

Uit een boom vol verhalen plukte Martin Koster de vijftien beste. Vijf in het Drents, tien in het Nederlands. Deze erudiete verhalen van een zachtmoedig mens geven een inkijk in de speelse geest van de man die - met afstand – de productiefste schrijver van Drenthe is.

Gerard Stout (Erica,1950) publiceerde o.m. *Ningtien, In paradisum, Erica waer besto bleven, Babs, Goof Petreaus, Anya, Heftig & Zachtmoedig, De Avonden.*

Martin Koster (Avereest, 1950) richtte in 1979 het *Drents letterkundig tijdschrift Roet* op, was columnist in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant, Nieuwsblad van het Noorden* en *Dagblad van het Noorden*. Publiceerde de dichtbundel *Hotel an 't spoor* en de literaire reisgids *Oostwaartsch!*

Gerard Stout

Beperkt
houdbaar

Gerard Stout

Beperkt houdbaar

De beste verhalen
volgens Martin Koster

Beperkt houdbaar

ISBN 978-9492546-63-0

NUR 303

© Gerard Stout

Vormgeving: Gerard Stout

Contact: gerardstout@kpnmail.nl

www.gerardstout.nl

Druk: Biblion, Zoetermeer

Eerste druk: 2020

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm, digitale bestanden of op welke wijze dan ook zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Gerard Stout

Beperkt houdbaar

De beste verhalen volgens Martin Koster

Ter Verpozing

Veurof (Martin Koster)	6
Droesjba (1988)	8
An de reize (1993)	12
Kolde kameraod (1995)	19
Oranjekanaol (2005)	31
De steunzolen van mien va (1985)	44
Van het concert des levens (1992)	47
Mooie streek (2013)	51
Impromptu (2012)	67
Blindganger(1998)	78
Skazki (2012)	83
Wrak vee (1997)	96
Beperkt houdbaar (1997)	124
Gehakkelde aurelia (2014)	143
Quattro stagione (1994)	167
Reiger (2019)	172
Verantwoording	190

Beperkt houdbaar

De beste verhalen volgens Martin Koster

I
Z
R
L
Z
I
n
l
C
L
C
Z
S
C
C
V

pp uut zien romans of nouvelles
b en het überhaupt gien goed
eur verbaand te roppen.
frika speelt doet idem dito
uustere wereld al ofdoende

Gerard zien variaties op de
baanderdeur een piepien
ver de nes. Bij Gerard is ol bes
ok (Kocks blz. 294) of Gazelle
öt ja wat makkelijker) de
en of oorlogsrelicten in Peest
og wieder van het Paaizer
le dinger des giestes, um Max

fe in het Drèents en tiene
allent een macabere, mar
vee, een heugtepunt in het
a, de zwiegsaome man van
lag van zien inactiviteit. De
t over humzölf en Anna
er volk, mar veural over
et veur niks hef. In het barokke
pensioneerd patholoog
niet waor is. Zwiën op ledder,
ne, genocide in Afrika, alles zit
out meer schrieven.

Martin Koster

Droesjba

In de dreuge lucht die uut de koker omhoog komp, as ik op de roltrap van de St. Annatunnel stao, braandt mij de ogen. Even later stroomt kaold Scheldewater boven mij. De ziel he'k onder de arms, allent bin ik. Ik tel de stappen tot de aander kant, maar as de roltrappen op de rechteroever mij weer omhoogdraagt, bin ik vergeten hoeveel het der waren.

De koker naor boven röp beelden in mij op van de metro in Moskou. Eindeloze trappen uut marmern stations omhoog en omdeel. Ik heb een fotoboek in de kast vol plaaties van kroonluchters, mozaïek, standbeelden en pilaren, met treinen die rood uut de eerde teveyschien komt. Is het de locht uut disse tunnel, of bint het de foto's van opspeuten land, van polders en van flatgebouwen, van straoten in aanbouw die an de muur tussen de reclameborden hangt, die mij an Rusland, an Iwan denken doet? Pioniers in de steppe, vergezichten in gries met bouwkransen an de horizon. Zukke foto's staot in herdenkingsboeken van dreugleggings en in Izvestia's van veur de glasnost.

Ik slao linksof en loop langs de oever van de Schelde. De boot is vot. Ik mis mien kameraod.

Even veurbij het skeepvaartmuseum lag de driemaster. *Moermansk* stun in zwart op het brune holt schilderd. *Zarja*. Het cyrillisch schrift ha'k mij in een vakantie eigen maakt. De tekens waren een geheim dat makkelijk te raoden was, maar wieder as die letters en een paar woorden wa'k nooit kommen.

Midden op de boot, naast de grootste mast, is een jonge vent in de weer. Hij trekt touw deur een katrol. De giek zweift langzaam in de lengterichting van de boot. Ik kiek hum an. Asof e het vuult giet e rechtop staon en kek naor mij. Hij lacht. De mouwen van de kabeltrui trekt e naor beneden, dan stek e een sigaret op. De rook die e in mien richting blas, verweit. Hij kek. Wat zegt de slavische ogen?

‘Glasnost,’ roep ik met alle moed die in mij is, ‘drosjba.’ Ik heur de stem overslaon.

Hij blef lachen, maar neugt mij niet. Is dat openheid, vrundschap? Minne gevulens en benauwd veur een ofwiezing. Heur ik nargens bij? Bij gienien?

Ik steek de arm uut, hold de hand open. Dan komp e naor de loopplank en haalt e het touwgie vot dat hum van het vrije westen ofsleut.

‘Pasjalstwa.’ Hij gef mij een hand. ‘You look, you see boat?’ Hij hef grote handen. Gien ring. Op de trui is een klein rood vlaggie met golden hamer en sikkkel stikt. Veur op de boot stek een kop uut een gat, een Rus kek wat der gangs is. Het loek schöf op de plek.

Iwan lat mij de stuurhut zien, de radar, de meterties, kompassen en tabellen van eb en vloed. ‘Amerikanski,’ zeg e en wes op de satelietzender. Op een wiezer wes Iwan hoe wiedz ze uut het lood lagen in de Golf van Biskaje.

‘Stjoerm.’ Ik zeg het hum nao: ‘Stjoerm.’ Allent met Iwan bin ik kapitein op oenze boot.

De kombuis is niet groter as een flinke keuken. Zes taofels en zes banken tegen de kaant. Op een plank tegen de achterwand is een televisie vastschroefd. Deur de snei op de beeldbuis zie ik flitsen van een programma van Teleac. Ondernemen veur beginners. In een hoek stiet op een brettie een kleine samowar. Iwan schenkt thee.

‘Sachar?’ vrag e.

Ik wul gien 'njet' tegen mien Rus zeggen en drink het mierzute vocht. We praot, hebt honderden woorden neudig veur het misverstaon. Hij hef lichtgrune ogen.

Iwan pakt mij bij de arm en wes met de vrije hand naor een schilderij dat tussen twee raampies hangt. Het is de *Zarja*. Golven met schuumpoppen, flarden an de zeilen, de boeg naor de hemel richt. Hij lat mij niet lös veur e uutpraot is. In een hoek van het schilderij stek achter de liest een kleurenfoto van het Rooie Plein. 'Krasnaja Plosjad.'

Iwan knikt. De siepels op de Wasiliuskerk bint zowat gries en de muur om het Kremlin slat rose uut tegen de snei. Op de veurgrond staot twee jonge manlu in bont. Ze haoldt mekaar stief vast. Ik vuul dat Iwan naor mij stiet te kieken.

'Droesjba,' zeg e. Ja dat is vrundschap. Ik pak de hand die op mien arm lig vast en leg hum veurzichtig op de taofel veur oens. Ik begriep niet wat die ogen van hum zeggen wult. Droesjba?

Op het dek legt Iwan mij uut wat ze op zee uutspookt. Ze doet an geologie, fysica, chimia, met wetenschappelijk onderzoek bint ze gangs. 'Engineer.' Iwan wes naor beneden, naor de machinekamer. 'Buggered,' zeg e. Hij gniest. As ik het trappie of wul gaon, holdt e mij tegen. Zachties, maar beslist pakt e mij de bovenarm vast.

'Repair, repair.' Wat e nog meer zeg, verstaot ik niet. Ik stamel, bin woorden kwiet. Ik krieg een rooie kop.

'Spalnie Zal' stiet op een schoefdeur. Daorachter een vierpersoons hut. An een haakie hangt een schipperspet en een bontmuts. Iwan pakt de bontmuts van de haak en schöf mij die over het haor. Kaolde handen langs hiete wangen. De schipperspet zet e zölf op.

'Droesjba.' Onder het bère haalt e een fles wodka en een glassie vot. Dan wes e dat ik moet gaon zitten. Der is niet

veul ruimte tussen het bovenste en het onderste bère. Ik hang veurover. Iwan schenkt in en schöf naast mij.

‘Na zdarovje.’ We drinkt, lacht, bint aal minder woorden neudig. Het ies brek.

Ik vuul mij as de Rus op het Rooie Plein, vasthouden deur een kameraod. Vrij op sovjetbodem. Iwan zet de pet of, schöf op mij an en legt de bontmuts an het heufdeind. Mooie ogen hef e, lichtgruun. Locht van alcohol en tabak. Ik roek scharp zwiet. De boot schommelt zachties op de Schelde.

An de reize

‘Geweldig stad. Hier moej ies wat vaker hen,’ schrief ik achter op een ansicht. De kaart is een viefloek van stadgezichten; een poort, een old kasteel dat te wied vot lag om te bezuken, een winkelstraot, een ridder op een peerd, een park met treurwilgen met takken die boven het water van een vijver hangt. Een middeleeuwse plek.

‘As het zummer is, dan mut het hier merakel schier weden,’ schrief ik. Dan bint de terrassies vol, de vrouwlu en jongkerels op zien best. Maor ok now giet het wel. Ik hold oe op de heugte.’

Ik plak de zegel op de kop op de kaart. Now wet e zeker da’k in een vrolijke stemming bin. Een beetie melig, dat wel. Ik steek de kaart in de binnenbuuts van de jasse. Versturen hef gien haost. Ik bin nog maor een dag an de reize en der is nog plek op de kaart veur wieder neis.

Achter glas zuuk ik op een terras een stee. Ik gao in een hoek zitten. Zeker van rugdekking volg ik tot de leste regel de inzichten van sociologen. Ik hold van overzicht, van helderheid. Ik gao nooit met de rugge naor een raam zitten, of naor een deur waor elk ongezien binnen kommen kan. Ik kroep altied in een hoek.

‘Is disse plek vrij?’ vrag ze. Ze overrompelt mij. Ik schrik, kiek op van de menukaart en zie een rossigblond wichtie naost mij staon. Ze wacht antwoord niet of en giet stief naost me zitten. Ik ken heur niet. Ze steut de kneien tegen mij an. Ik mag dat wel.

‘Za’k joe even helpen,’ zeg ze. ‘Aj an wat starkers toebint, dan kan ik joe de trappist anbevelen. Wuj het nog rustig holden, laot het dan bij chocomel met slagroom.’

Ze nemp een trappist. Ik doe met.

Wied boven oens zie ik deur het schuunse glas van de serre condensstrepen van een straalvliegtuug. Anna kek met.

‘Het is een viermotorig toestel,’ zeg ze. ‘Dat kuj an de strepen zien. Het liekt der twee, maor het bint der vier. Hiel rap vloeit ze in menare.’

Ze nemp een slok van het monnikenbier. Ik knik en veur ik wat zeggen kan giet ze wieder.

‘Het vrös zu’n twintig graoden op tien kilometer heugte. Een beetie minder denk ik, de strepen blijft niet lang. Ze löst al nao een kilometer op ins blauwe.’

Vanuut het noorden trekt witte wolken binnen, de blauwe locht verdwient. Wiederop kleurt de locht blauwgries. Het kan snei weden, of hagel wat der an komp. Kaolde, dat is wis.

‘Ik heb een schier wicht tröffen,’ schrief ik op de raand van de ansicht as Anna hen de wc is. Ik wachte en kiek hoe volk buten veurbij löp, drok hen huus. Ik krieg het hiete. Ik vuul de oren gluien.

In het theater an de aander kaant van het plein stiet een riege veur de kassa. Ik zie een brievenbus naost de telefooncel. Daor giet het leste neis dommiet in.

‘Elk kreg de reise die hum toekomp,’ schrief ik op de ansicht. Op de veurkaant stiet een Boeing 747. Ik bin op Schiphol en kiek vanof de pier naor vliegtugen die landt en vertrekt. Volgens de boekies vertrekt der elke drie minuten een koppel volk en komt der even zoveule an. Ik geleuf der niks van. Ik zie maor een stuk of wat votgaon in het half uur da’k hier stao.

‘Wat een benauwde gezichten, wat een volle koffers veur de leste reise hen de hemel,’ schrief ik met rooie pen achterop.

Ik bin an de reise. Ik heb een weekkaart kocht veur het spoor. Van elke plek waor ik uutstap stuur ik een kaart. Niet om weten te laoten waor ik bin, want as e de kaart ankomp bin ik al weer vot. Mien waore plek blef onbekend, daor bin'k allent zölf bij.

Het weit fris over de pier. Een kind dreit an een verrekieker op een paol en vrag va een gulden. Het jongchie kreg een gulden. Ien minuut blef het kleppie open staon. Niet ien machine giet omhoog of komp umdeel. Ik heur het kleppie vallen.

In vierkleurendruk het plaotselijke bejaordenhuus. '*Rust zacht*' heet het verzörgingshuus hier ter stede. Ik hold meer van morgenrood of aovendlocht. 'Aj tied van leven hebt, en aordigheid an jonge wichter, dan kuj hier de leste dagen op een nuvere wieze slieten,' schrief ik. 'Die aander kaart hold ie nog tegoed.' As disse kaart uut de brievenbus op de deurmat valt, mut der verwarring weden. Ik schrief nog niet hoe het met Anna oflopen is. Ik hold de spanning der nog even in.

Anna woonde twee straoten wieder op kamers, zee ze. Ze wol niet met hen mien hotel. Ze neugde mij met. Arm in arm en later hand in hand leupen we over straat, veur de schouwburg en de brievenbus langs. Ze wees de bakkerswinkel, ONS BELANG op de gevel, waor ze het brood verdiende. Ik telde de straoten. Bij toeren kraste ik met de schoen op de tegels en leut ik snippers van een sukerzakkie vallen.

'Nog niet,' zee ze. 'Ik moet nog warken. Vanaovend.'

Ze gaf mij het telefoonnummer.

'En drink ie niet teveule?'

In het bejaorenhuus bin ik hen de wc west. Ik mus ieniens merakels. Dat kwam van de koffie. Achter de balie van de receptie flikkerde een monitor in gries. In een rekkie

verscheiden ansichtkaorten. Der zat gieniend op te passen. Ik zag de achteruutgang. Een wagentie met een kist stun veur de deur. Ien kaort zult ze niet missen.

‘Bin in dit hotel twee nachten west. De eerste nacht allent. De tweede nacht ok.’ Op de veurkaant van de kaort he’k een kring zet om het hotel. Het lig an het water. Ik had de kamer, ienpersoons, boven de luifel. Vanuut het raam kun ik zien hoe kwaojongen midden in de nacht vanof de steiger in het water plasten. Ik heurde niks, maor zag het wel.

Ik hoop dat veur de ontvanger van de kaort bekend is dat ‘de tweede nacht ok’ een geheime code is. Een ienpersoonsbère is meistens breed genog veur twee mèensen. In het begun.

Merakel stom vanzölf dat ik het huus van Anna niet weer vinden kun. Ok de bakkerswinkel waor ze warkt, kun ik niet vinden. Toen ik belde heurde ik heur stem op het antwoordapparaat. Ze zee dat ze der niet was, maor op de achtergrond heurde ik het fluitconcert K315 van Mozart en gescharrel in de kamer. Het kan de poes west weden, maor dat geleuf ik niet.

Deur de kolde schref de pen niet goed. Ik moet hard op het karton drukken. ‘Morgen kan ik vanneis bij Anna terechte,’ schrief ik. ‘Ik heb nog schoon ondergoed veur twee dagen. Dat is ok JOEN BELANG.’ Dat is de aander code. Mien weekkaart is nog twee dagen geldig. ‘Maor ik gao zeker bij V&D langs veur schone was,’ schrief ik stief onder de postzegel. Ik schrief het in spiegelschrift. De postbode huuft niet te weten waor ik uuthang en wat ik doe. As ik het weet, dan is dat meer as zat. Ik weet het wel.

‘Rozen zo rood, tulpen zo wit.’ Op de ansicht stiet een man met de handen in de buutsen. Hij bög een eindtie veurover

en kek in de koelkast. In de deur stiet een halvolle fles wien, een fles melk, halfvol. In het bovenste rek een pakkie botter, het kan ok margarine weden, ik kan het niet zien. Wieder ketchup en twee eier. Het is een Amerikaanse ansichtkaart. Ik zag dat geliek. De man op de kaart kek asof e aorzelt. Zal e wat uut de koelkast pakken, of zal e der zölf in kroepen as verrassing veur zien Anna as ze tegen tien uur van bère komp. Hij hef de kleren al an. op koelkast stiet een vaas met rooie en witte tulpen.

Ik zul der in kroepen as ik Anna kun verrassen. Maor dan nakend.

Ik schrief hiel groot z.o.p. op het overbleven witte stuk op de achterkaant. Dan maak ik de o en de p hielendal zwart. Der stiet niks onder de postzegel, maor dit bericht holdt de lezer in elk geval achter de stoomketel en van de straat.

Ze was niet bij het lopend buffet. Ik had heur ok niet verwacht, maor wel op heur rekend. Zo naost de corn flakes en de proemen. Ik mus het met de *Drentse Courant* doen. Ik lees de aanbiedings van de 06-nummers. Het liekt mij niks. Der is meer onder de zun. Meer van hetzölfde, zeg Prediker. Op de ansicht een vennegie, een boerderij met rieten dak, een fjordenpeerd veur een huifkar. Merakel schier weer in Drenthe. Twee fietsers achter een hunebed. Anna hef heur haar knipt en varfd. Ik zie het.

In het leste vakkie van de kaart staot korenschoven in hokken langs de Drentse Aa. De Aa stiet mij an, de stoppels staot mij tegen. Ik vuul de krassen op de rugge. Het is hiel krap onder de schoven, en stoffig.

‘In goeie welstand ankommen,’ schrief ik op de kaart. ‘Op disse kaart zie ie dat ik het levent dik veur mekaar heb. Ik kan het anraoden. Gao vot, gao nargens hen, ie komt wis overal.’

In de veurste bult van de korenschoven prik ik een gat.

An de achterkant schrief ik der bij. ‘Hier was het. Hier hebt wij het daon.’

Nog ien nacht. Dan zit de reise der op. Ik laot het eten veur wat het is. De mufte eetzaol van het hotel stiet mij niet an. De gastvrouw is mij niet toeschietelijk genog, vanmörge niet, gisteravond niet. Uut solidariteit met Anna gao ik nog ienmaol naor de bakker om de hoek; MIEN BELANG. Der is een konditorei in de winkel. Anna hef een snipperdag, dat kan niet aans. Ik neem lindebloesemthee met twee kadetties. Broodties ongezonder. Een zakkie met bosbessenthee laot ik in de buuts glieden. Ik weet niet wat ik der met moet. Onderweegs heb ik gien hiet water en gien beker. Die gaot an mij veurbij. Ik schrief de leste kaart.

‘Goeie week had.’ Zet ik an de bovenraand. ‘Om de grēenzen te ontdekken bin’k der over hen gaon.’

Op de veurkant stiet in zwart wit en gries een negerin. Ze is naakt. Ik zie heur vanof de rugge. Bovenan de kaart een bos kroeshaor, onder an de kaart een plukkie. Ik plak een witte plakstrook van de postzegels over de bovenbienen, het onderlief.

‘Goeie week had,’ schrief ik andermaol op de witte strook.

Twee postzegels van tachtig cent op de kaart. Disse moet betied ankommen. Disse moet zekers ankommen.

Ik neem een banaan en een appel met van het ontbijtbuffet en laot die in de jassebuuts glieden. Veur onderwegens. Ik betaal extra veur de weerumreis. Eerste klas hen huus. Gien conducteur te zien, gien stempel op mien toeslagkaart. Minne zaak. Ik reis het leste stuk een maol hen en weerum. In Zwolle haal in geld uut een giromaot. Hier bin ik west, dat is zeker. Elk kent dag en uur. In Zwolle bin ik west. In Assen

gao ik hen de Brink. Ik haal vieftig gulden uut de automaat. In Assen bin ik west. Ik huuf gien kaart van Bartje te sturen. Elk kent dag en uur. De giro is mien getuge.

De buurvrouw hef daon wat ik opdragen heb. Ik betaal der veur. Ik bin baos. Ze kreg een bos rooie tulpen. Morgenvrog. Ik pel de banaan. Op taofel lig de post in stapelties. De kranten, de wegwarpkranten, de brieven van de giro, de eerste bewiezen. Vief ansichten met de plaaties naor boven. De negerin lig bovenop. Op het raandtie dat over heur kruus plakt is stiet 'Goeie week had.'

Ik lees de kaarties. Mooi veur hum, denk ik. Mooi veur hum.

Ik leg ze op mekaar, maak der twintig stukkies van en meer.

Dan giet de telefoon.

Anna, dat is Anna. Ik weet het. Ze hef mien nummer. Ik neem niet op. Ik bin besodemieterd.

Kolde kameraod

As ze een eindtie lopen gungen, Rita de leste maonden het heufd stevig inpakt, huuld ze honden, die het op de ien of aander manier altied op hum begrepen hadden, op ofstaand, of Rita haalde ze an en preut dan tegen ze. Daor was Overgruun heur dankbaor veur, nog altied. De zoerige staank an de kleren en de haanden nam e op de koop toe. Een kwaojong uut de viefde van een vwo uut Raalte had de leraar geschiedenis in het bien scheuten, van körte ofstaand, had Rita tegen Overgruun zegd. De man was in het ziekenhuus opneumen, zien toestand was redelijk. Rita had de schoel en het klaslokaal op het journaal zien. Overgruun en Rita hadden het körte pad deur het plantsoen neumen en waren op huus angaon. Rita had slaopen wuld. Overgruun was heur pas uren laoter naokommen en had gedurig wakker legen.

De aander dag had Overgruun veur de eerste maol een *Telegraaf* kocht. Hij had details weten wuld, hij had weten wuld of het bot in groezels west was, hoe diepe as het gat was en of bijkaans de slagaoder raokt was. Overgruun had het weten wuld, maor de kraant had niet meer schreven as hij een dag eerder in het aovendblad lezen had. Een leerling van zumtien was nao verheur hen huus stuurd in ofwachting van het proces, die kwaojong huufde de eerste tied niet weer hen schoel. In de kraant had een foto van het huus van de leraor staon en een verhaol over het geweld op schoelen dat aal arger weur. In de leraorenkaomer was de schietpartij allent onder de koffie onderwarp van gesprek west, de nommedag was het vanneis over de dingen gaon waar as altied over praot weur. Overgruun had ok onder

de thee over die anslag praoten wuld, maor hij had zwegen. Raalte was te wied vot west van zien schoel.

In de naojaorsvekaantie was Overgruun hen Antwerpen west, om vot te weden, om een poosie gien schoel an de kop te hebben. Hij was het strontzat west, al nao zes week kinder en collega's, nao zesentwintig jaor was hij het strontzat, maor jongere collega's kregen wachtgeld, de fusies waren achter de rugge en hij had met de oldste rechten ok de oldste plichten holden.

In die tied van veraanderings was de schoel teveul holdvast in zien levent west om der ofstaand van te doen. Wat e in huus niet recht op een riege kriegien kun, had e op schoel vunden en now zat e met de brokken. Now mus e blieven tot het einde.

In een ziedstraot van de Vogeltiesmarkt had e ze in de etalage liggen zien: drie grieszwarte haandwaopens met een laogie stof der op, naost laandmijnen, haandgranaoten en steekwaopens, maank helms, petten en legerkisties die as kinderspeulgoed uutstald legen hadden op een camouflagenet.

Overgruun was niet geliek de winkel binnenstapt. Hij had aorzeld, was vanneis hen de knienen, hondties, marmotten en ok de knaries, parkieten en papegaaien kieken gaon die wiederop op kopers wachtten. Kinder meugen daor marmotten aaien en hamsters vasthouden. Overgruun had, wat ongedurig kuierend, met gruiende drok op de blaos, de haanden in de buutsen holden en geregeld de vingers strekt. In een café had e koffie met een Brugse wafel besteld, maor hoe as het smaakte was e niet recht gewaar worden. Hij had bijkaans niet weten dat e an de reize was. Hij had zowat gien weet had van de naojaorszun en het lawaai op straot. Smaangs was het iniens merakel stil in zien heufd worden en had e een vromde drang vuuld die hum hen die lommert met verdedigingsmiddeln trökken had.

Was Rita maor bij mij, had e dacht, was Rita maor bij mij, om mij of te leiden en om mij bij die winkel vot te holden. Maor Rita was der niet west. Ze was in huus bleven, ze had bijkaans in bère liggen te lezen of te soezen, of misselk van de pienstillers naor de zolder keken. Bijkaans had ze met de ogen dichte naor muziek luusterd.

Benaom sund de reorganisaoties op schoel begund waren met vergaoderings in de aovenduren, had hij Rita aal minder zien. Overgruun had langzaam het gevuul kregen dat e der niet meer bij heurde, wat tussen hum en Rita nog was, was hum aal meer as girrelzaand deur de vingers glist. Maor as e eerlijk tegen humzölf was, mus e bekennen dat e in die tied ok wel bliede west was met de onrust en de drokte op schoel, sund Rita kaakontsteking had, kanker an de bovenkaak.

Rita had tegen Overgruun zegd dat e der een paor dagen tussenuut mus, een paor dagen vot van schoel en van het gedoe. Het was waor west, lang had ze niet meer te gaon, dat vuulde ze, maor het zul goed veur hum weden vot te gaon en aander dingen an de kop te hebben, aangenaomere dingen. Veur hum zul het leven deurgaon. Hij mus vot. Overgruun had de bosschop begrepen.

Rita was de steun en toeverlaot van Overgruun. Steun en toeverlaot, dat was ze, jaoren. Overgruun gebruikte die uitdrukking elk jaor in de derde klasse om de kinder dudelijk te maken wat een cliché is, en dan gung e wieder met: op hoop van zegen en as leste: van het concert van het leven hef gieniend een program. Der waren altied wel kinder die de leste spreuk van een wc-tegeltie kenden. Bij Overgruun zölf hangt dat tegeltie ok boven de papierrol.

‘Gao maor rustig,’ had Rita zachties maor beslist andrungen.

Ze had het gevuul had, had ze zegd, dat heur hiele bovenkaak naor beneden kwam, asof ze het bovengebitt bewegen kun, net as de onderkaak, scharnierend an de

schedel. Het was de druk van het gezwel, de druk van woekerings die aal wieder een weg in het heufd vunden.

‘Gao maor rustig vot en doe het wat kalm an, ontspan joe een beetie. De buren zörgt wel veur mij, as het neudig is, en een weekend is ok zo maor veurbij.’

En half grèl en half belerend had ze met een moederlijke blik in de ogen zegd: ‘Drink niet teveul, aj wult, drink niet teveul. Ach gao joen gang ok maor. Neem joen tied.’

As Rita bij hum west was, had e bijkaans een hamster uut een kooi pakt en heur het diertie vasthouden laoten. Rita vun dat fijn, dat poezelige en dat tere. Rillings waren Overgruun over de rugge trökken, asof e met een wollen haandschoen over stief bevreuren poeiersnei gaon was, toen e zien had hoe een kind een marmot tegen de haoren in aaide. Overgruun holdt niet van dieren, benaom tegen huusdieren vuult e weerzin, al wet e niet zeker of die ofkeer meer de eigenaoren as de dieren angiet.

As Overgruun een eindtie allent lopen gung, aal vaker was dat zo, had e een opvolden paraplu in de binnenbuuts van de jasse. Niet dat e die bruken zul, maor het gaf hum een veilig gevuul, benaom in de nommedag en nao het journaal as honden vrij deur de bossies renden en in het gras scheten. Kreten as: hij blaft tegen joen hoed, of: hij döt niks, daor had Overgruun niks an. Hij zul wel wat doen as het zo te passe kwam. Rita had geern een poes as huusdier had.

De tweede maal was Overgruun wat langer veur de etalage staon bleven. Het begun van schaomte die in hum bovenkommen was, had e overwunnen. As *Mein Kampf*, erster Druck 1925, A. Hitler, open en bloot tussen de waopens liggen kun, huufde hij gien rooie kop te kriegen as e der naor keek, vund e. Hij kun ja ok belangstelling had hebben veur een haandgranaot as vuuransteker, of veur een fileermes.

Overgruun had gedurig minder smoesies van neud om te doen wat e wol. Hij vuulde dat as een overwinning, as een overgaove an humzölf, het gaf hum het gevuul van triomf dat e ok kende as e in een hoerenbuurt in een vrömde stad leup. Rustig en bedaord, kalm kiekend naor vrouwlu die veur heur huzen zaten met de deur wied lös of van achter glas naor hum wenkten, met enkelt een barkruk en een bère in een roodverlochte kaomer; vrouwlu die te huur waren, maor die veur hum onbereikbaar bleven, omdat hij dat wol. Hij had Rita in huus, dat e heur deur die ontsteuken koezen niet meer kussen kun, ja dat was niet aans. Het waren jonge wichter achter glas en in huuskaomers waor e niks te zuken had, maor die toch op ien of aander manier verlaangst in hum bovenhuulden. Zunder dat e het gevuul had, dat iene hum bekeek, deud e zien ronde in elke stad met een rosse buurt. Het waren gien driften, het was niet het vleis dat hum de achterbuurten injeug. Hij vuulde macht, meer macht as geiligheid. En verlaotenheid, maor dat kwam laoter pas, wus e, en die pries betaalde hij geern veur de dreumen.

Maor in Antwerpen had hij die nommedag niet naor de hoeren met de glimmende lieven keken, Overgruun had de revolvers in de etalage achter de Vogeltiesmarkt bestudeerd. Rita die in huus an kanker dood lag te gaon, elke dag wieder van hum votgung. Overgruun had de haanden diep in de buutsen van de jasse holden en klam zwiet op de rugge vuuld. Onderin, stief boven de billen, was het begun van rugpien opkommen. As Rita der niet meer was, had e dacht, dan had e een verweer tegen löslopende honden, dan had hij een kameraod op schoel, een makker veur minne tieden die zeker kommen zulden. Hij had een hulp veur Rita, as heur lieden niet meer te dragen weden zul, as het hum te lange duren zul, as ze hum vraogen zul. Overgruun huuld nog van heur.

Hij was de winkel nog niet binnengaon, maor de drok in het heufd was gruid en de blaos had aal voller vuuld. In een café had Overgruun maor een beetie huven pissen. Hij had een groot glas bier besteld en was de ienige west die an een taofeltie zeten had. Op het pluche klieed met zwartbrune schruivlekken had een schief stapeltie biervilties legen en in de vensterbaank had een witte porseleinen pot staon met een plestieken cyclaam der in en met verdreugde peuken. An de bar hadden Vlamingen zeten, met zwarte hemden an, en zwarte leerzen, die hum bijkaans votkeken hadden. De schlagermuziek had hum niet bliede maakt en toen e een hond naost een barkruk zien had, had e ofrekend, hij had vanneis pist en was votgaon. De hond had de kop op de vloer liggen laoten, asof e met kwiel an de plaanken vastzeten had. Krap een kwartier had Overgruun veur de winkel wacht tot de nommedagsluting veurbij was en de uutbaoter de deur van het slot dreid had.

Onder de glasplaat van de teunbank hadden in riegen de ofdankerties uut Ruslaand, van de Balkan, van eerdere oorlogen legen, pistolen en revolvers. Overgruun had het verschil niet weten tot de verkoper hum zegd had dat een pistool wel veur vieftien schoten was en een revolver veur maor zes. De man achter de teunbank had vlak veur de ogen van Overgruun een dreierende beweging met de wiesvinger maakt toen e 'revolver' zee. Hij had der wat cynisch bij lachen, had Overgruun toeleken, en 'revolver' aandermaol rollen laoten, veur de Vlaming hum vraogd had wat meneer beliefde. Overgruun was deur de dreierende vinger stief veur zien gezicht, met de gedachten ofdwaold naor het woord, het had evies duurd veur de taol hum uut onwetendheid haald had.

De pries was hum metvallen.

Op de hotelkamer had e de revolver, een Colt .32 uut het vette papier haald en het klamme iezer op de haand weugen.

Overgruun had het waopen an de tip van het laken ofveegd, op de spreij naost hum legd en der lang en zwiegend naor keken. De klok van de kerk had vief maol slaogen.

Het was een revolver met een korte loop en een magazien veur zes patronen. Overgruun had een deusie met twaalf kocht. Het wapen had hum stille maakt en hij had hum ofvraagd wat e der met wol. Waorum hij de revolver kocht had, had e niet meer weten, maor now hij het ienmaol daon had en het waopen betaold was, had hij het niet meer votgooien wuld. Hij huufde Rita ja niks zeggen, ze huufde niet alle geheimen van hum met te nemen, had e dacht.

‘Ik wus het wel,’ had Rita zegd toen ze anderhalf jaor leden van de tandarts kommen was.

‘Ik wus wel dat der wat niet goed was, maor ik wol het niet weten, toen nog niet.’

De tandarts had pas nao lang andringen van Rita een foto van het gebit maakt. Het kleine zwarte puntie op de foto van vief jaor leden was in tied een grote stip worden. De zeurende pien die Rita geregeld vuuld had as spannings hoog opleupen, waren niet allent van drokte tussen heur en hum kommen.

‘Zal wel niks bezonders weden,’ had de tandarts zegd.

‘Een ontsteking, bijkaans een cyste, maor wel op een minne plek. Ik kan die zölf niet vothalen, dat moet in het ziekenhuus.’

Hij had een verwiesbriefie schreven met omschrievings waor ze niks wiezer van worden was, maor Rita had het weten, ze was der rustig onder bleven.

‘Vrogger had ik angst,’ had ze zegd, ‘maor now niet meer. Ik heb der jaoren an wennen kund. Dit heurt ok bij mij. Ik wus het wel.’

Overgruun had zien vrouw niet snapt. Hoe kun een kwaol now bij je heuren? Hoe kun je vrede hebben met kanker in de kaak en pien in het lief dat zukzölf kapot maakte? Overgruun

had niet met een ofkoopsom de school verlaoten wuld. Hij bleef liever.

Een eindtie kuiern met Rita was aal vaker overgaon. Overgruun leup 's aovends allent een blokkie om, de paraplu in de binnenbuuts, ok as de locht helder was en steerns hum uut vreselijke varten in de muut knipperden. Hij wol de dierenriem niet zien. De toekomst benauwde hum net zo arg as de weeromblik in het verleden die hum gedurig uut de melkweg integen kommen leek.

Aal minder keek Overgruun naor boven.

Rita was miestentieds in een goede stemming as e van zien loopie weerom kwam. Ze teutte dan wat over televisie-programma's of over een interview dat ze in de *Libelle* lezen had. Nooit zee ze wat over een medische rubriek. Overgruun had altied wel schoolwark dat of mus. Goeie veurbereiding, gien ordeproblemen, dat was het wachtwoord waor e humzölf toestemming met gaf om uut de woonkaomer te verdwienen, vake al veur het journaal begunde.

Laoter op de aovend was Overgruun laangs de Kaai van de Schelde lopen met een bobbel in het jassie waor e de revolver in de binnenbuuts dreug, de Colt zunder patronen in de kamers. Het deusie koegels had e in de broeksbuuts steuken, hard en strak tegen het bovenbien. Met de billen stief tegen mekaar, had e strammig over een traverse slenterd en naor traog veurbijvarende schepen met rooie en grune boordlichten keken. Zien gezicht had rozig gluid en was zowat niet kolder worden in de aovendbries die stunk naor dooie vis en chemische fabrieken. Veur tien franc had e de aander oever dichterbij haald met een verrekieker die dreibaor op een paol stun. Hij had allent veuruut kieken kund, de kieker dreide niet omhoog. Overgruun had dat best vunden met de iene haand bij de lens, de aander in de buuts.

An het ende van de pier had e op een zowat leeg terras

een *Duvel* druncken en naor de zun keken die rood-paors ondergaon was tegen een locht met donkerrooie en blauwzwarte strepen. Toen de ober vot west was, had hij het waopen teveurschien haald en de korte loop streeld. Een warme rilling was Overgruun deur het lief gaon, waor e van schrökken was. De cilinder met de zes lege gaten had zachties raoteld toen hij der an dreide.

Het warm eten had e overslaon die aovend, Overgruun had gien zin had, de bierties waren genog west. Onder een brug had e pist en an de aander kaant van de Kaai was e deur de hoerenbuurt lopen. Met onder het hemd de revolver onwennig achter de boord van de boks steuken, had Overgruun de kaolde loop onder de raand van het slippie strak tegen de buuk vuuld. Hij had de brune en zwarte, zowat hielendal naokte hoeren smaangs niet iens zien, het waopen had de gedachten vottrökken. De Colt had Overgruun een veilig gevuul geven op de kasseien die griesnat glummen in oranje locht. Hij was waopend west tegen pooiers, tegen zwarten die hum drugs verkopen wollen, tegen honden, tegen schoel, tegen kanker. Rita en hij zulden niet lieden zunder neudzaak. Het ongelaoden iezer had hum rustig maakt, het kaolde van de koegels, het ronde keuper, het lood, waren genog west om pien vot te drukken.

Half zwevend, met grote zwarte pupillen asof e an de drugs west was, was Overgruun in het hotel weerom kommen. De lift had hum een verdieping te hoog bracht, maor het was pas tot hum deurdrungen toen e merkt had dat de sleutel niet in het slot van de deur wol.

Op de rug, nakend op het laken, had e met de revolver speuld en een patroon in de boring van de cilinder drukt, toen het magazien met de ogen dichte onder de haanden dreid, zoas e dat van films kende, en had e de loop kört tegen de bovenkaak drukt, in de mond, de plek waor hij Rita zachties op de wange raakt had veur ze hum uutzweid had.

‘Allent op korte ofstaand betrouwbaar,’ had de verkoper zegd.

Overgruun had de veiligheidspen op de plek laoten en keken waor de koegel onder de dreierende haand terechte kommen was.

‘Te bint opknapt. Wat mooi.’

Rita was bliede west met de parfum en de kaanten busdoekies die Overgruun veur heur metneumen had, dat had e zien, maor hij was ongedurig west onder heur minnekozing, heur warme lief en korte zoen. Hij wol de was uut de tas halen veur ze, hoe ziek ze ok was, hum anbieten zol dat te doen. Wat e in Antwerpen uutspookt had, dat zee e niet, hij zee niet wat e vuuld had in die winkel achter de Vogeltiesmarkt, niet wat e dacht had toen e onder de brug an de Kaai piste en naor de steerns keek. Overgruun zag hoe Rita bloed en etter in een busdoekie veegde. Ze had gien pien meer, zee ze.

Alle dagen leup Overgruun veur het aovendeten met Rita hen het plantsoentie hen en weer, ok toen de tumor de nek anpakte en het lopen stoerder weur. Rita was opgewekter worden, asof ze op de dood wacht had en die ze now dichtbij wus. Op schoel bleef Overgruun ongedurige pubers vertellen over spelling en ontleding van zinnen. In een enkele klas probeerde hij de zin van literatuur over te brengen, de schoonheid van poëzie en de hartstocht in verhaolen en romans, maor hij verleur de greep op de lessen, de schoeljaoren leuten hum in de steek. De klassen weuren ongeduriger en vaker as iens leut e leerlingen de klas uitgaon veur de bel gaon was, of gaf e ze tied om huuswark te maken veur het aandere uur.

Zolang as Rita in huus was, wol hij niet met verlof, hoe zwaor het schoelwark hum ok weur. Overgruun vun diverdaotie op schoel en in zien warkkaomer, al was het

dan ok ofleiding zunder vermaak. Maor de oftaokeling gung iniens rap. Overgruun kun de revolver in het ziedvak van de schoeltas tussen boeken en schriften zitten laoten. Een week nao de cremaotie stun e vanneis veur de klasse, met jaoren ervaring. De kinder waren rustig, die eerste weken, maor ze waren vlot vergeten dat leven een ende kent.

De Colt dreug e in een holster onder het hemd. In de klasse deud Overgruun het jassie nooit meer uut. 's Avonds keek hij vanneis naor de steerns die wied vot in het heelal stunden te knipern as hij in het plantsoen in het grös piste. Het was asof alle löslopende honden vuulden dat e een waopen dreug.

Oranjekanaol

1.

Mien eerste liek lag in het Oranjekanaol. Ik miende eerst dat het een sukerbiete was, al kun dat niet. Het was begun zummer, de bieten stunden op iene op het laand, drok gaangs suker te maken uut water en lucht. De campagne mus nog begonnen. Hommels en iemen waren gaangs met nektar en hunning. In het grös scheuten moezen vot. Kevers kuierden deur het zaand, waren gaangs met een knienekeutel. Met een stok drukte ik van de walkaant tegen de sukerbiete. Toen zag ik dat het een kop was. Een dikke kerelskop. Waor ik de stok prikte leut het vel lös, weur de schedel wit.

Ik lag op de kneien en beug naor het röttende liek. Ik reuk de voele locht en sleug met de lösse haand naor raozend drokke blauwzwarte vliegen. Ik drukte vanneis tegen het liek, ik was een kind van acht in korte boks en niet benauwd veur wat dan ok. De stok bleef in het oog steken. Ik leut de stok vallen. Het heufd dreide bij. Het water trök een halve cirkel om het heufd. De dooie leek een slok te nemen. Ik vuulde een lach op het gezicht.

‘Dit pakt gieniend mij of. Dit is mien levend liek.’

Zunder woorden zung dit ieuwige gevuul mij in het lief.

De kale kop was gruun en donkerpaors. Boven mij kraste een krei. Ik zag de vale blokkiesbloes met de knopen lös, de buuk as driefballon boven de riem van de boks, nat en strak. De bienen staken onder eendenkroos en grune algen diepe het water in; ik zag de voeten niet. Het water was veuls te diepe veur de dooie man. De zun scheen, en over het zaandpad reed een boerenkar veurbij hen Zuud-Barge, hen Omvlee, hen de meuln bijkaans.

‘Vort peerd, vort peerd,’ klunk het.

Onder op het jaagpad heurde ik de onzichtbaore boer en het onzichtbaore peerd veurbijaon. Gieniend huufde mij hier te zien met mien ontdekking.

Ik gung tegen de hoge wiekswal liggen. Boven mij traoge passen van een peerd dat gien stap harder leup. Het slaon van de teugels op de peerderug. Dat was Horring, halfpeerdsboer. Hij dielde de Belg met Hoiting. De klakkende tong, het kletsen van de teugels; een ritueel om het peerd an te zetten, het ritueel om de tied veurbij te laoten gaon. Op huus an. Om het kwartier zee Horring; ‘Vot peerd, vot peerd.’ Dat mus zo weden.

Ik keek om mij hen en ik zöcht een aander stok om met in het stille liek te prikken. De takken van de brem waren te taoi en te kört. De opslag van ekkelbomen was niet groot genogt veur een zwiepstok. Ik vun gien stok. Achter oens huus gruide een vlier met vishengelstokken, maor ik was niet bij huus.

Ik lag an de kaant van het Oranjekanaol. Een vis maakte een kringe in het gladde water, bijkaans was het een waterschriever die de name van de dooie verklappen wol. Ik leut het liek drieven. Alles giet veurbij.

Ik weur een beetie benauwd. Mien wereld weur spannend en uitdagend. Ik weur een groot jong, langzaam, met schokken. Ik speide veurzichtig in het water. Ik speide as kerels speien kunt.

Va en moe woonden in Westenesch, ze waren in goeie doen, net as aander lu in Westenesch, an de goeie kaant van de melkfabriek. Ienig kind. Ach wat mus ik op de boerderij met warkvolk en met drokte. Wat mus ik met jongvee, met loonwarkers en mei-meschienes, met eggen en ploegen. Ik had gien wille an holten krooien en de smalle plaank hen de mestbult. Ik had niks met landarbeiders en keukenmeiden. Een kind wul speulen en het eigen pad

vinden. Een kind hef niet gedurig olden van neud. Ik niet. Een kind hef een aander wereld van neud. Der kwam een cultivator, het laand weur beschaofd.

Ik gung hen de legere schoel in Zuud-Barge en zörgde veur low profile. Ik was de domste niet, dat huufde ik niet zien laoten. Elk met verstaand huuld de lippen op mekaar, in Zuud-Barge, in Westenesch en in Emmen. Waor niet? Elk met verstaand wet dat de wereld onder het heideveld begunt. Groter was mien wereld niet. Dat muide mij. De wereld was mij te klein, ik mus de wereld groter maken as ik wat wol. Allennig, as ik dat kun.

Ik keek omhoog en zag wolken veurbijdrieven. Daor waren wolken veur, om veurbij te drieven. Ik wus niet wat meuglijk was an het Oranjekanaol.

Mien wereld was het Oranjekanaol. Het kanaol begunde achter Oranjedörp, bij de sluus, dat wus ik, dat had mien va zegd. Daor was ik nog nooit west. Oranjedörp was te wied vot. Te wied om te lopen en met de fietse duurde ik nog niet zo wied over het zaandpadien. Mien vao zul dat wel goed vinden, mien moe niet. Mien paradies was het jaagpad onderlaangs het kanaol. De snee deur de Hondsrug, het littieken in het zaand was twintig meter breed bovenlangs en een meter of viefte diep van het zaandpad tot het water an toe. Onderan was een jaagpad met ruimte veur een peerd om de schepen deur het water te trekken. Zeldzaam was het as der een schip veurbij kwam. Zeldzaam as een peerd een schip met vlinten trök. Dat was in vrogger tied, veur ik bestun.

Hoogzummer bleef het water stille, enkel bereurd deur ofmeten wind die onderin de briede geul zeldzaam veur golfies zörgde. In de campagne kwam een schip met bieten of eerpel veurbij, meer niet. Gien schepen meer met kinderkoppies die ik kende van de straoten in Zuud-Barge en Westenesch veur der klinkers op straot kwamen

en teer. De boten kregen een motor, in het begun an de ziedkaante butenboord, een lange stange met een schroef an het ende. Dat much ik geern. Ik kun zien hoe as het warkte. De motor bovenop, de stange, de schakelkast, de hendels en bij toeren een glimp van de schroef die water tegen de kaant van het schip sleug. De schipper in de butenlocht. De haand omhoog, een körte groet. Een hond die hen en weer leup an bakboord of stuurboord. Niet meer blafte. Zwiegend verstaand, ik much dat geern. De locht van diesel en uutlaotgas. Laoter hadden schepen de moter onderin het schip. Een stuurhut met roer en met knoppen, met een antenne en lampen op het huusie. Wat de boot dreef, dat was onzichtbaor worden.

Ik lag in de wiekswal. Ik herkende mij in die veraandering: het kind was gaangs vot te drieven.

2.

Nao schoeltied, veur het huuswark en veur het aovendeten, leup ik onderlaangs de wiekswal van Westenesch hen Zuud- Barge; om de brug te zien. De weg naor de aander wereld. De witte betonnen brugge in de weg naor Erica. Vief, zes meter boven het smalle water. De mast mus omdeel as der een schip veurbijkwam. Nooit zag ik een boot met de mast overènd. Ik was allent an het stille water.

Ik was dertien en ik gung hen schoel. In Emmen kreeg ik veur het eerst Nederlands, ik heurde van literatuur. Ik heurde van schrieverij. Niet alle boeken much ik lienen. Ik was te jong veur de wereld, dat muide mij. Ik wus van mien beparkings, ze maakten mij ongedurig. Panta rhei, maor het water in het Oranjekanaol stroomde krapan. De neie wereld had een begun maakt met herinrichting van wat met de schop en spierkracht uutgraven was. Gien verbetering zunder ofbraak van het olde.

Boven mij zungen merels, ze leuten zuch niet van de kaort brengen deur kreien en eksters in de ekkelbomen. In het rulle warme zaand scheuten mussen vot. Ze waren niet bange veur mij, die mussen, dat wus ik, ok al had ik met een windbuks een mus van het leven beroofd. Gien dier, gien meèns wet wat ie een aander meens veur leed andaon hebt, op het eerste gezicht. Bijkaans later ok niet. Dat is mien treust en mien gelok.

Wiederop an de aander kaant van het waoter, stief achter de brem die gruun en taai stille stun onder de late zun, twee fietsen met schoeltassen tegen het talud. Jongensfiets en wichtersfiets. Schoeltassen onder de snelbinders in lös verbaand. Jassen over het stuur. Schoeltassen met

boeken over economie, staatsinrichting, sterrenkunde, over wiskunde en scheikunde, een tekenblok en een boekholdschrift. Een pennenzakkie en een flessie inkt, een potlood HB en B2, en een deusie kleurkriet, een plestieken puutie met wasco en een vergeten bruggie met appelstroop of bebogeen. Een kneusde appel bijkaans, vergeten op te eten omdat een aander een puutie chips uitdeelde. En an de overkaant, stief onder opslag van een berkenbossie twee kinder in het gele grös. De boks op de kneien, de rok omhoog.

Ik lag met de rugge tegen de wal. Ik keek. Ik weur warm in het hiele lief. Ik knupte de knopen van het blokkieshemd lös. Natuurkunde in het vrije veld. Een rooie mier zöcht een pad maank de haoren op mien börst. Ik drukte de doem op de mier. Biologie in het vrije veld. Gien beweging meer an de overkaant van het water. Twee eenden kreupen de wal op.

De boks omhoog, de rok omdeel. De jasse onder de snelbinder en met vereende krachten de fietsen tegen de helling omhoog. Wieder op pad hen Erica, schoeltied veurbij. Ik drukte vanneis een mieghommel de wereld of. Zo simpel is het levent.

De jongen uut de viefde klasse dreide hum omme. Ik ken hem wel. Katholiek was hij, het maagie ok. Bij paters en fraters op schoel. Hij keek naor de tasse, schief op de pakkiesdrager. Hij gnees, nee hij was niks vergeten, hij had niks verleuren. Ik weet niet of hij mij zag. Ik lag stille met mien warme lief tegen het warme zaand. Haand op de börst.

An de aander kaant van Westenesch lig de woonboot met vrouw Huuster. Ze is rooms. Elke maond bracht ik het kerkkraantie tot an de achterdeure van heur keukentie. Vrudelijk is ze. Netties antrokken. Schone. Ze döt wat ze doen mut as manlu langskomt veur gerief. Tegen betaoling

is elk welkom. Ik kreeg een ouwelkoekie veur het kraantie.
Ik gao op huus an. Elke dag gruit de wereld in mij, gruit
buten mij om, aal wieder.

3.

Bij Meppelink drinkt we thee. Een ober in een zwart pak. Een vlinderstrikkie. Rotanstoelen, taofelties met glaozen blad. Sukkelao bij de thee. Servettie op de kneien. Uitzicht op de brugge. Asfalt middenop en an weerskaanten een apart stuk veur fietsers. Kinder gaot hen Erica. Schoeltied is veurbij. De brugleunings gevlekt deur rooie menie. De meulen van Omvlee. Ik zie de wieken dreien, al staot ze stille in de zachte naojaorswind.

Zekers, het klimaat is veraanderd. Nixt blifft as 't is. Omvlee deugde in de oorlog, of juist niet. Ik weet het niet meer. Elk was geriffermeerd in Zuud-Barge, en die niet geriffermeerd was, die geleufde niks. In Westenesch was geniend geriffermeerd. Elk was in goeie doen.

Ze pakt mij bij de arm. De thee is kold. Ik reken of. An de aander kaant van het kanaol gliedt we veurzichtig het talud of. Gien meëns nemp het jaagpad onderlaangs. Een fazanthaan rent veur oens uut. Boven is een zaandpad en een fietspad met schelpen. Lu die gien bestemming hebt fietst over de hoge wal. Oranjedörp, Zuud-Barge, Westenesch, 't Haantje, Schoonoord, hen het hart van Drenthe.

Ze slat de arm om mij hen. Ik vuul dat ze wat van mij wul. Ik weet niet of ik dat wel wul.

De bocht in het kanaol, de brem, de opslag van berken en van ekkelbomen, een beuk die veurzichtig en vergeefs prebeert vaste voet te kriegen in onvruchtbaor zaand. De nommedag is old. We rust in de bochte, omarmd deur de elleboog van de zaandwal.

Ze kreg een gevulde koek uut de jasbuuts. Ze langt

mij de helfte an. Ik eet heur uut de haand. We praot van wolken en van luchten, van boeken, van literatuur. Van wat we lezen hebt en wat we niet meer weet van schoeltied en van kinderjaoren.

An oenze voeten volgt mieghummels menare in grillig pad. Een leger kös een aander speur. Ik trek mien bien niet vot. De mieghommels kruust mien pad. Ik vuul de kriebelpooties tussen de haoren op mien bien. Ik laot ze gaon. Met de ogen dichte zie ik de kronkels in mien harsens. Mien geestesoog kek alle kaanten op. Ze hef nog nooit, zeg ze. In het vrije veld, zeg ze.

Dit is mien kanaol, dit is vertrouwd terrein. De woonboot van vrouw Huuster is al jaoren vot. Ik breng gien kerkkraanties meer rond. In disse wereld weet ik van het levent, van de achterkaant. Ze hef weëns, zeg ze.

Ik bin de minste niet.

4.

De vrouwe holdt mij bij de haand.

‘Kiek,’ zeg ze.

Ze maakt de zin niet of. Ze lat mij lös en wes naor de aander kaant van het kanaol. Meer as twee meter is het niet, de overkaant. We staot op de vlonder die de neibouw van Emmen tot in het Oranjekanaol brengt. Tegen de walkaant van azobé en iekenholt dref een dooie eend. Op de kneien lig een kwaojong. Hij duurt. Met blote haand prebeert hij de eend te pakken. Kwalen en besmettings soest mij deur het heufd. De harsens laot mij plaaties zien van virus en bacterie, van al wat onzichtbaor in de wereld kröp.

‘Vort peerd, vort peerd.’

Het jonchie komp in ‘t ende en krabt grös en zaand van de kneien. Hij heurt mij niet, hij heurt niet hoe ik zwiege. In mien heufd lat Horring de teugels zwiepen, ik heur het klakken van zien stem. Om mij hen is alles pais en vree met kinder in wandelwagens en moeders met slik in de karrebies.

An de aander kaant van de brugge, de plek van vrouw Huuster, lig een motorboot met schöttelantennes, te groot en te bried om hen Zuud-Barge te varen. Neibouw zit bootslu in de wege tussen Schoonoord en Oranjedörp. Weerom hen Schoonoord, langs ‘t Haantie, een aander weg is niet meugelijk. Volg het speur weeromme tot ie niet wieder kunt in het verleden, gao dan veuruut.

‘Kom.’

De vrouwe nemp mij de haand. Ze wes naor het zaandpad an de aander kaant van het kanaol.

Op de brugge laot ik heur lös, dat gung vanzölf. Der zat niks van ofscheid in, maor toch. Ik huuld heur niet meer vaste. Ze wandelt naor de oever an de aander kaant.

Met beide haanden pak ik de leuning stief vaste. Ik druk de buuk tegen de reling. De gesp van de boks krast tegen het iezer. Achter mij redt een wagen over de rammelende balken van de brugge. De auto toetert.

‘An de kaant, an de kaant.’

Ik kiek niet omme. Een vlieg kröp mij over de haand. Ik slao niet.

Ik bin op speurtocht. Ik buug naor veuren en onder mij zie ik mien tegenbeeld. Kwaojong an de wiekswal, kwaojong met hengel en met stok, kwaojong met splinter in het oge, kwaojong met het gruun achter de ellebogen, kwaojong an de reize.

Bijkaans kun ie enkelt de hemel zien aj hen beneden kiek. Ik laot een druppel spei in het waoter vallen. In de gruiende cirkels kiek ik deur het gat de wolken veurbij. In disse Styx, dit stille kanaol, zie ik de wereld veur de eerste keer. Mien blik treft die aander die hen boven kek. En veur e wenken kan, stek een takkie in het heufd onder mij. Ik kiek bezied. Ze komp bij mij staon. Met de tong slikt ze mij zolt water uut de ogen. Ik lache. Ze strek mij over de gladde kop. Dit is van mij. Dit is mien levent.

‘Kom. Kom, we gaot.’

De vrouwe nemp mij de haand. Ze wes naor het zaandpad an de aander kaant van het kanaol. Een meèns kek naor waor e nog niet is.

Verlaangst naor d’ aander kaant.

We klost de brugge over. In het veurbijgaon trek ik een tak van een brem. De brem is taai en snedt mij in de vingers. Ik laot lös wat ik niet pakken kan.

We neemt het hoge pad met uutzicht op Slien en akkers

met sukerbieten. Schuuns onder mij drief eenden langs
de walkaant. Ik krieg het warm. Ik knup een knoopie lös.

De steunzolen van mien va

‘Hej zien steunzolen nog zien?’ Mien moe kek mij vraogend an intied ze de koffiekoppies en -schörrelties op mekaar stapelt om naor de keuken te brengen. Ik was argens aans met de gedachten en veur ik antwoord geven kan is ze al vot en heur ik water in ‘t ofwasteiltie stromen.

Pa is now drie weken dood. Vanmorgen op het kerkhof zag ik dat ‘t gele zand op ‘t graf al inklonken was. Al die weken hef het niet ien keer regend. De grafstien is der nog niet, de letters moet nog graveerd worden. Pa heette hij, maor bij mien vrienden en vriendinnen har ik ‘t altied over ‘mien va’. Zunder veurnaam is e veur mij deur ‘t leven gaon. Zien deupnaam kwam ik allenig tegen as ik ‘n formulier invullen mos, zölfs op de dooienkaort en in de advertèensie stiet hij – net as de meeste aander die hum veurgungen – met zien papieren naam.

Hij har de linkerarm lichtbogen onder zien kop en de mond stun op ‘n kier, net breed genug veur de leste aodem, zo vun ik hum in bère. De ogen har e dicht en zien haor – hij har maar een beetie meer – zat in de warre. Het grauwegele hemd stak nog net boven de dekens uut, an een echte pyama was e nooit wend raakt. De rechtervoet steunde met de tenen op ‘t kleed, as of e uut bère had willen stappen.

Vanaf ‘t moment dat zien leven stillestund ging ‘t veur mij veul sneller. Wassen, kisten, kerken en koffiedrinken en onder ‘t schrieven van de adressen op de enveloppen van de kaorten zat ik al achter mien tweede glassie bier.

Familie die aans zo verre vot was, was now weer dichtbij en ‘s nachts in ‘t bère waor pa ‘s morgens nog dood in lag,

deed ik gien oge dicht, zölfs een tiedelijke slaop kon 'k niet te pakken kriegen.

Vandage hol ik grote opruming, warkbroeken, ofsleten klompen, gescheurde leerzen, hij bewaarde alles, maar now giet 't vot. Dood en begraven, dan ok weg met de herinnerings an zien leste wark.

Toen ik nog een kwaojong was, zee ik mien va vaak het liedtie nao: 'In de winkel van Sinkel is alles te koop.' Hij zee het altied, zingen deud e nooit. Dit liedtie schöt mij weer in 't zin as ik zien hoeden uut de kaste pak. Niet om de hoeden of petten herhaalde ik aal vanneis dat deuntie, maar om de damescorsetten, die toen veur mij op de ien of aander manier de grèens angaven tussen kuisheid en wellust, ok al wus ik toen nog niet precies wat die woorden veur betekenis hadden.

Weg ok met zien steunzolen, de roestvrij stalen platen waoran met koperen nagelties leren lappies an de uiteinden klonken bint. Dommiet komp de vuilniswagen, vot der met. De schoenen, maot ienenveertig, mien eigen maot, zet ik achteruut, die past mij goed veur in de tuune.

'Hej ze nog zien, de zolen?' Ik heur mien moeders stem. 'Ik kan ze nargens vinden, zien schoenen trouwens ok niet.' Oh dood die waor is, ma'k starven, zo waor.

Ma zet de schone koppies in de kaste, ik heur hoe het kastpapier met de natte onderkaante van een schörreltie metschöf.

'Ik zal nog ies in de schure kieken, bijkaans hej der overhin keken. Wat wuj der trouwens met, ze past niet in joen schoenen. Gieniene hef der wat an.' As ik de kamerdeure achter mij dichttrek heur ik nog hoe ze de kaste op slot draait en zeg 'Now ja, misschien wol ik ze wel as andenken bewaren. Ik weet het nog niet.'

As ik twintig minuten later met lege handen vanneis de kamer in kom braandt mij de ogen. Ik kroep vot achter een krante. Ik lees gien woord.

Van het concert des levens

Ik ben Stoffel Stoffelmans, ik ben Stoffel Stoffelmans, ik ben Stoffel Stoffelmans. Sommige dingen moet je drie maal zeggen voor ze doordringen, andere daarentegen vallen in een keer op de plek. M'n vader is van 1913. Hij was 27 toen hij bij de SS ging. Kijk, dat hoef ik maar een keer te zeggen: SS. Ik ben naar hem genoemd. Hij heette ook zo. Ik hoef niet uit te leggen wanneer ik geboren ben. Voor '45. Ik zeg het maar. Voor de wissigheid. Er zijn er altijd die onkundig gebleven zijn.

Hoeveel m'n vader neergeschoten heeft, dat weet ik niet meer. Mensen bedoel ik. Hij heeft nog lang gejaagd toen hij weer vrij was. Op wild. Hij heeft het me wel verteld, maar toen was hij al opgenomen. Toen rustte hij al in het verzorgingstehuis en dacht hij af en toe dat hij Napoleon was. Niet de keizer vanzelf, die had geen snor, die ander natuurlijk, maar voor het gemak zeg ik maar Napoleon. Sommige dingen zijn al erg genoeg om hardop naar te luisteren. In de tijd voor het verzorgingstehuis was m'n vader de tel al kwijtgeraakt en ik weet niet meer welk aantal ik zal noemen. Het maakt ook niet uit.

Vooruit dan maar. Het zijn er 85, gemiddeld. Ik speel in een orkest met gemiddeld 85 muzikanten. Elk jaar tel ik één meer. Zo onthoud ik de leeftijd van m'n vader, als hij nog geleefd zou hebben. Hij is dood. Napoleon is begraven, de linkerhand over de rechterhand gevouwen en een rozenkrans er omheen, die zouden niet weer losschieten. M'n vader wilde niet gecremeerd worden, nooit van z'n leven, daar had hij teveel herinneringen aan. Ik snap dat wel.

Als het een beetje kan, dan sta ik midden achter, vanuit de zaal gezien. Ik ben paukenist en trommelslager. Heerlijk vind ik dat. Voor de pauze wacht ik soms drie kwartier en dan een grote slag of een paar zachte roffels en na de pauze sta ik doodstil, soms bijna een uur, voor maar één slag op de grote trom. De gong doe ik ook, maar niet zo vaak, alleen bij filmmuziek, of muziek die nog eens in de een of de andere film te horen zal zijn.

De muziek van rond de eeuwwisseling, die vind ik het mooist. Net niet meer zo romantisch, voorboden van geweld of nagalm van de eerste wereldoorlog. Ravel voor linkerhand. Dat had m'n vader vast gewaardeerd. De oude verloor z'n de vingers van z'n rechterhand in het oosten, maar hij speelde geen piano. Hij had ander speelgoed. Daar deed hij nooit moeilijk over. God stond aan zijn kant, dat vond hij en dat zei hij ook. En de wijzen kwamen niet uit het westen, dat grapte hij als die tijd van terugtrekkende bewegingen ter sprake kwam.

In het verzorgingstehuis haalde hij elke dag z'n gelijk als hij een gulden in de ballenklok van het biljart wierp. 'God met ons, kijk maar,' zei hij dan met de duimen achter de broeksriem. 'Het staat hier en het is altijd zo geweest.'

Vanaf de achterzijde kan ik de zaal en het hele orkest overzien. Tussen de slagen heb ik tijd genoeg om na te denken. Ik ben heel waakzaam, dat heb ik van m'n vader. Dat vind ik een groot geschenk, waakzaamheid. Als de violen en het koper bezig zijn, dan droom ik, maar ik sla altijd op tijd de bladen om, altijd op tijd sla ik m'n slag. Boem, boem, boem, of; koing, koing, koing. Tussen de slagen denk ik aan m'n vader, heel vaak, zelden aan Mutti. Dat ze Duitse was, dat was niet haar schuld. Onschuldig was ze als Duits meisje geboren. Dat ze met m'n vader trouwde, dat kan ik haar wel kwalijk nemen, maar dat doe ik niet meer. Ook als ze niet met hem getrouwd was

geweest, was ze toch zwanger geworden. Dat weet ik zeker, zo'n Mutti heb ik gehad. Dan had ik geen vader gehad. Dan had ik niet Stoffel geheten. Dan had ik niet met zo'n achternaam in het bevolkingsregister gestaan.

De orkestleden, op een enkele na, zitten altijd wijdbeens, niet alleen de mannen, die dat van nature doen als ze rijp zijn, maar ook de vrouwen, die dat van nature niet meer horen te doen als ze rijp zijn. De bassen tussen de benen, dat is nog tot daar aan toe, maar de altviolistes met die kleine doosjes, die ook. Voor het evenwicht zeggen ze, ik vroeg ze, maar dat geloof ik niet. Het is geiligheid, geautoriseerde geiligheid, daar komt het publiek voor, wat dacht je, voor het geld van de entree heb je ook een cd met veel meer muziek, maar van mij mogen ze. Ze doen maar. Ik heb m'n eigen spelletjes als ze de snaren beroeren met de strijkstok.

Een paar dames zijn in pak gekleed, maar de meesten in een zwarte jurk of in een zwarte blouse en een zwart hemd. De zoom van de rok tot net onder de knieën. Met een wijd split aan de zijkant, aan elke zijkant. Ze fladderen wat af.

Elk concert vermoord ik ze. Ik sta op het achterste verhoog. Tussen de paukenslagen of de galmende gong neem ik ze te grazen. De ene keer begin ik bij de koperblazers, dan weer bij de houtblazers. Het is maar net wie aan de beurt zijn. In naam van de vader maai ik ze met een mitrailleur van de stoelen, laat ik het koper scheuren en het hout versplinteren. Mooi gezicht vind ik dat. De violen en bassen spaar ik meestal, tot de pauze. Ook de dirigent laat ik ongemoeid, tot aan het slot. Ik laat hem vaak twee keer terugkomen. Het publiek zorgt daarvoor. Dan knal ik hem af met een nekschot. 'Nu heb ik je, vader,' dat roep ik dan, maar niemand die me dan hoort.

Voor het zover is neem ik het publiek onder handen. Op

het voorste balkon staat vaak een recensent te klappen. De flapdrol. Opschrijfboekje en trefwoorden opschrijven. Ik zie dat wel en dan de volgende dag een giftig stukje over het gekuch en gehoest van het publiek, alsof we daarvoor spelen. Ik daag die schrijver uit en jaag hem naar de rand van het balkon. Dan dwing ik hem op de reling te gaan staan. Een violist staat op, spreidt de armen om de doolaard op te vangen. De recensent springt, glijdt half naar beneden. De violist vangt hem op en wordt meegesleurd in de val. Gekraak van brekende bekkens. Mooi vind ik dat. Dan denk ik weer aan m'n vader en aan de guldenrand waar alles al op staat.

M'n handen tintelen en ik sla weer een bladzijde om. Ik sla op de trom als de dirigent bijna onzichtbaar naar me knikt. Een concert kan me niet lang genoeg duren. Heerlijk vind ik dat. Dat pure genot van de wereld die onder muziek ineenvalt. Ineenzigt. Zo zij het en zo is het.

Ik ben niet alleen een slagwerker. Ik speel ook trompet, en schuiftrompet, en hoorn. Niet alles klinkt even helder, maar ik speel wel zuiver en precies volgens de boekjes. Viool beheers ik ook, niet tot in de puntjes, maar toch. Als er veel ziekte is onder de leden, dan val ik overal in.

De vader, de zoon en de heilige geest. Ik ben ze allemaal als ik in het orkest speel. Iedere keer weer. Van dit concert heb ik een program.

Mooie streek

‘Alles gaat gewoon door, ook als je weg gaat.’

Willem Vos grijnsde en streek met zijn rechterhand over zijn hoofd met donker kortgeknipt haar. Even keek hij naar zijn passagier, niet te lang, een lange blik zou zijn opmerking gemaakt doen klinken, vooraf bedacht. Hij had zijn spreuk vooraf bedacht, of beter: de spreuk was hem voorbijgekomen en op het juiste moment had hij zijn voelsprietten dichtgeklemd. Deze zin zou voor dit weekend zijn *running gag* zijn, geleend, maar de vorige eigenaar van zijn motto was hij alweer vergeten. Willem Vos eigende zich alles toe wat aan kennis op zijn pad kwam. En als de bron van vernieuwing en verrassing was opgedroogd, nam hij zonder aarzelen de volgende afrit.

Willem Vos reed als vrijwilliger op de ouderenbus. Een omgebouwde Ford transit met ruimte voor zeven passagiers van 55 jaar en ouder. Natuurlijk konden ook jongeren in de bus, maar daarvoor was deze bus-opafroep niet bestemd. Bejaarden, senioren, premature ouderen, wat de naam was, maakte niet uit, als de reizigers maar ouder waren dan 55 jaar. Een en ander volgens de reglementen van de subsidiegevers. Willem Vos reed voor het derde jaar op de bus, elke zes weken een weekend. Hij zou graag vaker op stap gaan, maar er waren meer liefhebbers onder de mannen van zijn leeftijd. Blijkbaar was de jongensdroom, internationaal trucker op een vrachtwagen, en daarvan dan de mini-versie, nog alom aanwezig bij de te vroeg gepensioneerde vijftigers en zestigers. Alleen mannen reden op de bus. Vrouwen werden niet geweigerd, maar als er een liefhebster belde,

was het slot van het gesprek de gewenste uitkomst: Mannen onder elkaar, en het liefst alleen.

In de oudere nieuwbouwwijk van de jaren zeventig had Willem Vos in de kop van Drenthe als enige reiziger Hans Wellmann opgepikt. Wellmann was de zestig voorbij en in bezit van een geldig rijbewijs, maar door omstandigheden niet meer in staat een auto te besturen. Hans Wellmann had een vierkante kop, zoals dat in de volksmond heette. Vierkant, maar wie beter keek zag het formaat van een forse schoenendoos met een tamelijk vlakke neus en lichtuitpuilende groene ogen. Wellmann droeg contactlenzen, maar een bril was beter geweest, voor anderen. Wellmann kende blijkbaar geen behoefte er knapper uit te zien dan hij geschapen was. En wat maakte het ook uit, sommige vrouwen – vooral de mooie – raakten om voor de hand liggende redenen gecharmeerd van lelijke mannen.

Ze hadden handen geschud, zoals ze alle zes weken handen schudden. Willem Vos wist niet of Wellmann elke zondag naar Veenhuizen vertrok, of dat het ritje naar hotel-restaurant Bitter en Zoet op zijn dienstrooster was afgestemd. Hij had het Wellmann niet durven vragen, zoals meer vragen niet naar voren kwamen. Maar dat was niet zo'n probleem. Willem Vos had ontdekt dat de meeste antwoorden vanzelf komen, een vraag was niet echt nodig. Iedereen, bijna iedereen, zat vol verhalen om uit te venten, om het oneerbiedig te zeggen. Hoe ouder de reiziger hoe meer er op de valreep nog naar buiten leek te moeten. In het halve jaar dat ze deze rit maakten, telkens met z'n tweeën – er ging op zondagmiddag nooit een andere senior naar het gevangenisdorp – hadden ze elkaar leren kennen, maar ook weer niet. Er bleef genoeg gespreksstof over voor de toekomst, tot het voldoende zou zijn.

Willem Vos had een hoogleraar op de radio horen

vertellen over vriendschappen. Vos had de bus bij Zeijen in de berm geparkeerd om aandachtig te kunnen luisteren. Vriendschappen ontstaan vooral in de tienerjaren, had de geleerde gezegd, en een klein deel kameraadschap tussen mensen ontstaat – vooral tussen mannen – bij twintigjarigen, maar daarna was het volgens de hoogleraar voorbij. Na de dertigste verjaardag maakt iemand nog zelden vrienden. Al die tweede huwelijken, daar had de hoogleraar geen hoge pet van op. Hij noemde ze verstandsverbindingen, met afgesproken intimiteit. Het woord hoererij viel nog net niet bij de verweerde omroepzuil. Zelf was de hoogleraar aan zijn derde leg toe, maar er moest wel onderscheid gemaakt worden tussen individu en massa, vooral als er statistiek aan te pas kwam.

De basisinprenting van het fenotype – alles wat een mens deed of naliet – lag nog weer vroeger. Een mens kon zich enkel gedragen naar zijn stempel. En dat stempel werd met onuitwisbare inkt tussen het vijfde en twaalfde levensjaar in de ziel gedrukt. Hoogleraren wisten veel, dat was Willem Vos helder geworden. Maar Willem Vos had zijn twijfels. Hij had bouwkunde gestudeerd en rechtlijnigheid was hem niet vreemd.

Hans Wellmann droeg een anthracietkleurig hemd op een geklede lichtbruine broek en hoge wandelschoenen van lichtbruin leer. Over het hemd had hij een lichtgeel jasje met de knopen los. Wellmann leek niet met de mode mee te gaan. Elke maal dat Willem Vos hem naar Veenhuizen vervoerde, en terug, droeg Hans Wellmann dezelfde kleding. Misschien had Wellmann meerdere setjes van dezelfde outfit.

Het was een zonnige middag in april. Al maanden was het te koud voor de tijd van het jaar, kouder dan het gemiddelde over veel jaren, en er was nauwelijks neerslag gevallen. Een beetje sneeuw, dat wel, maar sneeuw heeft

slechts volume, nauwelijks inhoud. Van sneeuw wordt de bodem niet wijzer, wist Willem Vos. Hij was nog nooit op wintersport geweest. De aandrang om de provincie te verlaten, al was het tijdelijk, was afgenomen, net als hormoonspiegels in zijn bloed. Mildheid had na zijn pensionering toegeslagen, mildheid die soms het karakter van berusting leek te krijgen.

‘Droog,’ zei Hans Wellmann vanaf de bank achter de chauffeur. ‘En wat is het mooi buiten, bruin, geel, oker, alle kleuren bruin en geel. Van sommige wat meer. Oker.’

In de achteruitkijkspiegel zag Willem Vos hoe het schoenendooshoofd heen en weer zwaaide. De linkerhand van Hans Wellmann gleed over het raam. Zo kwamen vetvlekken op het veiligheidsglas.

Willem Vos zweeg. Hij keek op de kaart van de tomtom die schoksgewijs opschoof. Heel knap die navigatie, en wat een nauwkeurigheid. Een verre god wist op vijf meter nauwkeurig waar hij zich bevond, althans de positie van de omgebouwde seniorenbus. De kortste route naar de gevangenis kende hij, maar af en toe koos hij voor een andere weg. Wat aantal kilometers aanging maakte de alternatieve route nauwelijks uit. Elke plek in Drenthe was van meer kanten te bereiken. En omdat die mogelijkheid er was, wilde hij die ook gebruiken. Omwegen zijn soms korter, had hij ontdekt.

‘Als er maar geen brand wordt gesticht op de verdroogde akkers,’ klonk het uit de klankkast met rammelende beugels en traptreden van de opgevouwen seniorenopstap. Hans Wellmann gaf een deel van zijn innerlijk prijs. Er was vast meer te ontdekken.

‘Brand, ja,’ zei Willem Vos. ‘Brand.’

Willem Vos hield beide handen aan het stuur. Behaarde vingers, lange vingers geschikt voor piano en clavecimbel, geëigend voor meer instrumenten. Willem Vos had zijn

aandacht bij de weg. Klinkers, smalle bermen, tegenliggers. Langelo naderde met wegversmallingen en drempels. De tomtom gaf met Antwerps accent aan dat hij bij de volgende kruising rechtsaf moest gaan. Dat zou hij niet doen.

‘Brand in de natuur, ja, brand in het veld. Nee, ja, dat zou jammer zijn.’

Misschien is daar mijn beroepskeuze vastgelegd, vroeg Willem Vos zich af terwijl hij bij de versmalling voorrang gaf aan een auto uit Norg. Aan het Oranjekanaal met droog en brandbaar gras in het vroege voorjaar was wellicht de kiem voor zijn loopbaan ontsproten. Het mocht niet, maar elke generatie stak de wal van het kanaal in brand. Een losse pluk gras, lucifer en snel langs de pollen die soms nog klam en nat waren. Prachtige rookwolken, eerst recht omhoog en boven de rand van het kanaal met de wind mee. Moeder met een rituele mopperbeurt, vader met een klap om zijn schouder. Grote jongen. Willem had gedaan wat gedaan moest worden, hij had de traditie voortgezet. Fikkie stoken, wiekswal in braand, naar rook stinken en ‘s nachts in bed plassen, maar dat laatste had hij uiteraard de volgende ochtend pas gemerkt. Hij had geen verwijten gehoord, iedereen bij hem thuis wist dat het zo ging. Moeder verschoonde de lakens, vader speelde Orlando Gibbons op het klavecimbel.

Het rechte kanaal, de draaibruggen, de wegen, klinkers en zandpaden en later de vooruitgang met vaste bruggen, steigers voor pleziervaart en visplekken. Ooit moest iemand hebben bedacht hoe de wereld gemaakt kon worden. Na onzelveveheer had de mens zelf het heft, en in zijn geboortestreek ook de schop, in handen genomen. Op kleine schaal was de wereld maakbaar. Net als in Norg, met altijd wel een wegomlegging.

Bij de provincie had Willem Vos zijn jaren doorgebracht als tekenaar/planoloog. Niet op de voorgrond, maar op de

achtergrond bij de zorgvuldige beschrijving van de situatie ter plekke. Niet alles was vanuit de hemel gefotografeerd, toen hij begon, en zelfs dan waren er met de voeten op aarde opmerkelijke verschillen met de beelden, kaarten en kadasterplattegronden. Zijn laatste betrokkenheid was bij de vaarweg met sluis en bruggen tussen Erica en Ter Apel. Zes kilometer nieuwe veenvaart langs Klazienaveen en het Veenpark. Pas als alles klaar was en het Willem-Alexanderkanaal bevaarbaar was voor de recreatievaart, zou hij gaan kijken. Misschien. Niet eerder. Ook al was de oplevering na zijn pensioen; een ontwerper die halverwege het produkt gaat kijken, kan zelden de neiging onderdrukken zich met de voortgang te bemoeien. Willem Vos kende zijn beperkingen en hield zich er verre van, bijna altijd. Hij koesterde zijn kwaliteiten en liet weinigen daarin delen. De wereld bestond ook uit aasgieren en hij hoefde niet voor prooi of kadaver te spelen. Willem Vos had ontdekt dat wie niet alles weggeeft ook wat overhoudt.

De tomtom gaf aan dat de eerste weg rechts naar de gevangenis zou leiden. Althans, de kortste route zou vormen.

‘We kunnen ook rechtdoor,’ zei Hans Wellmann, ‘maar dat weet je al. Ga maar rechtsaf. Ook goed.’

Willem Vos was niet de man om zich de wet voor te laten schrijven. Bij voorkeur niet. Niet door zijn passagier, maar ook niet door anderen. Op zijn vrouw na, misschien. Maar zijn Rika vroeg zelden krediet. Ze riep hem zelden tot de orde.

“Omkeren, indien mogelijk.” had voor Willem Vos een licht erotische uitstraling, vooral omdat de Vlaamse dat met omfloerste stem in herhaling naar voren bracht. En als hij geen gehoor aan haar oproep gaf, legde ze zich er met evenveel gemak bij neer. Een andere route was ook goed. Zo bleef hij op het zelfgekozen pad, ook wat zijn huwelijk

aanging. Rika had veel van de tomtom, alleen geen Vlaams accent. Willem Vos voelde de communicatie met de tomtom als bevrediging voor dominante mannen met een bazige vrouw in eigen huis. Willem Vos realiseerde zich ineens waarvoor hij vrijwilliger op de seniorenbus was, met tegenspraak onvervaard en met enig leedvermaak de eigen route kiezen. Dat zou hij onthouden: op de weg tussen Norg en Een was weer een lampje gaan branden om zijn geest te verlichten. Maar, bedacht hij met een glimlach, uiteindelijk leiden alle paden naar de gevangenis.

‘Mooie streek,’ zei Hans Wellmann terwijl zijn hand over het glas bewoog. ‘Boeiende historie. Kolonievaart, Grootte Diep, armoede, misdaad, turf en jenever.’

In varianten kwam de lokale geschiedenis in trefwoorden voorbij, telkens op dit stuk van de route. Dominee Germweg, uitzicht op de blokkendozen voor vreemdelingen die illegaal waren en een wettige straf moesten ondergaan. Maar ze kwamen niet. Het cellencomplex was voor de leegstand gebouwd. Hans Wellmann schraapte zijn keel, maar spugen deed hij niet.

Willem Vos stopte de bus in de berm voor Bitter en Zoet.

‘Rij maar door,’ zei Hans Wellmann. ‘Graag voor de gevangenis. Het museum.’ Hij glimlachte en zette de plastic tas op zijn bovenbenen. Klaar om uit te stappen. ‘Maar graag wel weer hier afhalen. Half vijf is een mooie tijd. Moet lukken.’

Willem Vos parkeerde de bus een halve kilometer verder voor de hoofdingang van het museum, schoof de zijdeur van de auto met een klap opzij, liet de trap treden zakken en gaf Hans Wellmann een hand bij het uitstappen.

‘Bedankt. Ik bedank je,’ zei Hans Wellmann. ‘Veilig op moeder aarde, of niet soms?’ Hans Wellmann schraapte opnieuw zijn keel en spoog op de weg. Hij wreef de spuug met zijn schoenzool tussen de klinkers.

‘Zo is het. Veilig op plek van bestemming. Tot later.’ Willem Vos klapte de treden terug in de laadruimte. Hans Wellmann wachtte tot de bus wegreed.

Willem Vos reed de bus uit het zicht, stopte, liep een eindje terug en zag hoe Hans Wellmann niet de poort van het gevangenis­museum inliep, maar terugliep naar Bitter en Zoet. Willem Vos had graag de tekeningen gemaakt voor Veenhuizen, maar dat hoefde niet meer. Alles stond al op de juiste plek en veel veranderingen zouden niet meer komen. Werelderfgoed om alles tot aan de jongste dag te bewaren, oorspronkelijk, onveranderlijk, origineel met hier en daar een restauratie en achter een beukenhaag een parkeerplaats voor bezoekers om de knorrende beesten aan het zicht te onttrekken. De waan van de decennia, niet de waan van de dag, maar de in wetten vastgelegde milde hysterie om alles te willen bewaren. De kleinkinderen van Willem Vos, en ook de kleinkinderen van zijn leeftijdgenoten mochten willen dat Veenhuizen, en de rest van de provincie, er steeds hetzelfde bleef uitzien. No way. Zijn passagier ging niet naar de gevangenis, maar bracht ruim drie uur door in Bitter en Zoet, zoveel was Willem Vos helder. De Drent ging langs de gevangenis, nog niet erin.

Hans Wellmann liep rechtstreeks naar hotel-restaurant Bitter en Zoet. Willem Vos reed ondertussen naar de parkeerplaats, kocht een kaartje voor het gevangenis­museum en sloot aan bij een rondleiding die juist was begonnen. Er was geen andere bestelling voor de bus en van de nood maakte hij graag een deugd. Wachten kon overal. Al duurde het wachten in zijn beleving steeds korter, een kwestie van leeftijd en niet alleen de tijd leek sneller te gaan.

‘Ik heet Saskia,’ zei de gids. Zwarte rok tot net boven haar knieën, witte blouse en de bovenste knoop vervangen door zilveren handboeien die inkijk verhinderden.

‘Ik studeer geschiedenis in Groningen en ik doe dit werk om mijn eigen streekgeschiedenis beter te leren kennen.’ Ze streek haar krullen naar achteren. ‘Ik ben een beetje zenuwachtig. Ik vervang een collega die plotseling weg moest. Vandaar. Zo.’ Haar woorden werden gevolgd door een schrapperig keelgeluid.

Het volk zweeg. Onder de toehoorders waren nauwelijks jongeren te bekennen. Saskia knikte driemaal kort achter elkaar en in haar draai naar de galgen, martelwerktuigen, karwatsen, schandpalen en vierendeelwerktuigen zei ze: ‘Komt u maar mee.’ Het leek op een uitnodiging de hel te betreden, of er althans van nabij kennis mee te maken. De dood was dichtbij. Willem Vos kreeg plots de geur van warm bloed in zijn neus, als van zijn kindertijd met “zwien op de ledder”. Het opengesneden dampende varken dat in het achterhuis was geslacht en met de geschoren en geschroeiide rug tegen de sporten van de ladder leunde. Als het varkenslijk was afgekoeld zou het met een hakbijl in tweeën worden geslagen voor verdere ontleding in de onderdelen. Hetzelfde lot als van heksen, landlopers en moordenaars. Saskia had mooie knieholtes. Op haar linkerbil was een witte draad achtergebleven op de strakke zwarte stof, zag Willem Vos.

De uitleg over de hedendaagse praktijk van het gevangeniswezen met smokkelmanieren van drugs en lijfelijke visitatie in elke lichaamsopening had Willem Vos overgeslagen. Saskia had zich kranig geweerd, daar niet van, maar hij was zijn belangstelling kwijtgeraakt, achteraf gezien al vanaf het moment dat hij de witte pluis op haar achterste had opgemerkt. En als door een zachte hand gedreven was hij halverwege de rondleiding vertrokken en naar Bitter en Zoet gegaan. Hij stalde de bus op de parkeerplaats tegenover het gebouw dat kunstig uit zes kleine gebouwen was samengesteld. De straat tussen de

panden was nu een loggia, een atrium, een vitrine voor wie gezien wilde worden. Een van de panden was verbouwd tot hotel, verder was er een keuken en een restaurant met veel glas rondom. Voor de sfeer hingen aan dunne draden serviezen aan het plafond en stonden palmbomen in houten tonnen naast de kalfsleren banken. Aan alles was gedacht, al zei dat denken niet alles over het resultaat.

Vrijwilligers kunnen overal en naar eigen inzicht koffiedrinken, had hij zichzelf voorgehouden. Maar veel overreding was niet nodig geweest, de calvinistische regels kon hij gemakkelijk in slaap wiegen. Zijn vader en moeder hadden het juiste voorbeeld gegeven: religie is prima, blijf vooral zelf nadenken en geef niet alles weg. Naast het goede had Willem Vos ook geleerd het onverstandige onder controle te houden.

Tussen Een en Steenberg en vroeg Hans Wellmann om te stoppen. Hij had aandrang. Prostaat en zo en wat ongemak. Hij was net geweest, thee, twee glazen wijn, maar de aandrang liet zich niet sturen. Zijn lichaam had een eigen programma. Alleen over zijn geest was hij nog baas. Althans, dat meende hij. Naast de weg was een sloot met een dam zonder hek en achter de droge sloot met brandbaar geelbruin gras lag een landschappelijk beschermde waardevolle houtwal van eikenhakhout en struiken. Willem Vos had bij een eerdere rit verteld dat ruim veertig jaar geleden hij zijn dochttertje van drie tijdens een fietstocht op deze plek had laten plassen. Heel veel andere zaken was Willem Vos inmiddels vergeten, maar deze beleving lag vooraan, en vanaf het moment dat Hans Wellmann in vertrouwen was genomen over deze intimiteit was ook bij deze vroeggepensioneerde de nieuwe indruk muurvast geklonken. Een plassend kind achter een houtwal. Weinig ervaringen waren kostbaarder dan het water onbeschroomd in de wereld te laten stromen.

De mannen stonden naast elkaar. Twee, drie meter tussenruimte, meer niet. In de verte Langelo en Norg achter de bossen. Uitzicht over kale akkers, een kampje gras. Schokkend, ze pisten haperend, schokkend. Beide kerels, geen ferme stralen; niet meer. Nooit meer.

‘Je had het al begrepen,’ zei Hans Wellmann, zijn blik naar beneden gericht. Hij borg zijn edel deel op en trok de rits omhoog. ‘Ik praat over literatuur. In *Bitter en Zoet* praat ik over literatuur...’

Hans Wellmann zette het gesprek dat in het atrium was begonnen door alsof er geen tijd was verstreken. En misschien was dat ook zo.

Willem Vos bewoog zijn hand, zoals hij al eeuwen zijn hand bewoog en trok de rits dicht. Hij dacht aan Saskia en dat de rondleiding allang voorbij was en of ze het witte draadje al had ontdekt en weggehaald.

‘Literatuur,’ herhaalde Willem Vos. ‘Literatuur.’

Willem Vos las geen boeken, hij las het *Dagblad van het Noorden*, bladerde door Huis-aan-Huisbladen, als dat nodig was – en dat was alleen nodig als er een bestemmingsplan in vermeld stond – en verder, verder liet hij het lezen over aan zijn vrouw. Rika las, en dat was genoeg voor hun huishouden. En voor hun welzijn.

Aan de achterste rand van de akker liepen drie reeën. De witte spiegel naar de mannen gekeerd. Een ree keek naar achteren. Ze was niet bang, ze bleef kijken.

‘Mijn familie komt uit Duitsland,’ zei Hans Wellmann, ‘vandaar de dubbele medeklinkers in mijn achternaam.’ Hij wachtte, leek te aarzelen of hij zijn jas dicht zou knopen. Beide mannen met blik op oneindig. Niemand zou de spatten op de broek opmerken. Halverwege de akker werd zand door een windvlaag opgezogen. De tijd van stofwolken en zandstormen leek aangebroken.

Zaaigoed en kunstmest naar de hemel om verderop in het bos te landen.

‘Ik heb lange tijd niet geweten wie mijn voorouders waren. Niemand die me dat vertelde. Ik heb alles op internet opgezocht. Alles staat er, alles.’ Hans Wellmann stak zijn handen die wijdse gebaren hadden gemaakt in zijn uitgezakte jaszakken. Het was niet de eerste keer dat hij zijn handen daar verborg. Lange schaduwen gleden over het grauwe land. De bosrand bewoog niet, berken schitterden zilver in de avondzon.

‘Alles,’ herhaalde hij. Hans Wellmann keek opzij. Willem Vos had zijn handen in zijn broekzakken. De blik van de chauffeur was op de reeën gericht, of verder.

‘Misschien wil je het niet weten,’ zei Wellmann, ‘maar ik wil het gezegd hebben. Hier en nu. Past dat? Heb je nog een rit?’

Willem Vos knikte nauwelijks zichtbaar. “Alle tijd”, betekende de knik, als alle tijd niet te lang duurde vanzelf.

‘Honderdvijftig jaar geleden is mijn voorvader uit Duitsland het veen overgestoken. Bourtange, Barnflair, Zwartemeer, wie kan het navertellen? Ik weet niet of hij ook in Veenhuizen is geweest. Landloper was hij, aan lager wal, maar op de een of andere manier heeft hij zich uit het veen omhooggetrokken, als de baron van Münchhausen. Ken je die?’

‘Aan zijn eigen haren omhoog, of bedoel je het verhaal van dat halve paard dat de drinkbak leegdrank, maar de dorst nooit leste,’ zei Willem Vos. Zijn vader had hem de verhalen voorgelezen. Onuitwisbare indrukken van paarden aan een kerktorespits nadat de sneeuw was gesmolten, een half paard dat aan een drinkbak stond en water dat halverwege uit de dwarsdoorsnede op de kinderkopjes klaterde. Maar pissen was dat niet. De achterste helft van het paard ontbrak. Willem Vos had alles geloofd, hij had de leeftijd dat iedereen hem van alles wijs kon maken.

‘Baron van Münchhausen trok zichzelf aan zijn eigen haren uit de drek. Zo ging dat ook met mijn familie. Maar daarna sloeg de wet van behoud van ellende toe. Ken je die?’

En zonder een antwoord af te wachten.

‘Er kwam in het veen een Russische vrouw voorbij die zorgde voor een homofiele zoon en een gestoorde dochter. Maar homo’s bestonden nog niet in die verleden tijd. Die homo was mijn overgrootvader en zijn zoon – mijn grootvader – vierde zijn lusten bot op elke rok die hij zag, alsof hij iets goed moest maken. En ergens in het voorbijgaan ontstond mijn verwekker.’

Hans Wellmann haalde diep adem en liet de lucht met een korte stoot naar buiten. Het leek of hij zou gaan hoesten, maar hij pakte de draad weer op, alsof hij het verhaal al eerder had verteld. Hij spooog niet.

‘Mijn grootvader woonde af en toe in Veenhuizen. Ik heb hem nauwelijks gekend. Kind was ik. Mijn vader zat er niet mee, met de familie. “Je hebt je eigen leven, en wat een ander daarvan vindt. Maak je niet druk.” Mijn vader was een bastaard, zo heette dat. Mijn moeder kwam uit Parijs, of nog verder uit de wereld. Ik heb niet alles gevraagd wat ik wilde weten. Ik had het gevoel een NSB-kind te zijn uit een particuliere familievete. Maar als ik mijn vader mag geloven heeft hij de oorlog niet meegemaakt. Daar was hij goed in, negeren wat hem niet zinde. En,’ liet Wellmann er zonder pauze op volgen, ‘het bijzondere aan kinderen met foute ouders is dat de kinderen zich schuldig voelen over hun bestaan, maar dat de ouders die last niet met zich meedragen. De ouders deden wat hun goedgevonden, zonder wroeging, foute ouders hebben een schuldbesef van een varken.’ Hans Wellmann sprak “varken” uit alsof hij een steen in de Kolonievvaart wierp. En na een korte pauze vervolgde hij: ‘Ik lees dat overal. Overal kom ik

zwijnerij tegen. Literatuur..' En na een diepe zucht gleden de woorden staccato met de wind mee: 'Literatuur, net echt.'

'Mijn vrouw leest boeken,' zei Willem Vos. 'Literatuur, maar ook andere boeken.'

Hans Wellmann trok opnieuw aan zijn rits. Hij keek naar zijn broekspijpen. De natte vlekken waren bijna verdwenen. Zo snel gaat dat met warme pis in de wind.

'Soms leest ze me iets voor,' zei Willem Vos, 'en ik onthoud wel wat ze me vertelt, maar zelf lezen doe ik niet. Geen boeken.' En om het af te maken liet hij volgen: 'Ik zie de noodzaak niet. Boeken, literatuur, ik heb het nooit gemist.'

Willem Vos bracht balans in de onthullingen. Wie iets van een ander wil horen moet vroeger of later zijn ziel laten zien, of een deel van de ziel. Dat deel mag echt zijn of namaak, dat maakt niet uit. Elke illusie is aanvaardbaar.

'Gisteravond,' zei Willem Vos, 'las mijn vrouw voor uit een reisverslag. "Hoe mensen anders zijn en toch weer gelijk," zei ze. "In Ethiopië wonen orthodoxen die geloven dat de aarde plat is als een pannenkoek." Ik zei niets, ik had er niets aan toe te voegen en ik had het boek niet gelezen. "Anderen geloven in god," zei ze. Rika, bedoel ik. Zo heet ze. Mijn vrouw. Rika gelooft niet in god en naar de vorm van de aarde had ik haar nog nooit gevraagd. "Anderen geloven in god", herhaalde ze. Ik had eerst niet door wat ze bedoelde, maar later kon ik er wel om lachen. God als pannenkoek. Mensen verschillen van elkaar, maar koesteren dezelfde illusies. Baron van Münchhausen, bedoel ik. Als je kind bent geloof je alles wat ouderen je wijs maken, en later, als je ouder bent, is dat niet anders.' Willem Vos glimlachte en keek naar boven. Oranje contrails kruisten elkaar. Ook hoog aan de hemel kozen reizigers andere routes. Niemand kon omkeren.

'Dat halve paard van Münchhausen raakte nooit verzadigd en wilde maar blijven drinken, zo is het ook met mensen.'

Mensen zijn onverzadigbaar en riskeren hun leven voor hun geloof. En het maakt niet uit welk geloof dat is; god, voorouders, echtgenoot, minnares of pannenkoeken. Dat heeft Rika mij verteld. Rika, scherpe geest heeft ze.’

Hans Wellmann trok zijn rits naar beneden. De kilte van de avond stuurde zijn lichaam en zijn blaas. Met moeite perste hij enkele druppels naar buiten. Op beide broekspijpen.

‘Rika,’ aarzelde Hans Wellmann. ‘Zo heet mijn zondagmiddagvrouw. Zelfde naam, opmerkelijk. Mijn vrouw voor de zondagmiddagdienst. Niet elke zondagmiddag, maar toch wel vaak.’ Traag gleden de zinnen over zijn onderlip. Hij wachtte, sjoerde aan de rits en schoof met zijn schoen stuifzand over de natte plek op de aarde. Wat gebeurd was, was niet ongedaan te maken. Twee merels joegen elkaar kwetterend na. Het paarseizoen was aangebroken. De ene vogel verjaagt de ander. Tot bloedens toe.

‘We praten over literatuur, over taal,’ ging Hans Wellmann verder. ‘Rika, mijn Rika, vertelde over de schrijfwijze van *kerk* in ons omringende landen: kerk, Kirche, Tsjerke, Church. De *k* en de *ch* verschuiven. Soms zijn beide klanken hard in *kerk* en soms klinken beide zacht in *church*. Boeiend vind ik dat.’

Hans Wellmann keek opzij. Willem Vos knikte en keek opnieuw naar de reeën bij de bosrand. Zo koud, zo weinig te eten en dan toch overleven. De kerk in het midden, hard of zacht, goedschiks of anders. Maar wie er niet meer is, die is onzichtbaar verdwenen.

‘We vrijen niet,’ zei Hans Wellmann en schraapte opnieuw met zijn schoen over de aarde. ‘Niet dat ik dat moet zeggen, maar ik zeg het. We vrijen niet in Bitter en Zoet, Rika en ik. We huren een kamer om alleen te zijn. Alleen met elkaar, met literatuur, en thee.’

‘En,’ zei Willem Vos met strakke stem, ‘en over welk boek ging het vandaag?’ Hij haalde zijn handen uit zijn zakken en liet de contactsleutel van de ene in de andere hand glijden.

Hans Wellmann keek naar linksboven, zijn uitzicht werd gebroken door takken van een eik waar nog geen blad te zien was, zelfs geen begin van groen.

‘Vandaag zou de laatste ontmoeting zijn,’ zei hij.

‘En verder?’ vroeg Willem Vos.

‘Ze gaat naar een andere gevangenis.’ De ogen van Hans Wellmann trokken zich terug in de schoenendoos.

Onopgemerkt waren de reeën verdwenen.

‘En verder?’

‘Ze was er niet. Rika was er niet. Ze was bang voor de laatste ontmoeting. Ze heeft zichzelf het afscheid bespaard. Ik had het kunnen weten. Vrouwen spreken voor een laatste keer af en komen dan niet opdagen. Zo duurt de pijn het kortst.’

Hans Wellmann hield zijn handen in zijn jaszakken en zei: ‘En verder?’

‘Verder,’ zei Willem Vos. ‘Ik ga verder. Mijn vrouw heeft oogdruppels nodig.’

Impromptu

‘Mijn vader is in de gierkelder gevonden. Hij was 52 jaar. Ik was negentien. Ik ben nu 71, maar ik weet het nog. Die dag – een vrijdag – ben ik van mijn geloof in de Heere afgestapt.’ Thom Vaertjes kijkt achteruit, in het verleden is meer te zien dan in de toekomst die steeds korter wordt.

‘Goede Vrijdag,’ zegt Wouter Kienhout die achterover leunt in de Gispes met zwarte corduroy.

Thom Vaertjes negeert de opmerking. Het was niet op een Goede Vrijdag. De verdrinking was op de vrijdag voor kerstmis in een jaar dat eerste kerstdag op een zaterdag viel. Hij weet het nog precies. Hij weet het nog als alle dagen van gisteren.

Over de Achterweg rijdt een trailer met een lege container op weg naar het bouwval dat na jaren wordt gesloopt om plaats te maken voor het huis van de tandarts. Nieuwbouw onder architectuur, met aan de achterzijde een serre geschikt voor een piano of een vleugel. Minder dan honderd meter hemelsbreed van het onderkomen van Kienhout. Straks de klanken van Franz Schubert over het ruige veld met uitzicht op het Bosplan, een werkverschaffingsbosje uit de jaren dertig. Er is altijd wel iemand die Schubert op de piano speelt. Over een jaar is er binnen gehoorsafstand een pianiste om vogelgezang met Schubert aan te vullen en te vervolmaken.

Ruim drie jaar geleden is de boerderij op oudejaarsnacht afgebrand. Naar de daders is niet gezocht. De boerderij was al onbewoonbaar verklaard. De eigenaar had onderhoud jaren achterwege gelaten na een conflict met de gemeente over uitbreiding van een schuur. Als linksom niet mogelijk

was, dan maar rechtsom. De kont tegen de krib om te laten zien wie de baas is. Regels mochten dan regels zijn en bouwvergunningen mochten bouwvergunningen zijn, de burger met de koppigste kop zou aan het langste eind trekken.

Er waren geen regels tegen verwaarlozing van het eigen bezit. Als de gemeenschap niet wilde luisteren, dan moest de gemeenschap maar kijken naar een bouwval op een van de mooiste plekken van het dorp. Het hielp niet dat de eigenaar ontoerekeningsvatbaar werd verklaard na een hersenbloeding, die in die tijd nog geen tia heette.

De eigenzinnige ruïnes van het verleden bepaalden al een levenlang het aanzicht van het dorp. Niemand was er blij mee, niemand deed iets om de vreugde van ongerepte schoonheid terug te halen. Het volk schikte zich in het lot van de aftakeling, alsof het nooit anders was geweest, alsof het altijd zo zou doorwoekeren. En misschien was dat ook wel zo.

Koffie wil Thom Vaertjes niet, als er toch gedronken moet worden dan het liefst kruidenthee of schoon water. Leidingwater, gemeentepils. Nee, geen rode wijn en ook geen witte wijn. Principes. Thom Vaertjes ligt droog. Hij heeft zichzelf de geneugten van alcohol ontzegd, niet omdat de specialist dat had gezegd, maar omdat hij zelf had gekozen voor een leven in reinheid.

‘De gierkelder van oom Paulus, broer van mijn vader,’ zegt Thom Vaertjes, alsof hij het verhaal nog nooit heeft verteld.

Wouter Kienhout roert in zijn koffie. Smakeloze koffie van een te goedkoop merk. Kienhout is behept met een verkeerde zuinigheid. Hij is het kind van de rekening. Beperking is hem met de paplepel ingegeven. Hij doet niet ingewikkeld over zijn manco’s.

‘Oom Paulus Vaertjes was kneuterboer in Diphooen, op

de es van Sleen met uitzicht op Emmen en met uitzicht op de bomen langs het verrinneweerde Oranjekanaal.

Thom laat de r rollen alsof nog water stroomt door het afgedamde koninklijke kanaal met pleziersteigertjes en visplaatsen voor rolstoelers. Onder zijn glimlach klinkt boosheid, waarbij niet helder is wat de boosheid geldt: de teloorgang van het landschap, de zelfgekozen gierdood van zijn vader of zijn eeuwige praatjes over wat de vader zijn zoon heeft aangedaan.

‘Ammoniak,’ zegt Wouter Kienhout.

Thom Vaertjes hoort zijn gastheer niet. Hij schuurt de leren inzetstukken achter zijn ellebogen over het tafelblad heen en weer en herhaalt: ‘Kneuterboer.’ Hij schudt zijn hoofd met korte krachtige bewegingen alsof hij een spijker in een plank slaat.

Wouter Kienhout kent de streek met keuterboeren en losarbeiders als zijn broekzak. Landjes – tippies laand – met boerenhakhoutwallen rond de uitloper van de Hondsrug die aan het zuid eind als een gespleten tong wulps in het hoogveen stak. Het schrijnende tekort aan materieel bezit en de armoede van geest dateerden vooral van de jaren voor de vader van Thom Vaertjes zich in de gierkelder van het leven beroofde. Althans, dat was de communis opinio over de dood van Vaertjes. De gereformeerden hielden het op een noodlottige val in de beerput, niet tegen beter weten in, maar om het geloof in zichzelf niet te verliezen.

De welvaart op het Drentse zand nam toe en de wereld rond Diphooorn hield niet langer op bij Noord-Sleen, bij de dierentuin in Emmen of bij de ganzenmarkt in Coevorden. Langzamerhand werd in het dagelijks brood voorzien, door de steun, door de bedeling, door de kerk of door kinderen die het land ontvlucht waren en elders een goedbelegde boterham verdienden zonder hun ouders te vergeten. Een enkeling vond met veenarbeidershanden werk bij de

DANLON of de AKU in de garensponnerij. Maar niet alle voedsel ging in deze negorij door het keelsgat. Vragen over afkomst en toekomst bleven rondzingen. En niet elke vraag werd vanaf de kansel van een passend antwoord voorzien. Als de nood rond het hart en in het hoofd te hoog werd, was er altijd een oplossing.

Gereformeerden, strak in de leer of juist twijfelend aan Gods Woord, kozen voor een verstikkingsdood in de gierkelder, de bijtende lucht van ammoniak als laatste herinnering aan het klottenbestaan onder de gesel van een zelfverzonnen God. De dood als vermijdbaar ongeluk, de familie-eer gered, en de lofzang van Eben Haëzer overeind gehouden.

Goddeloze boertjes en afvallige katholieken kozen schaamteloos voor de hanebalken, ze hoefden aan niemand verantwoording af te leggen voor hun daden. De ene hel werd met een eind koetouw of bindertouw verruild voor de andere hel, waar ze niets van zouden merken. L'enfer, c'est les autres, volgens Sartre, maar dat boek hadden de rooien niet gelezen. Rooms en werden bij de bijbel vandaan gehouden.

Voor de knooiende boertjes waren het veen en het armetierige zand de hel. De hel was de dominee die van veilige afstand verdoemenis preekte vanaf zijn eikenhouten toren met kunstig snijwerk en een baldakijnen klankbord. "Gemeente! Gij zijt gedoemd. U deugt niet." Zondig schorriemorrie.

'Het stond mijn vader niets aan,' zegt Thom Vaertjes.

Aan de overkant van de straat valt de metalen container met harde knal op de rijplaten. De kraan kan beginnen het puin in te laden. Over een half uur komt de volgende bak. Het troosteloze, maar o zo passende wereldse uitzicht, maakt plaats voor dorpse schoonheid. De toetsen van Steinway & Sons als harmonieus gebit in veilige handen

van de tandarts en haar dochter. Nieuwe klanken op oude grond. Er is levenslust na *Aus Tiefer Not Schrei Ich Zu Dir*.

‘Mijn eerste vriendin kwam uit een rood nest. De vader van Magda was communist. Toen had je nog communisten.’ Thom Vaertjes trekt zijn hoofd scheef en heft tegelijk zijn rechterschouder een beetje omhoog. ‘We neukten al de eerste keer. De eerste keer dat we elkaar troffen.’ Zijn hoofd staat weer recht op atlas en draaier. ‘Of heb ik dat al eerder verteld?’ Hij grijnst. Hij is verslingerd aan zijn verhaal, om wat hij niet wil vertellen achter zijn kiezen te houden.

Thom Vaertjes had, als was het een boetepsalm op zondagochtend en zondagmiddag, in herhaling verteld over het hoe, het wat en het waar. Zijn relaas leek op een persbericht voor een huis-aan-huis-blad; wie, wat, wanneer, waarom? Een persbericht dat geen bureauredacteur meer nodig had. Alle kleuren en smaken waren goed, de tijd had de slechte tinten en de wrange geuren uit het verhaal gefilterd.

De eerste keren had Thom Vaertjes in zijn trots steeds meer uitgeweid over zijn voltrekking van de daad aan Magda Freis en hoe het vleselijke hem – 50 jaar geleden, 50 jaar – uit het geestelijke had weggehaald. En toen het vleselijke door de herhaling van het meest exotische en aantrekkelijke was beroofd, was het te laat geweest om het spirituele van het Oude en van het Nieuwe Testament, in welke berijming of vertaling dan ook, weer te omarmen.

Vrijen verandert een man, en een vrouw. Chinezen konden nooit twee keer in dezelfde rivier zwemmen, de rivier veranderde steeds en de zwemmer ook. Zo was het ook met Thom Vaertjes en Magda Freis. Elke vereniging tussen hun lichamen was nieuw, en elke scheiding ook.

‘Mijn vader was niet blij toen ik met Magda Freis thuiskwam. Aan haar naam wist mijn vader al welk vlees hij in de kuip had.’

‘Rood vlees,’ zegt Wouter Kienhout. ‘Rood vlees.’

Thom Vaertjes negeert de grap.

‘Mijn vader haalde de bijbel van het dressoir en zonder te kijken sloeg hij het open bij het Hooglied. Om mij terecht te wijzen. Ik snapte dat wel.’

Magda Freis had het een mooi fragment gevonden. Lofzang op de liefde, al had ze de metaforen niet steeds begrepen. De deftige beschrijvingen – zeker deftig voor een communiste – hadden haar aangesproken. “Mooi stuk,” had Magda gezegd, maar dat was op dat moment, op die plaats, in die huiskamer niet wat Thom had willen horen.

‘Waar ik nog steeds trots op ben,’ zegt Thom, ‘is dat ik direct gezegd heb waar het op stond. Ik heb daar nog steeds geen spijt van. Nog steeds niet. Ik kan dat niet vaak genoeg herhalen. Geen spijt.’

Thom Vaertjes had andere woorden gebruikt en zijn zinnen anders geformuleerd, maar de boodschap was helder voor zijn vader, en voor Magda Freis, die het tweegesprek dat vooral bestond uit twee monologen met stemverheffing, met verbazing had aanschouwd. – “Bekeken met de bek vol taanden,” in haar veenkoloniale woordenschat. –

“We hebben geneukt en ik geloof niet meer in god.” In die volgorde, zonder pauze, zonder hoofdletter. Monotoon.

De vader van Thom had de bijbel dichtgeslagen en een beweging met zijn mond gemaakt die niet verklapte of hij naar adem hapte of inwendig vloekte. Tegen wil en dank geloofde de vader van Thom Vaertjes nog wel in god. En na de mededelingen van zijn zoon besloot de vader definitief in zijn geloof te volharden. Eén moest het doen. Er was één die het bouwwerk overeind moest houden. Al was het maar één lid in de gemeente.

De vader van Thom Vaertjes had voor elk een flesje bier uit de bijkeuken gehaald. Ze hadden in een ongemakkelijkje

stilte de glazen leeggedronken. Nu het hoogste woord gezegd was, bleef er niets te bespreken over.

“We stappen maar eens op,” had Thom gezegd, terwijl hij met een gemaakte glimlach naar Magda had geknikt. Als op afspraak hadden ze gedrieën de glazen aan de lippen gezet, de laatste druppels naar binnen laten glijden en het schuim met de rug van de hand van de mond geveegd. Op het potsierlijke af.

“Ik huuf joe niet weer te zien,” had vader Vaertjes bij de achterdeur gezegd. “Ik huuf joe niet weer te zien.” En alsof het niet helder was, had hij een laatste keer toegevoegd: “Nooit. Ik huuf joe nooit weer zien.”

Magda Freis had Thoms vader lacherig de hand geschud met een: “Bedankt veur de pils. En tot kiek.”

Magda Freis en Thom Vaertjes waren naar huize Freis gefietst. Niet rechtstreeks, maar met een omweg langs het Diepien. Bij de boomstam die als zitbank dienst deed voor vissers en bejaarden, had Magda haar broek laten zakken en gehurkt in de oever haar water laten stromen. Thom had naast haar in het Diepien geplast, schokkerig, met uitzicht op de molen en op de onregelmatige kringen die zijn aanwezigheid in het water veroorzaakte. De aanblik van Magda had een natuurlijk effect op zijn lijf gehad en achter de boomstam had hij zijn ongeloof in god nogmaals beleden.

Maar de daad had aan vreugde ingeboet, een teloorgang van hemelse verhevenheid die hij niet had kunnen verklaren. Hij voelde zich als een schelle cimbaal. Maar toen Magda hem had gevraagd naar dat instrument, had hij het bekken niet kunnen beschrijven.

Het “Nooit” duurde drie maanden. De begrafenis kon met hangen en wurgen nog net voor de jaarwisseling, zodat

iedereen met een schone lei kon beginnen. De gierput werd oudejaarsdag met schoon zand volgestort.

Thom Vaertjes had geen kruisjes in zijn agenda gezet bij elke vrijpartij en hij had ook geen bruine bonen in een weckfles gestopt. Niet in het eerste jaar van zijn intiem samenzijn met Magda Freis in haar ouderlijk huis, zodat hij in latere jaren de bonen ook niet weer uit de weckfles hoefde te halen om de vrijerij bij te houden.

Vader en moeder Freis vonden alles goed. Als er kinderen kwamen wilden ze graag dat er getrouwd werd. En zo geschiedde. Het huis aan de Stationsweg was ruim genoeg voor een jong echtpaar met twee kinderen. Ook een derde kind zou nog prima een plek op deze halte kunnen vinden. Maar een derde kind kwam er niet in huize Freis. Magda Freis en Thom Vaertjes vreeën niet meer sinds de rivier tot stilstand was gekomen.

Therèse Pietermann werd de moeder van het derde kind van Thom Vaertjes en deze nieuwe liefde woonde geheel naar haar stand aan de Hoofdstraat. Ze woonde weliswaar op de hoek met de Tweede Bokslotweg, maar dat vertelde ze niet.

‘De oudste en de middelste wilden bij hun moeder blijven,’ zegt Thom Vaertjes. ‘Ik snap dat wel. Voor kinderen is een moeder belangrijker dan een vader. Ja, toch.’ En om het af te maken laat hij volgen: ‘Vooral voor dochters.’ Thom Vaertjes grossierde in vrouwen en meisjes.

Wouter Kienhout knikt. Ook hij snapt dat wel. Eigenlijk snapt hij alles wel, om te voorkomen dat er zwaar nagedacht moet worden over intermenselijke relaties en over de wijze waarop die relaties in de dagelijkse praktijk vorm krijgen. In zijn ogen doet iedereen wat in de genen is geprogrammeerd en dat gedrag verschilt niet

zoveel van de programma's die in de verscheidenheid aan zoogdieren tot uiting komt, en niet alleen zoogdieren. Ook ongewervelden en geleedpotigen als muggen, mieren en scorpioenen volgen een programma dat op de harde schijf is vastgelegd; met hier en daar een softwarefout, voorzover de schepping al voorzien is van fouten. Immers; alles is wat het is. En meer is het niet.

'Dat Therèse Pietermann veel jonger was, en ook veel mooier en intelligenter dan Magda Freis, speelde geen enkele rol,' zegt Thom Vaertjes. 'Geen enkele.'

Zijn bijslapen en moeders van zijn dochters leven niet meer. Thomas Vaertjes kan vrijuit de werkelijkheid naar zijn hand zetten.

Therèse Pietermann was zelfbenoemd specialist op het metafysische gebied tussen hemel en aarde; *the juicy cosmos*. Haar specialiteiten gingen zover dat ze met aura's en horoscopen voorspellingen kon doen die vaker dan eens uit leken te komen, al was statistiek niet haar liefhebberij.

'Ik dacht eerst dat het onzin was,' zegt Thom Vaertjes. 'Ik geloofde er niets van. Echt niet.'

Dat ongeloof had hem niet belemmerd om met de "waarzegster", zoals hij zijn nieuwe liefde aanvankelijk had benoemd, het gras te delen. Op dezelfde plek aan het water, waar de boomstam vervangen was door een bank van azobé. De bank was volgens inscriptie een geschenk van de RABO, waar het geheel in lijn met haar voorspellingen later niet goed mee ging.

'Op dezelfde plek,' had Thom Vaertjes gezegd. 'Op dezelfde plek.'

En omdat hij Therèse Pietermann op dezelfde plek had bezwangerd als jaren eerder Magda Freis, nu niet als voorbode van een onverwacht sterfgeval, maar als openbaring van een nieuwe wereld met mogelijkheden, met kansen en vooruitzichten op een gelukzalige

toekomst zonder ballast van een ongewis verleden waarin onzekerheden de dagelijkse gang van zaken bepaalden. Zoïets.

‘Ik gun het je zo,’ zegt Thom Vaertjes. Hij kent de aarzelingen van Kienhout. Wouter Kienhout heeft de toekomst in het heden, daar heeft hij het verleden niet voor nodig.

‘Ik gun je zo die bevrijding van je verleden en van de erfenis uit je kindertijd. Ik gun je zo de gewichtloosheid van een bevrijde geest, van de danser op het schouwtoneel van het ware leven.’ En of het niet genoeg is, zegt hij: ‘Ik weet dat je het onzin vindt, dat je op z’n minst je twijfels hebt, maar je zou je er aan moeten overgeven, er voor open moeten staan. *Cosmic juice* is geen piskijkerij. Er is meer tussen hemel en aarde. Echt. We zijn meer dan een rimpeling tussen de sterren van de dierenriem.’

‘In de aarde zijn gierputten en graven.’ zegt Kienhout.

Wouter Kienhout heeft zijn richtingaanwijzer in de aarde geplant. De bordjes hangen horizontaal en wijzen naar alle windstreken. Kienhout staat op en haalt twee flesjes bier uit de deur van de koelkast. Bier van de Lidl.

‘Je kunt je hele verleden opruimen en alleen naar de toekomst kijken,’ zegt Thom Vaertjes. ‘De toekomst ligt voor je, dat weet ik sinds die middag aan het Diepien. Therèse heeft mij het licht aangedaan.’

Kienhout wipt de kroonkurken van de flesjes. Hij spoelt twee glazen om. Jammer dat Therèse haar eigen licht heeft uitgedaan, maar dat zegt Kienhout niet.

‘Volgens het Reinheitsgebot,’ zegt hij. ‘Dit bier kun je zonder bezwaar drinken.’ Hij schuift een flesje en glas over de tafel naar Thom Vaertjes.

‘Zonder antioxidanten, zonder anthocyanines en zonder E-nummers. En zonder vlees.’

‘Je moet op zoek gaan naar jezelf,’ zegt Thom Vaertjes. ‘Dat

is je missie.' Hij gaat staan en spoelt het glas opnieuw onder de kraan voor hij het bier met een grote boog uitschenkt.

'Jezelf van binnen leren kennen,' zegt hij. Hij likt het schuim van de rand voor het op de vloer kan druppen.

'Jezelf van binnen leren kennen is beter dan van buiten. Buiten is het lijfelijke, binnen is het spirituele. Buiten is tijdelijk. Binnen...'

Voor hij is uitgesproken, lekt schuim op zijn broek.

'Ad fundum,' zegt Wouter Kienhout.

Thomas Vaertjes wrijft in zijn kruis.

Het bouwval is bijna opgeruimd. Kienhout kijkt uit naar de tandarts en haar dochter. Niet vanwege zijn gebit, niet vanwege het gebit van moeder en dochter die aan de overkant van de straat gaan wonen. Kienhout kijkt uit naar de vleugel met zwarte en witte toetsen. Hij kijkt uit naar zomeravonden met open serredeuren. Franz Schubert lonkt in de verte. Franz Schubert *Impromptu in F minor Op. 142*. Tussen sterren.

Blindganger

Ik moet er blij mee zijn. Ik ken die stem. Ik hoor de woorden. De intonatie. Ik hoor het cynisme. Ik hoor de grap. Ik weet wie het zegt. Ik ken de grijns. Ik moet er blij mee zijn, blij dat ik blind ben.

De ogen zijn me uitgestoken. Ik weet wie het deed. Ik heb het gezien. Het licht ging uit. Het was nacht. Ik keek, ik zag niets.

Ik heb een stok. Ik heb een witte spriet met rode streep. Mijn geleidehond raad ik op de tast.

In huis weet ik de weg. Ik ken de kast met droogdoeken en kristal, met schaar en pleisters. Ik ken de stofplinten. Een huishoudster heb ik niet.

Ik weet de weg in huis. Ik weet het pad naar de keuken. Ik kan m'n kont keren in de provisiekast. Alles blijft op zijn plek als ik beweeg. Pannen, potten, deksels vind ik blind. Ik weet de lepels, de vorken, de messen, de borden. Ik weet het broodmes. Niet op de tast. Het mes. Ik tast niet. Ik pak. Nooit bloed aan mijn handen als ik in de lade grijp. Mijn voeten volgen blindelings.

Ik heb een gezellig huis. Om vijf uur knipt het licht aan. Dat gaat vanzelf. De klok regelt dat voor me. Dan is het winter. In de zomer zit ik 's avonds in het donker. Dan is het laat licht, dat weet ik. In de winter heb ik sfeerverlichting; schemerlampen, kaarsen. De gordijnen op een kier. Ik ben vertrouwd met de tikken van de radiator. Het hete water geeft geen krimp als ik er ben. Ik ben blind. Altijd word ik bekeken. Overal. Dag en nacht. Ik woon alleen. Niemand loopt me voor de voeten.

Alles doe ik zelf. Een dag naar het strand. Alleen op de

boot. Schreeuwende meeuwen achtervolgen me. Ik volg de ribbels aan het strand. Ik ruik de zee. Van links. Van rechts. Van achter, als ik omkijk. Een blinde kan goed ruiken. Ik ruik als een blinde.

Op blote voeten volg ik de branding. Ik struikel niet als ik buiten ben. Mijn spriet wijst me de palen, de kratten, de tonnen, de netten, de muien. Ik volg de ribbels in het zand. Ik mijd geen geulen. Ik aarzel niet als het water dieper wordt. Ik loop door. Ik raak de horizon als ik wil. Ik ben niet bang aan zee. Ik ben niet bang in de duinen. De nacht ken ik de klok rond.

Op straat ben ik niet bang. Ik ken de ribtegels. Ik ken de bomen, de hekken. Ik ken de fietsen, de haltes op mijn pad. Sinds ik blind ben, raak ik geen afvalbakken met mijn spriet.

Ik voel hoe mensen gapen. Ik voel hoe meiden kijken. Een blinde kan goed voelen. Ik voel als een blinde. Ik wijs niet achterom met mijn stok. Ik zwaai niet met mijn twijg.

Medelijden zoek ik niet. Ik kijk wel uit. Ik laat me geen rad voor ogen draaien. Blikken ken ik. Verwijtende, doordringende, smachtende, zielige, razende, tollende ogen. Ze doden me niet. Ik ben niet gek. Kijk gerust. Ik ben blind. Ik ken de betekenis van bobbel op papier en achter behang.

Ik kijk vanachter mijn zonnebril. Het zijn soft focus glazen. Ze kleuren mee met het licht. Als de zon schijnt zijn de glazen donker. 's Nachts zijn ze helder, dan zijn er sterren. Ik zie ze niet. Ik voel de sterren. Dat is het privilege van een blinde.

Blind ben ik nooit in een gracht getuimeld. Nooit kwam ik op de rails terecht met ogen dicht. Nooit ben ik aangereden in de goot met de blik op oneindig. Ik kijk goed uit. Niemand kruist mijn pad.

Na de ribtegels komt de rubber mat. Zwart zijn die

matten en veerkrachtig. Week zijn die matten als een gulzige vrouw. Ik haal uit met mijn spriet in rood en wit. Ik sla als het moet. Matten aan het eind van de stoep.

De gemeente wil dat ik vanaf de rubber mat in een bus stap, dat ik oversteek, dat ik me prijsgeef, laat zien. Dat ik doe wat een ander heeft bedacht. Ik loop door, ik stap over het zwart. Na de eerste aanraking. Ik heb een geheugen als een mol. Ik ken de opstappen. De afstappen ken ik, de voetvegen voor de drempel. Ik weet waar ik om moet keren. Met de ogen dicht weet ik wanneer ik een andere kant op moet kijken. De contactpunten ken ik in braille. De vibraties in de aarde tintelen aan mijn zolen.

Bij de tv-winkel loop ik naar binnen. Ik weet de beelden in herhaling. Ik weet gezichten in meervoud. Vermenigvuldigd zonder daad. Zonder afstandsbediening weet ik losse tanden in de mond van de nieuwslezer. Ik ken de fluittoon in de koppen van de verslagleggers.

Ik moet blij zijn dat ik niets zie. Ik ruik gorgelklanken, ik hoor een stem. Ik ken de intonatie. Ik hoor de bromtoon. De fluit. De knersende kiezen.

Ik weet de stofplinten in mijn kamer. Ik weet hangplanten op de piëdestals. Zonder stok weet ik de weg in huis. Alle planken in de boekenkast ken ik met ogen dicht. De encyclopedie van A tot Z. Ik schrob de wc op de tast. Ik hang de rol aan de houder. Zonder te kijken leg ik de zeep op de goede plek. De handdoek mist nooit het haakje.

In mijn slaapkamer weet ik de weg. Ik laat het licht 's nachts branden. Alida mag zien hoe ik slaap. Ik wil dat ze ziet hoe ik rustig lig. Ik wil dat ze ziet hoe ik droom. Ik wil dat ze ziet hoe ik onder het laken het spel met mezelf speel. Zonder bril. Met ogen open. In onzichtbaar wit en voelbaar rood. Zonder haar mond, zonder geleide.

's Morgens word ik wakker met het nieuws. Ik hoor de lezer. Ik volg de woorden. Ik weet wat er in de wereld te

koop is. Ik weet wat er te zien is. Het onderscheid tussen recht en krom ken ik. Van wie moet ik daar blij over zijn?

Alida wil dat ik blij ben. Ik ken haar lach van de foto in de slaapkamer. De lijst is de omraming, het glas, de doorkijk naar de gevangenis. Ze komt op bezoek. Mijn haren kam ik niet. Ik raak haar door tralies. Ik voel de vinger van de heks. Ze ziet me niet. Als ze kon zien, zou ik haar diep in haar ogen kijken. Tot aan de blinde vlekken. Daar zou ik haar raken met mijn spriet. In haar roos, met mijn ogen dicht, steeds weer.

Mijn tanden laten niet los. Ik vind de tube op de wastafel. Ik pak de borstel zonder aarzelen. Ik grijp nooit mis. Ik schrob, poets, gorgel, spuug. Ik laat mijn tanden in de spiegel zien. Het is mijn badkamer. Het is mijn spiegel. Het is mijn beeld. Helder glas, in het brandpunt, gelijkenis zonder bril.

Elke ochtend kam ik mijn haar. Ik scheer me nat. Met schuim en kwast. Elke dag. Ik bloed nooit. Ik snijd nooit mis. Ik kan scheren als een blinde.

Ik kan koken als de beste. Parels spetteren tussen speklappen. Ik schroei korstjes. Ik snuif vet. Zonder kijken weet ik dat de rapen gaar zijn, zonder prikken. Zonder morsen eet ik. Ik kauw zonder kijken. Ik weet de weg in het donker. Ik ruik de afstand tot de kaarsen. Ik voel de walm van de tocht onder de deur. Ik ken de weerkaatsing van muziek tegen de zoldering. Laat niemand mij de weg wijzen. Ik heb parket in de kamer. Ik heb tegels in de badcel. Een trap zonder ribbels, zonder leuning. Ik ken de afstand met open ogen.

Ik heb Samson leren kennen. Ik ken de ongetemde kracht van de reus. Ongebruikt. Alida kende ik niet.

Alida wees naar de lucht. De strepen van condens in sterrenkou. De kleuren van de ondergaande zon. Het diepblauw van het verre. Alida wees naar de schittering

aan het eind van het strand. De lichte plek aan de einder. Kwallen liet ze me zien. Ze waren dood. Ze wees me de mesheften. Ze waren leeg. Ze gaf me de nonnetjes. Ze waren doorboord. De schelpen mocht ik. Zonder oester. Knoopjeskruid maakte ze open. Ze liet me de gaten. Alida wees me skeletten in de duinen, dode vogels, konijnen. Ik hield mijn handen in mijn zakken. Ik keek naar boven. Ik zocht op de tast. Alida leidde me de nacht in. Ik gleeed het duister tegemoet.

Ik ken haar handen om mijn kin. Ik ken de lucht van haar ribvlees. Alida gaf me bloedend schuim. Ik ken het klappen. De zweep ken ik. Ik ruik haar rode vocht. Ik voel haar vleesmes in het wit.

Mijn spiegelbeeld grijnst. Ik ken het gezicht. Ik ben nuchter Alida. Ik voel als een blinde. Zonder spriet weet ik de weg.

Skazki

‘Je weet alles zelf het beste.’

Hendrik Veltrop zit licht voorovergebogen achter de vleugel, de vingers over de toetsen, de ogen op de bladmuziek. Hij kijkt niet opzij als hij opnieuw zegt: ‘Je weet alles zelf het beste.’ De nadruk is verschoven van *alles* naar *zelf*.

De klep staat halfopen. Ik zie een lichte weerspiegeling van zijn hoofd. De scherpe contouren van Hendriks hoofd zijn niet in het wazige beeld terug te vinden. Zijn hoge rug blijft buiten beeld in het virtuele portret in de lak. Hij begint opnieuw. En nog een keer. De jaren hebben de soepelheid uit zijn aanslagen weggenomen. Niets gaat meer vanzelf, had hij eerder op de middag gezegd. Medtner piano Sonata minacciosa, Opus 53, No. 2. [*Fuga*] *Sempre al rigore di tempo*. Een mondvul. Ik hoor het begin van zijn spel voor de vierde keer, de vijfde keer misschien.

‘Het gaat om de aanloop, niet om de finish,’ had Hendrik gezegd. En met een nauwelijks zichtbare grijns: ‘Ik hoef niet klaar te komen.’

De Rus. Hendrik Veltrop houdt van de Rus met de barokke levensgeschiedenis. Liefde in tijden van oorlog, en ook als de wereld tijdelijk niet in brand staat, vervuld met hartstocht voor vaderland en muziek. Romantiek met een Slavisch luchtje. Medtner de Rus met Duitse wortels, maar in ballingschap volbloed Rus, bedreigd, gedreven door gemis.

Medtner. Hendrik speelt. Ik lees het boekje dat bij de cd hoort; een korte levensloop en duiding van de muziek, *skazki*, verhaaltjes, legendes, sprookjes. De vertaler weet

geen weg met het Russische woord als het over muziek gaat. Onbenulligheden op muziek gezet, of vormen de skazki juist de essentie van het bestaan? Nikolai Medtner is in 1880 in Moskou geboren, lees ik. Hij leerde pianospelen van zijn moeder. In de aanloop naar de revolutie van 1917 woonde hij weer thuis bij zijn ouders. Daar werd hij verliefd op Anna Mikhaylovna Bratenskaya, befaamd violiste en vrouw van zijn oudere broer die in Duitsland geïnterneerd was. Eerste Wereldoorlog. Emil was de minste niet en stemde toe in echtscheiding zodat Anna met zijn jongere broer kon trouwen.

Medtner eindigt zijn loopbaan in Londen, ziek en onbekend. Componist en pianist alleen bekend bij de bekenden en bij onbekenden is Medtner onbekend, schrijft de tekstschrijver. Dat overkomt meer mensen.

Hendrik Veltrop staat op en loopt zonder wat te zeggen naar de keuken. Alsof hij alleen in de kamer is, alsof ik er niet ben. Ik hoor de kraan en even later de waterkoker en de deur van het keukenkastje, het deksel van het blik. Thee. Earl grey, altijd Earl grey.

We wandelden langs de Limietweg door de veenkoloniën. Hier komt een windmolenpark, als de politici hun zin krijgen, net als aan de andere kant van de streep. Nedersaksen. Duitsland.

Het is nog steeds een vraag of de politici hun zin krijgen. De leegloop van het land blijkt geen vrijbrief voor experimenten met een bevolking die zich nauwelijks verwant voelt met de leiders uit het westen.

Niet dat er sprake is van een onafhankelijkheidsbeweging of van vergaande protesten tegen het gezag uit Den Haag. Er heerst een soort van onverschilligheid tegenover Holland en Hollandse werkelijkheden. Het adagium, ooit toegeschreven aan een Groninger boer die de spreuk

in gesprek met de Almachtige naar voren bracht, heeft niets aan kracht verloren. De Almachtige deelde mee dat de Almachtige de wereld had geschapen en dat de boer eigenaar was van de klei achter de zeedijk. De reactie van de boer had niets te vragen overgelaten: 'Goa van mien laand of.'

En of het nu God betrof, een gemeenteambtenaar of Haagse bluf, de onuitgesproken werkelijkheid in dit godverlaten landsdeel is steeds: blijf van mijn land af. En als het nodig is, wordt deze werkelijkheid openbaar gemaakt. Ook als het land leeg zou lopen, en daarover is geen twijfel mogelijk. Het uitsterven van de Saksen in deze regio is begonnen. Maar alomaanwezigheid van de Saksen eindigt pas als de laatste Saks is begraven. Zelfs één achterblijver zou het land vullen en bepalen.

In deze negorij blijft gelden dat de achterblijvers mans genoeg zijn om met de leegte om te gaan. Niemand in deze streken heeft een overheid nodig. Zelfredzaamheid is een groot goed waar het veen werd overwonnen. Turf is verdwenen, jenever en achterdocht zijn gebleven. De overheid wordt geaccepteerd zolang de overheid op afstand blijft of doet wat de bewoners zelf al van plan waren.

Van ruimtelijke ordening, krimp, windmolens en gevechten tegen windmolens verschoof ons gesprek, dat vaak het karakter van twee monologen had, naar literatuur en muziek. We waren de leeftijd voorbij waarin relaties en geknoei met relaties hoofdonderwerpen waren. We hadden op dat terrein onze sporen verdiend, en meer nog onze sporen getrokken en waar mogelijk weer gewist. Het verleden lag in het verleden, meenden we en niet in de toekomst of in het heden.

We mochten dan een intellectueel bouwwerk gemaakt hebben op de basis van onze puberteit en een scala aan

sociale interacties, de uitwerking en de levenservaring spiegelde zich langzaam in de leegte van het land.

‘Als het erop aankomt zijn we autisten. Jij en ik,’ had Hendrik tegen de wind gezegd.

‘Jij en ik,’ had ik geantwoord.

‘Ja, dat bedoel ik. Ik en jij.’

Humor had hem nog niet verlaten.

We zwegen ruim twee kilometer tot we in de flauwe bocht een ree zagen liggen in de herfstige berm met verkleurd blad van eiken en essen van de windkering en van rottend gras. Er was voor een laatste keer gemaaid, de winter kon komen. Het dier was kortgeleden aangereden en trok met het achterlijf. Het hoofd schuin naar achteren, de ogen niet langer angstig, maar eerder smekend om verlossing.

Misschien zagen we wat we wilden zien. De mens in het dier.

‘Klootzak,’ zei Hendrik. Hij stapte de berm in.

‘Hier wordt altijd gejaagd.’

Hij doelde op racende arbeiders en dikke vvd'ers, op iedereen die een auto onder de kont had.

De flitspalen hadden geen remmende werking op het verkeer langs de verkavelingswegen. Het was publiek geheim dat de camera's niet functioneerden. Zo bleven de palen intact. Wat niet werkte, hoefde niet kapot. En de natuur onfermde zich als altijd met mededogen over het nutteloze en het zinloze.

Ik knielde naast de ree en hield het hoofd vast. Warm en zacht. De ree maakte geen aanstalten om te vluchten. Met de rug van mijn hand veegde ik het kwijl van de mond van de ree. Het jonge dier ademde onregelmatig. Voorzichtige condenswolkjes kwamen over de lippen en uit de neusgaten.

‘Rustig maar,’ zei ik, ‘rustig maar.’

Ik wist wat zou komen.

Hendrik had geknikt en zijn wenkbrauwen opgetrokken. Ik had mijn hand juist voor de klap van de berrmpaal teruggetrokken.

We lieten de ree op de slootwal achter.

‘Nee,’ had Hendrik gezegd op mijn vraag of we hulpdiensten moesten bellen.

‘Helpt niemand.’

De kamer is ingericht op vredigheid. Op een piëdestal staat een gietijzeren vaas met een boeket dahlia’s. Een bont kleurenpalet kunstig opgemaakt. Enkelvoudige bloemen, dubbele bloemen, geen dahlia’s met piekende uitsteeksels, geen pomponnen als bolle Franse mutsen waar hommels en bijen tevergeefs nectar uit probeerden te halen.

De bloempjes van cactusdahlia’s en pomponnen hebben te veel dichtgevouwen kroonblaadjes. Ook vlinders met hun lange roltongen krijgen geen toegang tot de nectar. Een deel van de bloemenwereld en niet alleen die wereld blijft onbereikbaar. Grashalmen in bruine en grijze tinten steken windstil boven het boeket uit. Er is over nagedacht, over dit boeket, zoals over alles in deze kamer is nagedacht. Bewust of onbewust, al weet ik nog niet hoe onbewust nadenken in z’n werk gaat. De menselijke geest heeft een eigen programma, laat ik het daar voorlopig op houden.

De houtkachel staat koud twee meter vanaf de buitenmuur, met de lange pijp naar boven en naar achteren langs de zoldering, als vroeger in de boerderij die hier plaats heeft gemaakt voor het herenhuis. Hendrik Veltrop en partner hebben goed geboerd. Haar naam is nog niet een keer gevallen. Ik zwijg ook over mijn wederhelft. Wat zouden we over echtgenotes moeten zeggen?

Pas als eind oktober de Zuidlaardermarkt begon, werd de kachel opnieuw in de kamer gezet. De paardenmarkt met

hoefgetrappel en handenklap fungeerde als toestemming om te stoken, ook als de dagen, de weken eraan voorafgaand kil en klam waren.

Zuinigheid en traditie lijken aan het kortste eind te trekken. De vloerverwarming maakt dat we prettig op kousenvoeten door de kamer kunnen bewegen. De houtkachel is voor sfeer en gezelligheid. De houtkachel is voor de andere familieleden.

‘Ik voel zijn geschiedenis in de muziek. Medtner's sonates voor piano zijn, als het erop aankomt, valse romantiek. Banale vertellingen, maar zo is het leven. Banaal.’

Hendrik keek me aan, niet met een blik die om een reactie vroeg, maar meer een blik om te controleren of ik nog wel naast hem liep. Ik liep nog naast hem, probeerde ongemerkt een klont aarde onder mijn schoen vandaan te schuren. Een tractor met manshoge achterwielen raasde voorbij.

‘Maar ik hoor het valse in die romantiek, en dat staat me aan. Het maakt me niet uit of dat zo is bedoeld. Muziek zonder verhaal doet me niks. Ik wil weten wat de componist heeft meegemaakt en in welke tijd hij het stuk heeft geschreven. Haatliefde hoor ik in zijn muziek, verbonden met het vaderland en toch niet teruggaan. Je zou er impotent van worden. Haatliefde, tegelijk.’

‘Net als bij de schrijver van een boek,’ had ik provocerend gezegd, het tweede deel van zijn verhaal negerend. ‘Je wilt ook het leven van een schrijver kennen.’

Even stond Hendrik stil.

‘Geklets. Van een schrijver hoef je niets te weten om een boek goed te vinden, of bagger.’

Steeds meer boeken vielen volgens Hendrik Veltrop in de laatste categorie. Hij liep door. Ik volgde.

‘Ik denk dat dat komt,’ zei Hendrik, ‘ik denk dat dat komt door de talige vorm van literatuur. In boeken staan

al woorden en zinnen. Dat is gemakkelijk. Muziek vraagt om een vertaling. Zonder dat je de titels weet, kom je bij Moussorsky niet op een schilderijtentoonstelling, laat staan dat je weet welk schilderij je hoort. En als je het niet weet, verzin je niet *Boléro* bij Ravel. Je hebt bij muziek woorden nodig. Literatuur is een en al woord.'

En of de voorbeelden niet genoeg waren.

'*Revolutionary Petrograd*, Petersburg, het jaar 1917 van Shostakovich. Zonder die titel weet je niet dat het over revolutie en oorlog gaat.'

'En *für Elise* had voor elke vrouw kunnen zijn, als het stuk niet zo heette,' zei ik om te laten weten dat de voorbeelden genoeg waren.

'Maar *für Elise* is voor elke vrouw en voor elke nicht,' zei Hendrik pissig.

Ik kwam op zijn terrein van deskundigheid en blijkbaar wilde hij me daar niet hebben. Het leek alsof ik zijn deskundigheid en overtuigingen verdunde door op analoge wijze mee te gaan in zijn gedachtengang. Wijsheden en vermeende waarheden verschrompelen als ze gemeengoed worden. Hendrik Veltrop koesterde de exclusiviteit van zijn gedachten, hij liet zijn speelgoed niet afpakken.

'Emil,' zei ik. 'Je broer heette die ook Emil?'

Zijn broer heette ook Emil, net als Medtners broer. Ik wist dat wel.

Waarom ik die retorische vraag stelde weet ik niet. Ik had de woorden laten komen zonder nadenken. De tractor sloeg verderop linksaf richting de fabriek die als bouwvallig monument in een toeristische trekpleister veranderde.

Ik keek naar de tractor in de verte en voelde de blik van Hendrik op mijn hoofd. Een onverwachte regenbui zou

mooi zijn. Verkoeling van verhitte hoofden. We hadden een ree doodgeslagen. Ik was medeplichtig.

‘Jij, jij zou dat niet meer weten? Jij, jij met je fabelachtig geheugen en je fabelachtig verstand?’

Ik glimlachte.

‘Zal ik jou eens wat vertellen? Ik zal jou eens wat vertellen.’

Ik zweeg. Ik kende de intonatie die wel dreigend leek, maar een aanzet zou blijken voor een milde uitweiding.

‘Veel heb ik je vroeger al verteld, maar dat ben je vergeten, of je doet alsof. Sommige dingen zijn nieuw. Ik heb ze aan niemand verteld, of ik ben vergeten dat ik ze aan niemand heb verteld.’

We liepen elk aan een kant van een flitspaal langs. ACAB in slordig grafitti op het grijs.

‘Emil dronk niet alleen thee. Hij dronk.’ Hendrik liep licht voorovergebogen een halve pas voor me. Zo hoefden we elkaar niet aan te kijken.

‘Ik weet niet wat Emil in de alcohol verloren was. Ik weet niet wat hij in de drank zocht. Ik weet niet waar zijn jank naar dronkenschap vandaan kwam. We zijn netjes opgevoed en in een keurig gezin grootgebracht. Goed verstand, dat had hij ook. Net als jij. Jij hebt ook een goed verstand.’

Ik ontkende niets en ik bevestigde niets.

“‘Heb je de verkeerde baan gekozen, de verkeerde studie? – medicijnen, je weet het wel – Heb je het verkeerde geloof? – atheïst, net als jij – Heb je de verkeerde vrouw getrouwd?’” Emil gaf nooit antwoord.’

Hendrik bleef staan, draaide zich naar me toe.

‘Jij toch ook. Wij allemaal. Mannen. Altijd en overal verkeerde keuzes.’ Hij grijnsde en liep verder.

‘Ik hield van mijn broer. De klootzak. Hij kon, wat ik niet kon en hij durfde, waar ik te schijterig voor was.’

We sloegen linksaf, de weg langs de fabriek in ontbinding. De wind kwam niet langer van voren.

‘Die medische missers, waarvoor hij later geschorst is, zijn nu de basis van nieuwe technieken. Hij was een pionier. Pioniers zorgen altijd voor nevenschade. Zo is het leven.’

We zwegen een kilometer.

Het terrein van de fabriek was afgezet met hekken. Door het gaas stak een verkleurd lint met waarschuwing voor asbest.

‘Kul,’ zei Hendrik, ‘er is geen asbestgevaar. Er is gevaar. Louter imponeertaal en bangmakerij. Blijf bij het leven vandaan. Van leven ga je dood, alsof we dat niet weten. Niet willen weten.’

De ramen op de begane grond en de eerste verdieping waren dichtgetimmerd. Hogergelegen ruiten waren ingegooid. Het zou minstens dertig jaar duren voor de fabriek in een toeristisch interessant bouwval zou zijn veranderd. We zouden dat niet meer meemaken.

‘Noem het liefde dat ik me om mijn broer bekommerde. Al houd ik niet van dat woord. Een kutwoord.’ Hendrik grijnsde.

‘Een kutwoord,’ herhaalde hij als een kind dat een speeltje heeft ontdekt.

‘Emil was niet te redden, dat had ik na anderhalf jaar in de smiezen. Emil niet. Hij dronk niet om zijn afkomst, niet om zijn studie, niet om zijn beroep. Hij dronk niet om zijn vrouw. Kind noch kraai. Hij dronk, omdat hij dronk.’

Hendrik Veltrop pauzeerde.

‘Hij dronk iedereen de vernieling in. Zichzelf. Zijn vrouw. Mij. Zichzelf. Vooral zichzelf.’

We slaan opnieuw linksaf en lopen langs het kanaal dat in andere tijden aardappelen aanvoerde voor de fabriek. Zwaarbegroeide oevers en kroos op het wateroppervlak. Rietpluimen en ook grote lisdoddes, plaatselijk bekend

als sigaren, toezebollen, donkerbruin wiegend op de veenkoloniale wind.

‘Daar komen de windmolens, tenzij Don Quichote wint.’ Hendrik strekte zijn linkerarm naar de horizon. Even verscheen een glimlach rond zijn mond.

‘Ellende verboedert. Na verloop van maanden kroop ik bij de vrouw van Emil tussen de lakens en niet alleen tussen haar bloembedrukte lakens.’

Hendrik Veltrop zei het zonder stemverheffing, eerder kabbelend en vlak, op *bloembedrukte* na, dat hij per lettergreep nadruk gaf. De vrouw van zijn broer bestierde zonder economische noodzaak een bloemenwinkel om de tijd voorbij te laten gaan, en omdat bloemen van mensen schenen te houden.

Uit de oever kwetterden twee eenden naar het midden van de vaart, keerden zich half naar ons toe en namen een aanloop over het wateroppervlak.

‘Met verkrachte eenden er vandoor. Ja, ik weet dat die grap versleten is en ongepast, maar sommige zaken zitten muurvast in mijn systeem. Er is weinig, niks voor nodig om die trigger te volgen. Net of ik er geen baas over ben. De klootzak.’

Er klonk een zekere melancholie door in zijn stem. Misschien kwam het van de kilte van de namiddag, de droefenis van het verhaaltje dat zijn heroïek na jaren was verloren.

‘Ik heb dit nog nooit verteld, dat denk ik, ik weet niet alles meer wat ik ooit heb verteld en aan wie, maar jij bent een intellectueel die kan zwijgen.’

Ik deed niet anders vanaf het moment dat de fabriek ons in de rug blies. Ik hield mijn mond. We liepen op bekende wegen, al jaren niet meer op overwoekerde paden.

‘Met Emil kon het niet langer. Het was genoeg geweest, de gezelligheid had lang genoeg geduurd. Als hij nuchter

was wilde hij niet langer en als hij dronken was wilde hij ook niet langer. Leven. Alles wat hem naar de andere wereld helpen kon was welkom. Ik bracht twee flessen *Teachers* voor hem mee voor het middenstuk,' Hendrik grijnsde, 'Emil was klaar met de prelude toen ik binnenkwam. We lieten hem alleen in de woonkamer voor de televisie. Voor de finale.' Hendrik spooog zijn kauwgom in de vaart.

'Ik weet niet meer welke zender op de televisie aan was. Sport, soap, politiek, krimi. Emil keek graag naar de NDR, nostalgische streekportretten, boeren, vissers, scheepsbouwers, kunstenaars, herders. Maakt ook niet uit, alles is hetzelfde. Met Emils vrouw,' opnieuw zijn onverholven grijns, 'je kent haar, dronk ik thee.'

Earl grey. Ze dronken Earl grey. Bijna de kleur van *Teachers whiskey*.

'Boven luisterden we naar Radio 4.'

Ze luisterden naar Russen.

'We neukten, wat zouden we anders doen, boven? Bloemen water geven? We neukten. Ze had jaren achterstand opgelopen. Jaren geen doorsmeerbeurt. Jaren. Emil. De klootzak. Nicht zonder ballen.'

Nog vijfhonderd meter tot de bocht naar links. We waren bijna thuis.

Hendrik Veltrop schopte een blikje uit de berm met een uithaal in een keer in de vaart. We keken hoe het blikje met de kringen meedobberde en na een korte aarzeling zonk.

'Na die eerste wip ben ik naar beneden gegaan. Ik heb de televisie uitgezet. Het was genoeg geweest. Definitief.' Hendrik Veltrop bleef staan. Ik liep twee passen verder, keek over mijn schouder en weer vooruit. Minder dan een kilometer naar de vleugel met Medtner. Ik hoorde hoe hij in het kanaal piste. Hij ratelde als een mitrailleur.

‘Onder de kots, de broek vol, en stank. Jezus! Emil dood onderuitgezakt. Mijn broer. Definitief einde verhaal. Geen zin meer, geen woorden meer. De schoenen uit.’

Het klateren stopte, ging haperend verder. Stopte.

Hendrik Veltrop draaide zich om, streek zijn haar naar achteren, trok de rits van zijn broek omhoog. Toen hij weer naast me liep, zei hij: ‘En na weer een wip zijn we in slaap gevallen. Neuken ontspant en vermoeit. Ach, jij weet daar alles van.’ Hij zwaaide met zijn hand kort langs zijn hoofd, alsof hij iets had overgeslagen.

‘Een halve fles *Teachers* heb ik in de gootsteen leeg laten lopen. Zonde. Geen zonde. Kut.’

De heftigheid van zijn stem zakte weg en langzaam en mild zei hij: ‘Ik weer naar boven. Ik zeg tegen haar: “Blijf jij nog maar even liggen. Ik breng je zo thee.”’

We stonden voor de kruising. Achter ons in de verte de kale wand van de fabriek. Grijs, een grijze ruïne in grijs avondlicht. Aan de horizon windmolens in Duitsland. Nedersaksen. Een landschap vervuld met leegte, met druwend niets.

‘Ik weer naar boven. Ik hoorde de douche. Ik heb haar afgedroogd. Ik kon overal bij.’ De gretigheid is uit zijn stem.

‘We hebben opnieuw geneukt, of moet ik zeggen: ik heb haar opnieuw geneukt?’

Ik knik.

‘Ik kon niet meer,’ zei hij, ‘klaarkomen, die laatste keer.’

‘De huisarts stelde geen vragen. Van Meerdervoort was na een half leven in het oosten geen vreemdeling meer in Jeruzalem.’

‘Geen vragen, maar wat zei de dokter?’ vroeg ik naar de bekende weg.

Hendrik trok zijn wenkbrauwen omhoog, maakte een brede mond met gesloten lippen en zei: ‘De dokter zei: “Je weet alles zelf het bèste.” dat zei de dokter. “Het bèste”’.

Wrak vee

Ik ben niet de man om dit verhaal te vertellen. Mijn vrouw zou het woord moeten nemen, je zou haar moeten vragen naar mijn leven en dat van haar. Anna bestiert het grand café, zij heeft de rok en de broek aan. Zij doet de inkoop, stelt de dienstroosters van de obers op, dirigeert de keuken, praat met de klanten. Anna zorgt dat het café schoongemaakt wordt, kiest de dagmenu's en regelt eenmaal per jaar een nieuwe kaart voor de dranken en de spijzen. Ze regelt alles wat er in het café te regelen valt. Zij weet van de hoed en rand en van de garderobe, van de afrekening van de telefoon en de sigarettenautomaat. Zij heeft de computer ingevoerd en weet hoe de cijfers rechtstreeks in het boekhoudprogramma terecht komen. Ach, ik kan kort zijn. Ze weet en ze doet alles. Anna is de zaak. Ik loop rond, zet een kaars recht, leeg een asbak en spoel af en toe de pisbakken door en vul de condoomen maandverbandautomaten bij. Verder blader ik door kranten en veeg in het najaar blad van het terras. Voor het overige doe ik niets. Je ziet me niet met lege glazen sjouwen, ik ruim geen tafeltjes af en zet geen stoelen recht, ik maak ze niet droog na een regenbui.

Ik heet Herman. Gewone naam, niets bijzonders. Komt van Hermandad, van politie en van oorlogvoeren. Misschien dat ik daarom zo rustig ben. Dat is niet altijd zo geweest, maar nu wel. Nu voer ik geen oorlog meer.

Ik sticht ook geen vrede. Ik ben er en dat is genoeg.

Ik kijk. Ik zou niet weten wat meer van me verlangd wordt.

Ik zie veel als ik kijk en droom, maar ik vertel niet wat ik

zie, meestal niet. Anna zou dit verhaal moeten vertellen, zij maakt veel meer mee. Ze ziet alles, maar ze kijkt niet.

Al meer dan vijftig jaar ben ik met Anna getrouwd en met de verkering en verloving erbij meer dan dertig jaar bij haar. We moesten trouwen, dat heette toen zo. Ik tel die jaren niet meer. Ik kijk en ik zeg af en toe eens wat, maar meestal zwijg ik. Thuis ligt zilveren bestek in de keukenla, een jubileumgeschenk van de familie, in het grand café gebruiken we roestvrijstaal.

We zitten pas vijf jaar op het café. Anna werkte in een boekwinkel en ik deed iets ongeregelds bij de veiling. Dat is al zolang geleden, ik weet het niet meer. Iets met koeien en stieren en ander gebruiksvee, de veemarkt, daar werkte ik. Ik praatte met de chauffeurs van de vrachtwagens en zorgde ervoor dat de papieren van de zwartbonten op weg naar eind- of tussenstation in orde waren. Ik regelde een soepele afhandeling van wrak vee. Van alles deed ik, maar als ik er niet gewerkt zou hebben, zou niemand me hebben gemist, dat denk ik tenminste. Ik heb geen afscheidsreceptie gehad. Dat spijt me niet, ik was er nooit echt.

Ik begon elke ochtend om half vijf en vlak na de middag was ik vrij, dan nam ik vrij en liep ik de stad in. Dan kocht ik een krant bij Anna in de winkel en sprak af wat we die avond zouden eten, of waar we een restaurant zouden zoeken als ik geen zin had om te koken. Ik kook altijd, Anna kookt nooit. De kinderen waren het huis net uit. De twee grote jongens. Ik zag ze groot worden, maar ik zag niet hoe ze opgroeiden, toen niet. Ze zijn nu uit zicht, helemaal. Er is veel geweest dat ik niet gezien heb. Ik heb pas later leren kijken, Anna keek. Ik was blind. Ik weet niet meer wat Anna ziet.

Het café was het bedil van Anna. Ze wilde iets groots onder handen, iets van zichzelf, aan mij had ze niet meer

genoeg. Ik begreep dat wel, ik vond het wel goed. M'n ogen gingen open, langzaam.

De veiling heeft me goed laten gaan na de reorganisatie, maar zonder receptie, dat zei ik al. Van de veehandelaren kreeg ik een gouden handdrukje: een diepvries vol met voormalig loeiende levende have. – Ja, ik houd wel van barokke taal. – Soms komt er nog een handelaar in het café, maar dat wordt steeds minder. Het grand café is te chique voor veelui. Ze houden meer van rook, van schreeuwen, van jenever en pils, van handen klappen en van boeren. Ze houden niet van port en sherry, niet van luxe bieren en likeurtjes. Ik mis dat soms, maar er is niet veel wat ik mis.

Ik mis die vetjeude wel eens. Hij was geen Jood, maar ieder dacht dat hij er een was. Kort, een beetje gedrongen, een aanleg voor een hoge rug, maar net niet echt. Het linkerbeen wat langer dan het rechter. Het was zijn neus, denk ik, het had vast te maken met z'n neus, een beetje een haviksneus met een wratje opzij. Misschien had het meer nog met de handel te maken. Hij was rijk, dat denk ik. Ik ben ook rijk, dat weet ik.

Drie broeken droeg hij over elkaar. De buitenste met stront eraan, stront van koeien, hij handelde niet in varkens, alleen in koeien en schapen. Daaronder een broek voor als hij geld bij de bank stortte of op zondag de dienst bijwoonde. Boeren zeiden dat hij nooit meer dan de helft van het geld aan de rabo toevertrouwde en de andere helft zeker niet aan de Heer. Ik heb alleen een girorekening met pincode, verder niet. De rest van het geld droeg de vetjeude in de zakken van de zwarte plooiBroek. Groene briefjes, dicht op het lijf en altijd bij de hand om boeren contant te betalen. Vetjeude, heet hij op de veiling en: boksemgeert, maar hoe hij echt heet, dat weet ik niet. Dat geeft ook niet. Hij wilde wel geld lenen voor de aankoop

van het café, uit z'n plooibroek, maar dat hoefde niet. Geld stinkt soms naar zweet. Ik heb geen geld en ik zweet niet veel.

Dit was niet altijd een grand café, eigenlijk was het nooit een café, het was een woonhuis met een hoedenwinkel beneden en later was het een balletschool en weer later een fietswinkel. Anna zag dat het te koop was en ze zag gelijk het grand café voor zich. En subsidie, daar is ze slim genoeg voor. Anna weet overal geld vandaan te halen, daarom had ze de diensten van boksemgeert niet nodig. Ik ben met een slimme vrouw getrouwd, daarom houd ik me een beetje van de domme. Dat is goed voor haar en ook weer voor mij. Ze zweet zoals alleen een vrouw kan zweten en ze ruikt zoals alleen een vrouw kan ruiken. Kwestie van hormonen, denk ik. Ze is rijk en draagt een directoire, of hoe dat heten mag, met zakken. Stevige billen heeft ze, dat ook.

Ik zal zeggen hoe het café eruitziet. Het is een pand uit de zeventiende eeuw met neo-klassieke ramen, die zijn er later ingezet, maar dat begreep je al. Het zijn van die rechthoekige ramen met een beetje versiering aan de bovendorpels. Zandstenen krullen, maar zonder druivenranken boven de deur, nog net geen Jugend-stil, maar wel met uitgehouwen putti's, engeltjes zonder vleugels, maar met vette lijfjes, blote voeten en worstarmen. Vrolijk lijkt dat, beetje beschadigd door de tijd; dat komt meer voor.

De afgelopen zomer zijn alle kozijnen mosgroen geschilderd, het kan ook dennengroen zijn, een beetje aan de donkere kant. Een schilder heeft dat gedaan. Ik kan het wel, verven, maar ik doe het niet. Met een rieten hoed, of was het een strohoed, op m'n bijna kale hoofd, veel haar heb ik niet, zat ik de hele dag op het terras in de zon naar de schilder te kijken. Hij wilde praten, ik niet, ik zweeg en liet het oreren aan de verver over. Ik deed of ik een krant

las, ik keek naar de meiden in korte broeken, naar rode slipjes onder kort kokerleer. Mij mankeert niets, als je dat al denken mocht. Schilders kunnen praten, kletsmajoor, dweppers zijn het, soms, niet altijd. De voordeur is lichtbruin.

's Zomers staan de terrasstoelen en de tafeltjes van de parkeerplaats tot aan de gevel. In de herfst, als het trottoir weer vrij is, trek ik een dag uit om de smeedijzeren hekjes voor de ramen te plaatsen. Dat kan wel in een halve dag, maar ik heb nooit haast en Anna laat me m'n gang gaan. Daar is ze heel welwillend in.

De voordeur is heel groot en breed, en bruin, dat zei ik al, lichtbruin. Als het moet kan een ruiter te paard ongehinderd het café binnenrijden. Dat is nog nooit gebeurd, maar ik zou dat wel graag eens zien. Ik heb het Anna nog niet voorgesteld. De meeste ideeën houd ik voor mezelf, daar droom ik over, of is het dromen van. Ik weet het even niet.

Ik houd niet zo van paarden. Toen ik een kind was ben ik een keer door Van Essen op het paard getild. Die boer, die naast m'n ouders woonde, was fout in de oorlog. Ik stond snel weer naast het paard en vlak daarna is Van Essen doodgereden, gepakt en verminkt door een jeep. De eerste verkeersdode die ik me herinner. Ik was een jaar of vijf en had een bloedvin aan de binnenkant van m'n been. Het was op m'n bil, maar dat durfde ik toen niet te zeggen. Alleen m'n moeder wist dat. Van Essen pakte me onder m'n armen en tilde me op het ongezadelde paard. M'n moeder was er niet. De bloedvin brak en ik voelde pijn en ik voelde tranen die maar niet wilden stromen. Ik was een jongen, een vent. Een ruiter te paard huilt niet, maar ik schreeuwde hete tranen die door niemand werden gehoord of gezien. Toen kon ik alleen maar kijken, ik kon nog niet zien, toen nog niet. Ik was een kind en keek

alleen. Een week later werd Van Essen aan het eind van de Kerklaan door een militaire auto geschept, een jeep, ik zei het al. Volgens m'n vader was die boer direct dood, op slag. Iedereen leek opgelucht. Het leven geeft wat je nodig hebt, dat was toen ook al zo. Vrouw Van Essen was weduwe. Ze was de eerste weduwe die ik kende. Halfwees leek me wel interessant, maar dat duurde nog even. Op de veeveiling bleef ik altijd bij paarden uit de buurt. Nu nog.

Een ruiter te paard zou niet verder kunnen rijden dan het halletje, want de tweede deur, tegen de tocht, is een stuk lager met veel ruitjes erin, veel minder solide. Als de ruiter zou bukken, zou hij door kunnen rijden.

De gelagkamer, ach ik noem het maar zo, want het is geen echte kamer, meer een brede pijpenla, ik zeg het wat ongelukkig, ik weet het, die la, heel hoog met veel kroonluchters met minieme sterlampjes, is tweeënveertig meter en drieënveertig centimeter diep. Ik weet dat, want ik heb het gemeten. Een galop of een draf zit er niet in voor een ruiter, de lampen hangen te laag. Springen kan ook niet, de toog is heel lang en staat ver in de zaal, het is er nauw.

Als er al een ruiter naar binnen zou gaan, zou het een vrouw moeten zijn. Het is een bruin café voor een amazone die met haar dier pasjes maken zou en dansen. Het paard zou vast en zeker voor de toog poepen, van de spanning warme dampende vijgen achterlaten, net als op de veemarkt, net als politiepaarden op straat, maar misschien zouden ze niet dampen. Het is altijd warm in het café, dan dampt een vijg niet, ook een paardevijg niet. Ik denk dat het me op zou winden als een merrie voor de toog haar water zou laten lopen, spetterend, geurend, schuimend met bellen die snel zouden breken. Ik schaam me daar niet voor, maar ik dacht meer aan een vrouw te paard en minder aan liters tussen de naden van de plankenvloer.

Ik heb een zwak voor amazones, vooral sinds Anna een borst mist. De linker, maar ze is rechtshandig, ze is geen echte amazone, ze strijdt en danst niet meer. Maar toch. Als we vrijen, als ik tegen haar aankruip in bed, we slapen nog vrijwel elke nacht bij elkaar, dan denk ik dat ik met een amazone het bed deel. Dat geeft me een goed gevoel, dat spant m'n boog. Ik mankeer niets.

Anna noemt me vaak haar prins, haar prins op het witte paard. Anna is donkerblond, maar ze bleekt heur haar met peroxyde. Misschien dat ik daarom, om die prins, eerst aan een ruiter dacht die het café binnen zou gaan op een wit paard, en later pas aan een amazone op een schimmel.

'Prins Claus,' zegt ze vaak tegen me. Ik heb een stijve nek als ik maar even op de tocht slaap en ik trek verder een beetje met de bovenlip. Ik lijk niet op de prins, maar ik laat Anna in de waan dat ik de prins ben en zij het witte paard, de schimmel. De obers weten niet dat ze me Claus noemt, ik laat dat maar zo.

Een amazone zou voor de toog langs rijden en de deur naar keuken en het uitgifteloket voor de maaltijden voorbijgaan en dan rechtsaf kunnen slaan. Daar is het boogje als onderaan het pootje van de J. De caféruimte buigt terug en heeft achteraan brede ramen die uitkijken op een voetgangerspassage met uitzicht op een bloemenwinkel en een Turkse slager.

Ik leg wel wat ingewikkeld uit hoe het café eruitziet, maar het is ook ingewikkeld. In de hoek bij het raam staat een grote vaas, een bron waar het paard kan drinken. Het dier zou moeten springen om erbij te kunnen, zo hoog is de aarden kruik.

Anna heeft die meer dan manshoge vaas in Vlaanderen gekocht, ergens in de Ardennen, of is dat geen Vlaanderen meer? Ik noem het een haremvaas, een vaas waarin mannen die nog geen eunuch zijn, mannen met ballen,

zich kunnen verstoppen als de kalief of de emir een bijslaap uitzoekt. Niemand weet dat ik die vaas haremvaas noem, dat hoeft ook niemand te weten. Als ik dat zou zeggen, dan zou ik ook moeten vertellen, zo voel ik dat, dat ik gesteriliseerd ben nadat Jochum, dat is de tweede, geboren is. Soms denk ik dat ik na Sjoerd al een knoop in m'n zaadleiters had moeten laten leggen, een knoop met een plastic ringetje erom, maar ik durfde toen niet. Ik zou op wacht kunnen staan in die vaas, geheim agent in het grand café van Anna. Ik heet Herman, dat is niet voor niets, denk ik. Zwijgen, dat kan ik ook.

Ik durfde me niet te laten snijden, niet daar. Op de veemarkt had een boerenzoon laten zien hoe een stier opgekeild kon worden. Ik wist wel hoe dat moest, – de langwerpige zak tussen twee bakstenen, heel hard – maar ik had het nog nooit gezien. Ik wil het ook nooit weer zien. Ik voelde het in m'n ballen en niet alleen daar. Alle pastoors en dominees heb ik toen laten horen dat er nog veel zending nodig is.

Ik ben niet bekeerd, of juist wel, net hoe je het bekijkt. Ik geloof, maar ik zwijg daar het liefst over. Ik ben blij dat niemand me iets vraagt en als me iets gevraagd wordt, dan zwijg ik of zeg iets onbenulligs. Ik stuur ze dan door naar Anna of naar een ober. Ik hoef dat meestal maar één keer te doen. Veel klanten denken dat ik simpel ben, ze weten niet dat Anna mij Claus noemt, en ik laat dat maar zo. Slimmen weten te zwijgen, is een van mijn lijfspreuken, ik heb er meer, maar die lijfspreuken geef ik niet zo maar prijs. Ik geef spaarzaam van mijn rijkdom. Dat is niet altijd zo geweest, maar nu is dat wel zo.

Ik kan niet in de vaas kijken als ik er naast sta, wel als ik spring of op een stoel ga staan, dat vindt Anna niet goed, maar er zit niets in die vaas, dus hoef ik niet te springen en erin te kijken, er steken enkele grote takken uit met bruin

blad eraan, beukenrood en esdoornrood, maar dat is niet goed te zien in het schaarse licht van het grand café. Ik geloof dat het ook takken van de Judaspenning zijn, maar dat weet ik niet zeker. M'n botanische kennis is niet zo groot. Ik weet het onderscheid tussen beuken en eiken, tussen beukenootjes en eikels. Voel je de grap? Een beetje literair ben ik wel, ik houd wel van spelletjes met taal, met woorden en zinnen. Ik houd ze voor mezelf, ik sla niet met m'n humor om me heen, meestal niet.

Een paar keer per week, maar soms ook weken niet, vertel ik iets grappigs, speel ik een spel met woorden. Dat bevestigt bij klanten en personeel een beetje dat ik gestoord ben. Van Anna weet ik niet wat ze van me denkt. Vroeger wel, maar nu niet meer. M'n witte paard rent van me weg, niet in galop, maar meer dan stapvoets, bijna in een draf. Ze kiest een ander pad, maar misschien ben ik wel degene die een andere weg inslaat.

Sinds ze het grand café beheert gaat ze daar helemaal in op. Ze leest niet meer en koopt nooit meer een boek. We eten zelden nog in huis, en dat terwijl ik toch heel aardig kan koken, vooral vlees van een rund kan ik goed en lekker klaarmaken, beter dan paardenvlees. Anna vindt het ordinair als ik dat zo zeg, maar ik zeg het toch, het is een ingesleten grap van de vee-veiling. Het is mijn grap.

Steeds als Anna vraagt of ik het witte paard van stal wil halen, – ze bedoelt in bed, ze wil dan dat ik haar verover, maar dat had je al begrepen – dan begin ik over rundvlees. Dat is Pavlov. Maar laat ik je daar niet mee vervelen. Ik dwaal af. En die toespelingen komen vanzelf terug. Ik kan het niet laten, vooral niet sinds het paard zo vaak op stal blijft staan. Dat komt door de openingsuren, of beter door de sluitingstijden van de zaak.

Aan de kant van de passage staan de eettafeltjes voor vier en voor twee personen. Donker eiken met een kaars in

koperen staander erop en een bloempotje met een petunia. Meestal zijn het paarsvioletten petunia's. Ik weet niet of er meer kleuren zijn, er zijn wel meer bloemen, dat weet ik wel. De tafeltjes hebben een poot in het midden onder het blad, de vierpersoons ook, dat zijn twee tweepersoons tegen elkaar geschoven. Twee poten middenonder.

In de donkere hoek staat een lange eiken stamtafel zonder kranten, maar met een droogboekje van honderd bleke rozen. Laatkomers en alleenstaanden kunnen daar eten als de zaak verder volgeboekt is. Ik zit daar ook vaak te eten. Meestal alleen. Anna heeft geen tijd om te eten. Ze runt de zaak en dat neemt ze heel letterlijk. Ik eet langzaam en lach een beetje, vaak schaapachtig, dat gaat vanzelf. Ik lijk wel een malloot, maar ik doe echt niet m'n best om zo te kijken, dat gaat vanzelf, maar ik heb er geen last van. Ik vind dat prima. Ik heb twee gouden ogen, donkerbruin met een beetje groen.

Ik heb ook twee gouden tanden, één boven en één beneden en verder drie gouden vullingen op kiezen in m'n onderkaak. Het goud schittert alleen aan de binnenkant, dat is voor de runderlapjes. Aan de buitenkant blinkt porselein in de goede matwitte kleur. De tandarts heeft dat voor me uitgezocht. Anna kijkt me nooit meer in de mond. Ik haar ook niet meer. Af en toe eet ik een broodje met rookvlees. Ik houd niet zo van paarden.

Dat was ik nog vergeten. Aan de bovenkant van het puntje van de J, ik heb het over het achterste deel van de zaal, hangt aan de muur tegenover de passage een schilderijtentoonstelling. Van Moussorsky, denkt ik vaak, maar ook dat zeg ik niet. Ik bewaak het niveau van m'n toespelingen heel goed. Ik ben nog niet aan de cafémuziek toe.

Er hangen geen schilderijen, het zijn lijsten met oude geelbruine en grijze foto's. Familieportretten uit het

begin van deze eeuw. Verveners, hereboeren, bruiloften, paardentrans met en zonder passagiers, zeeschepen klaar voor vertrek naar Indië en Amerika. Meer dan vijftig kleine en grote portretten en vervlogen herinneringen. Ze lijken allemaal oud, maar ze zijn het niet. De trouwfoto van mij en Anna, vooruit van Anna en mij, hangt er ook. Opnieuw afgedrukt in geelbruin met een zwarte houten lijst. Ik droeg een blauwzwart pak, met anjer, zij een lange witte jurk die naar achteren uitwaaierte. De sleep is voor de foto naar voren gelegd. We kijken allebei recht in de lens van de camera, haar handen achter een wit boeket, de mijne achter een cilinder-, een zwarte glimmende. Je ziet ons aan de voorkant, helemaal, en niet zo half weggedraaid alsof we haast hadden om naar bed te gaan, om het paard eten te geven. Dat had ik al gedaan, dat zei ik al. De foto hangt in de rechterbovenhoek, het is daar altijd schemerig. Anna weet niet dat zij daar hangt, met mij, en ik zeg het niet. Ik heb niet zoveel te vertellen.

Middenin, naast een kiekje met verre familie uit de dierentuin, hangt een portret van Greetje, halfweggedraaid staat ze met de handen aan het stuur van haar fiets. Greetje staat alleen op die foto, alleen met een klein hondje dat toevallig langskwam. Ze is een oude jeugdliefde van me. Ik maakte de foto bij school. Haar achternaam zeg ik niet, want ze woont in de buurt. Ze woont met man en kinderen in een stad honderd kilometer verderop. Greetje heeft twee bruinzwarte en twee witte kinderen, twee uit haar eigen lijf en twee van een zwarte draagmoeder, onvrijwillig denk ik; dat draagmoeder, maar toch totaal vier van haar en niet één van mij. Ik heb twee zonen, Jochum en Sjoerd, allebei blank.

Te paard, als ik paard zou kunnen rijden, als ik paard zou durven rijden, dan was ik in galop in een uur of vijf bij haar, schat ik. Ik stel me dat vaak voor: blauw uniform van de noordelijken, blanke sabel in de hand, ten strijde

tegen de zuidelijken, rode vlaggen, gele banieren en helder trompetgeschal. Zeker van de overwinning, zeker van haar overgave, einde aan de slavernij.

Op school wist ik niet dat onderwerping altijd heel traag naar binnen wordt gegoten, tot diep in de kinderziel, dat voelde ik toen niet, dat kwam pas later toen ik leerde kijken met m'n ogen dicht. Stapvoets met een boerenkar achter het paard duurt het veel langer om bij Greetje te komen. Maar ik wil niet naar haar toe, niet meer. Ik zou verlegen worden met die zwarte en die witte kinderen en met haar man en met haar, met de scheiding tussen noord en zuid, nee, niet met mezelf verlegen, dat heb ik gehad.

Ik heb niets tegen zwarte kinderen, jij ook niet denk ik, zo zie je er niet uit. Ik heb nog met een zwarte vrouw gevreeën, nee, niet met een zwarte man, geen negerin. Voel je hem? Geen neger-in en geen neger-uit. Zo ben ik niet, maar ik heb daar geen last van. Alles mag en kan, zo ben ik.

Ik weet niet of er een lichtbruin kindje van me ergens loopt of zwemt of vecht of kruipt, of twee misschien. Als dat kind er is, dan fietst het in elk geval niet en rijdt het ook niet op een paard. Daar waren geen fietsen en paarden, maar dat komt straks, als ik het niet vergeet. En trouwens, ik hoef ook niet alles te vertellen. Anna die kun je beter vragen als je iets wilt weten over haar, over de zaak, over mij. Ik weet niet veel meer.

Greetje heet ze, toen ook al. Ze zat bij me op de middelbare school. Dezelfde klas, maar zelden in dezelfde bank. Dat waren toen nog tweepersoonsbanken en niet van die losse tafeltjes die tegen elkaar werden geschoven met een poot aan weerskanten, en zeker niet middenonder zoals in de zaak. Ik had in die tijd nog geen losse handen, nu heb ik die ook niet meer. Greetje heeft me veel geleerd, maar dat weet ze niet. Ze heeft me leren schrijven. Meestal leer je dat bij de lessen Nederlands, maar ik niet. Ik heb het

van Greetje geleerd, niet foutloos, maar toch. Ik ben haar dankbaar, het wordt tijd dat ze dat weet, maar ik durf niet op een paard naar haar toe te draven.

Ik heb schrijven en trekken van haar geleerd. Schrik je daarvan? Worteltrekken zeiden we als jongens onder elkaar in het fietsenhok: de wortel uit één. Ach je weet wel wat wortel één is, of niet?

Ik schreef in een dagboek. Elke dag, daarom heet dat ook zo. Ik sloeg geen dag over, en als ik dat al deed, dan antedateerde ik de dagen, al wist ik toen nog niet dat dat zo heette. Zal ik eens een stukje voorlezen over Greetje en over worteltrekken? Dan zie je dat ik kan schrijven.

Wat dacht je van een zondagavond in september toen ik nog geen achttien was? ‘Nog even huiswerk bekijken,’ zei ik dan tegen m’n moeder en trok me terug in het kantoortje naast de voordeur. Dat kun je ook freudiaans duiden, voordeur, moeder, terugtrekken, maar dat doe ik niet. Daar achter m’n bureau trok ik dan wortel, vierkants-, derde en hogere machten die toekeken, maar zwegen. Ik heb ze nooit gehoord. Voel je hem?

‘Lieve Greetje,’ schreef ik, ik schreef altijd: lieve Greetje, tenzij ik verliefd werd op een ander meisje, maar dat gebeurde niet zo vaak. Nooit eigenlijk. ‘Lieve Greetje, zal ik je eens vertellen hoe worteltrekken gaat. Heb je wel eens een blote piemel gezien?’

Ik zal je vertellen hoe die van mij eruitziet. Nu ik dit voor je opschrijf Greetje, al zul je dat misschien nooit lezen, groeit het puntje, zo noemt mijn moeder dat, die piemel van me, maar wat weet zij ervan, tot een punt. Het velletje dat normaal, als ik niet aan mijn puntje denk en er niet aankom, naar voren over de eikel steekt, schuift nu naar achteren. Ik denk eraan en aan jou. Dat heet kwadrateren, zo noem ik dat. Bij Joodse jongetjes is dat niet zo, die kunnen niet kwadrateren, Jezus kon niet machtsverheffen,

maar ik kan dat wel. Gelukkig kunnen die Joodse jongetjes wel worteltrekken, maar Jezus mocht dat niet.

Ik weet dat van de pater, Greetje, die ons godsdienst geeft en gymnastiek. Kwadrateren leerde ik bij wiskunde, natuurlijk alleen kwadrateren van natuurlijke getallen, te beginnen bij één. Ik weet niet hoe jij dat doet. Ik durf het je niet te vragen.

Net als bij Joodse jongetjes is er bij mij ook een velletje aan de onderkant van mijn puntje, of aan de voorkant, dat hangt er maar van af en als het ervan afhangt is het weer aan de achterkant.'

Kijk, toen had ik die taalgrapjes ook al, maar nu verder met Greetje en de cursus trekken voor padvindertjes, of de cursus pad vinden voor trekkertjes. Ach laat maar zitten. M'n moeder was wel ongerust omdat ze geen vlekken in de lakens vond, maar ik was slim genoeg. Ik was wijzer, toen al, steeds meer. Ik studeerde achter m'n bureau in het kantoorje naast de voordeur, teruggetrokken.

Honden mogen niet in de zaak. Ik wil dat niet, maar ik ben de enige en Anna is de baas. Voor Anna zijn klanten heilig. Een klant is een klant, zegt ze altijd. Ze bedoelt dan dat een klant transpireert en dat hij een deel van zijn zweet achterlaat in de kassa die aan het eind van de toog staat. Ook klanten met een hond vullen de beurs van Anna. Ze houdt van honden.

Honden krijgen van haar water uit een afwasteiltje. Dat is gratis. Zolang als het duurt. Honden mogen meer dan mensen, dat heb ik op die beesten tegen, en dat ze kunnen bijten, dat ook. Honden poepen op straat, dat mag ik niet. Ik zou dat ook niet willen, hoogstens eens bij iemand op de stoep, iemand die ik niet meer mag. Maar ik haat niemand meer. Ik houd vaak net zoveel van honden als van mijn beste kameraden. Honden naaien elke loopse teef. Ik wil dat niet. Honden pissen op straat, dat mag ik niet. Dat zou

ik wel vaker willen, maar dat mag niet. Als ik een blokje omloop in de stad, even niet in het café ronddraal, dan ga ik vaak in het belastingkantoor naar de wc. Dat is toevallig het verste punt van m'n wandeling. Het is alsof m'n blaas dat weet.

Ik zal het maar bekennen. Ik ben bang van honden en honden zijn niet bang van mij. Ik heb nog nooit een hond gebeten, ik was er een. Daarom is het met Greetje ook nooit iets geworden. Daarom heb ik twee witte zonen en geen zwarte dochters.

Bij Greetje thuis hadden ze een hond. Toen ik dat hoorde heb ik de verkering uitgemaakt. Dat viel me zwaar, maar het moest. Ze heeft het niet gemerkt. Ik schreef niet meer: lieve Greetje, in m'n dagboek. Ik was al aan het negende schrift toe, maar die hond, dat hondje, het was een kleine patrijs, een patrijshondje dat misschien alleen blafte, deed de deur dicht. Ik heb veel gejankt, toen. Nu jank ik niet meer, nooit meer. Janken is voor dieren, weet ik, voor beesten, voor honden, net als loeien en kermen voor koeien en varkens is. Dat weet ik nog van de veiling. Het hinniken van het paard, ik ken dat lied.

Ik schrei als het nodig is, maar het is niet zo vaak meer nodig. Soms schrei ik, als het witte paard na een wilde rit weer op stal gaat, maar dat laat ik niemand zien. Anna slaapt dan al. Ik zing niet meer. Anna ziet het niet, ze droomt van de zaak, en ik zorg ervoor dat ze geen vlekken op het kussen vindt. Maar ach, ik schrei niet meer zoveel. Dat ik niet meer jank, dat is genoeg.

Een christenhond heeft me nagezeten, net niet gebeten, maar het scheelde niet veel, vandaar. Het was de hond van de pastoor. Hij heette Fikkie, de hond, niet de pastoor. De pastoor had geen naam, die heette gewoon pastoor, meneer pastoor. Door Fikkie, een asbakkenhond, ben ik verloren

gegaan voor de moederkerk. Ik geloof, ik ben gelovig, dat zei ik al. Ik heb m'n moeder achter me gelaten, m'n vader heb ik bijna ingehaald. Hij rust uit achter de haagbeuk, achter de kerk. Ik heb een theorie van alles, een theorie van de zwarte put waarin alle leven verdwijnt, met de dode materie erbij, diep in de warme aarde, weg. Het lijkt op een graf, soms, of op een schelp. Ik geloof en vertrouw mezelf, en een beetje vertrouw ik op Anna, maar het zweet van Anna ruikt niet meer zo lekker als vroeger, niet meer als voor Sjoerd werd geboren, niet meer als voor ze zakken op d'r ondergoed had genaaid en niet alleen billen erin opgeborgen had.

Anna kan goed met honden overweg. Ze haalt de bazen aan, regelt water in het afwasteiltje en neemt de bestelling op. Ze praat over de hond en aait van kop tot staart. De bazen voelen een streling. Ze lijken op hun dier. Ik zie dat wel. Ik word graag door Anna gestreeld, maar niet als ze even eerder een Duitse staander of een Welsh corgy heeft beroerd, of met haar hand een patrijs liet kwispelen.

Anna praat altijd met de klanten als op de tafeltjes nog geen drankjes staan. Ze leunt dan met beide handen op het tafelblad, het hoofd houdt ze een beetje scheef, de ene oorhanger tegen de wang, de ander bungelend. Ze heeft een mooi gezicht, ook als ze het scheef houdt. Ze heeft een middelgrote neus en middelgrote lippen, ze heeft een beetje zoenlippen. Neem dat maar van mij aan. Als ze me zoent, dan trek ik niet meer met m'n bovenlip. Heel vreemd is dat. Ik wil de huisarts daar nog eens naar vragen, maar mij mankeert niets, ik zie nooit een arts.

Ik weet niet waarover ze met klanten praat, maar ze is daar heel handig in; diepe warme blik, waarachtige belangstelling van grote intensiteit en korte duur. Ze onthoudt de bestelling, schrijft nooit iets op, en geeft die door aan de obers achter de bar. Dan laat ze zich bij die klanten niet weer zien en gaat ze naar het volgende tafeltje,

zwerig met de lange rok. Het is een groot café, het is een grand café. Voel je? Ik leg grapjes nu niet meer uit, waarom zou ik. Ik hoef niet te laten zien dat ik slim ben, ik haal m'n zelfwaardering niet uit de lengte van de pauze tussen mijn grap en jouw lach. Niet meer.

Anna is een beetje langer dan ik ben. Als je het café binnengaat, herken je haar zo. Donkerblond gebleekt haar, soms in een vlecht, dan weer in een knoetje, nooit loshangend, geen staart, niet in het café. Zeker, ze is een mooie vrouw in haar lange rok, een rok tot aan de vloer, maar net geen sleep, en soms heeft ze een bonte blouse aan met een leren hesje erover. Meestal draagt ze een omslagdoek in pastelkleuren die pseudo-slordig om haar hals is gewikkeld. Ze heeft dat heel goed uitgekiend, die knoop in die doek. Ik was erbij toen ze haar halster knoopte, het hoofd erdoor stak. Aan elke arm heeft ze een paar armbanden, dat was eerst koper, maar nu is het zilver en leer. Zilver aan de vingers en geen goud. De zaken gaan goed. Er komen steeds meer honden in de zaak, geen paarden.

Misschien denk je dat ik niet van haar houd als je me zo hoort vertellen. Soms denk ik dat zelf ook, maar dan weet ik dat ik wel van haar houd. Hoe zou ik haar anders van stal kunnen halen, mijn paard, mijn amazone, mijn honden-aaister, hoor me goed, mijn honden-aaister, mijn tapper en serveerster die me brood en wijn geeft. Ze laat me m'n gang gaan, daarom houd ik van haar. Ik doe niets, ik blaf niet meer.

Ik was een jaar in Afrika, ik zal je het land niet noemen, overigens weet ik zelfs niet meer of het nog wel bestaat. De grenzen zijn vervaagd en wat vroeger van de een was, is nu van de ander. Het grand café was vroeger een hoedenwinkel, dat zei ik al en na Anna is het misschien wel weer een dansschool of een bordeel. Wie weet.

Je hoort me er niet over. Ik was voor m'n nummer in Afrika. Vervangende dienst. Ik leerde negers aardappelen verbouwen, geen zoete aardappelen, dat wisten ze wel, maar Irish potatoes. Dat zijn de aardappelen waar de Ieren aan gestorven zijn, door gebrek eraan, dat zijn de aardappelen die presidenten van de Verenigde Staten hebben voortgebracht. Nee, ik gedroeg me daar niet als een Kennedy. Ik was alleen tussen de negers en negerinnen en tussen de zoete en de Ierse aardappelen.

Ze droeg een wikkelrok met veel okergele en rode kleuren, terra cotta-kleuren, gebrande sienna en zwart, ook zwart. Misschien dat zelfs het portret van de blanke paus of van de zwarte president op de chitenge om haar billen was afgedrukt, ik weet het niet. Ze rook lekker. Het was donker en er was geen elektrisch licht in de hut, er was geen olielamp, er waren geen kaarsen en waxinelichtjes zoals in het café, er waren sterren, er was een hemel.

Anna heeft ook zo'n wikkelrok, zelfde kleuren, maar zeker geen portret erop, een wikkelrok kent geen zakken. Cuvée du President moet ik ineens aan denken, dat is een witte wijn uit het assortiment. Een fles die voor negenendertig gulden op de wijnkaart staat. Ik ken de inkoopprijs niet van die cuvée. Anna weet dat veel beter.

Ik betaalde er niet voor in die hut, niet voor die strijd, niet voor die dans, ook niet toen bij mij heel even alle licht uitging. Ze was heel mooi en heel zwart, ze zweette, ik ken haar geur, ze had een gaaf lichaam en er waren geen vlekken op de wikkelrok, al weet ik dat niet zeker meer. Ik beloofde haar aardappelen te brengen, pootaardappelen, maar die wilde ze niet. Ze hield niet van Irish potatoes in haar tuintje, zei ze. Dat is een van de laatste keren dat ik bij een huisarts ben geweest, na m'n visite aan dat hutje. Niet voor m'n lip of m'n nek, ik kreeg spuiten in m'n bil en ik voelde me president. Zo zit ik in elkaar. Maar vraag gerust

aan Anna hoe dat was, ze weet dat, ik vertelde het haar. Ze weet soms veel beter wie ik ben, dan ik het zelf weet.

Anna was trots op me toen ik het haar vertelde. Dat had ik niet gedacht. In Afrika steeg destijds de marktwaarde van een vrouw als een blanke man de minnaar was geweest, al was het maar voor een nacht. Nu is dat niet meer zo. Ik sliep maar een nacht in dat hutje, in die cave du patron, maar toch heb ik met die edelmoedige en simpele daad het bruto-nationaalprodukt van dat land verhoogd. Even dacht ik aan Greetje toen ik in de vroege ochtend naar buiten liep, de geel-oranje tropenzon tegemoet. Ik had een warm en luchtig gevoel, dat weet ik nog en het rook lekker, toen. Misschien dat Greetje zo aan haar bruinzwarte tweeling is gekomen, de meisjes, je kunt nooit weten. Je wist toch ook niet wat ik je zou zeggen. Je kende deze woorden en deze zinnen toch ook niet voor ik ze zei en voor je ze in je hoofd hoorde zingen in deze volgorde met deze melodie en deze klanken. Daar in donker Afrika waren geen paarden en fietsen, ook geen kinderfietsjes. Er werd gevochten om te overleven en er werd gedanst. Meiden waren er wel en ook tweelingen en sweet potatoes.

De wc's zijn voorin de zaak. Je moet er een trap voor af, het is een smalle trap met smalle roodbruine bakstenen treden zonder glazuur. Het is een stoeve trap. Invaliden komen niet in het café, ze kunnen er niet plassen. Ik zit daar niet mee. Ik draag niet het leed van de wereld, niet meer. Als er al een klant in een wagentje komt dan bied ik graag een drankje aan. Jus d'orange in een wijnglas. Ik ben menselijk. Anna vindt het niet goed dat ik drankjes uitdeel, maar ik doe het toch als ik dat wil. Ik wil het niet zo vaak. Achter elke borrel zit een vent of een meid, een stem. Een hond geef ik nooit een bakje water.

Boven de wc-kelder is een leestafel met dag- en weekbladen. Toen Anna pas het café beheerde las ik alle

kranten, elke dag, nu niet meer. Ik blader eens hier en ik blader eens daar. Ik leg ze terug op de rekken, maar verder vind ik het prima het verdriet en de vreugde te laten waar ze zijn. Ik ga geen eigendom meer ontvreemden. Ik veeg het terras. Ik veeg de stoep, soms.

De leestafel is ook niet toegankelijk voor bezitters van wagentjes. Het trapje naar boven heeft geen rijsporen. Dat geldt ook voor de garderobe en de telefoon: niet voor wagenbezitters, alleen voor honden, ruiters en paarden. Poortje door, trapje op. Het is een heel mooi poortje met aan de bovenkant goed doorvoede engeltjes met krappe vleugeltjes; niet om mee te vliegen. Palmtakken of laurier in de handen, ik weet het niet, vraag me niet over botanie. Aan weerszijden van het poortje een ronde zuil op een voetstuk, dat heet officieel: schacht op basement, iets voor Fikkie, denk ik vaak. Dat denk ik, vooral als er weer een hond in de zaak komt, of een meneer pastoor.

Ik ken de honden en de vaste klanten die hier komen. Het grand café is een beetje een kunstenaarscafé, niet teveel, Anna houdt dat goed in de peiling, maar een beetje artistiek is het wel. Niet teveel over de vloer, die grappenmakers, schrijvers, schilders en ververs. Ze hebben niet genoeg zweet om de drankjes te betalen, ze potten op, verteren niet. Het zijn binnenvetters, geef mij maar de vetjeude. Anna moet het hebben van politici en gegoede middenstand en van alleenstaande zoekers, van leraren en leraressen. Ook de bovenlaag van de samenleving is heel welkom, maar ook niet teveel, dat zou het evenwicht verstoren. Anna regelt dat met de prijzen en met haar leunen op de tafeltjes. Dat kan ze heel goed. Ze is evenwichtig, staat als het ware op vier benen. Anna trekt de zaak.

Gert, die elke avond komt drinken, zegt dat hij beeldhouwer is, maar ik geloof hem niet. Misschien denkt hij

alleen na over beeldhouwen, zoals ik nadenk over zwarte tweelingzusjes, engeltjes in steen, fietsen, paardrijden en eetaardappelen verbouwen in een zonovergoten moestuin. Gert drinkt en praat en geeft zijn inspiratie lucht, dan is het weg. Dan bouwt hij kastelen en beelden op de drankstroom. Ik houd wel van die vluchtigheid, dat leven bij de dag, die stroom. Ik verzuip niet meer.

Ik drink niet, zo goed als niet. Een glas bier bij de dagschotel, Anna heeft er een hekel aan als ik het duurste van de kaart bestel. Dat doe ik soms om haar een beetje te prikkelen, maar ik eet het liefst de dagschotel zonder feestgedruis van mint en exotische woorden op de kaart. Meestal houd ik het bij koffie met melk, als nagerecht. Later op de avond laat ik me een glas wijn brengen, huiswijn, meer niet. Primeur in het seizoen, of een bokbier.

Ik ben helder. Ik heb de euforie in m'n hoofd, de reizen, de opwinding, de hartstochten, het verlangen, de haat en de driften, de zelfliefde, smart en angst ook, die ook. Alle gevoelens tussen overgave en overwinning heb ik op afroep paraat. Ik zweef door de wereld, dat kan ik zonder drank. Dat is mijn geheim, ik deel dat met niemand, niet meer.

Vorige maand heb ik m'n moeder begraven. Ze is allang dood, ze is gecremeerd vlak nadat Jochum is geboren, maar ze keek toch nog over m'n schouder mee, vanuit de verte, vanuit de duisternis. Ik ben heel lang kind gebleven, dat heb ik dan met andere mannen gemeen. Na de schone lakens heb ik nooit goed afscheid van haar genomen, maar ik schaam me daar niet over. Ze maakte me bang met haar ogen. Met Anna heb ik het daar nooit over gehad, Anna zou me niet begrijpen, niet zoals die vetjeude me begreep. Met elke broek die boksemgeert uittrok kwam zijn ware aard dichterbij. 'En als ik in huis ben, alleen,' vertrouwde hij me toe, 'dan ben ik rijk, dan hangt de broek met

contanten over de leuning van de stoel in de woonkamer beneden, dan ben ik helemaal alleen in m'n slaapkamer of lig ik alleen in een warm bad. Dan heb ik brood en wijn binnen handbereik. STRONT, SCHIJN en GELD,' sprak hij in hoofdletters, 'zijn dan weg en ook het zweet spoel ik van mijn hoofd en van mijn lijf. Dan ben ik alles wat ik ben, afgepeld en alleen van mezelf, een parel, glimmend en glanzend. Weg is de angst van mijn moeder. Ik ben niet bang meer, ik ben vlees en bloed, mijn eigen.'

Boksemegeert begreep wel hoe een moeder telkens om de hoek kon kijken, hoe ze het leven van kroost en man wilde regelen, altijd, telkens schone luiers om wilde doen en mondjes af wilde vegeen, bedden wilde verschoneren; schone lakens. De vetjeude had afscheid van haar genomen door de broeken over elkaar aan te trekken, steeds meer en steeds meer afscherming. Ze kreeg geen vat meer op hem en moest hem z'n gang laten gaan. Beter nog, hij had de kleppen van de oester dicht gedaan.

Vorige maand stond ik plotseling in de Grote of Sint-Joriskerk. Ik weet niet meer welke kerk het was. Het orgel zong, er was lucht en licht, er was iemand die de toetsen bespeelde, de pedalen besteed, registers opentrok en sloot, verder was het rustig, buiten regende het zachtjes en er was alleen heiligheid in de kerk. In het gangpad tussen de stoelen met biezen zittingen probeerde ik de namen op de gladde zwartgrijze grafzerken te lezen. Niet dat me interesseerde wie daar lagen, ik zou de doden toch niet kennen, zomin als de doden mij kennen, en familie was het vast niet. Het ging me om de letters en de woorden, de cijfers, de tekens. De stenen waren afgesleten.

Het touwtje voor het trapje naar de kansel hing los. Ik was de dominee, ik was de oudste zoon van een versgestorven moeder, van een ontslapen vrouw die weerloos opgebaard lag in de Grote of Sint-Joriskerk. Ik

weet niet welke. Uitzicht op lege stoelen vanaf de hoogte, maar ik zag familie, vrienden, vijanden en bekenden van de gestorvene. Ik kende niemand meer uit de verleden tijd.

Dit was mijn uur en niet langer haar uur. Niet langer het uur van de mens die me gebaard en gezoogd had, die schone lakens van mijn bed door andere schone lakens had vervangen, niet langer de moeder die ooit het paard voor de melkhar had geleid over het eeuwig zandpad tussen boerderijen en akkers, ze was niet meer de vrouw die zichzelf met haar angsten in Greetje had verstopt om mij het hoofd op hol te brengen en me vast te houden.

Anna?

Ik weet het: één woord is soms genoeg voor een vraag. Een antwoord kan korter zijn dan een woord, veel korter.

Ik zette mijn ongeringde handen op de rand van de kansel, schoof de schrift opzij en knikte naar de goegemeente. Toen trok ik m'n narrenmuts een beetje scheef en waaierde met m'n hand in groots gebaar een pluisje van m'n witte springpak met grote roze stippen. De punten van m'n schoenen stonden rechtop tegen het hout van de kansel. Ik was een clown om afscheid te nemen van een dode moeder. Ze was niet gestorven, maar ik ging haar verlaten.

Het orgel bromde lage tonen uit de glanzende pijpen en zweeg in het licht van de ondergaande zon dat door gele, rode, blauwe glaasjes viel en paarsviolette als van petunia's. Ik kreeg het woord en ik nam het woord en ik liet de woorden zinnen vormen. Ik sprak van lange weg en een marsroute door het veen, van balken die het pad bepaalden en ik zei woorden over twijgen die de slapers onder het spoor op de plek moesten houden in het sompig en trillend moeras. Ik zwaaide m'n benen over de rand van de kansel, de schrift viel de diepte in en ik liet m'n voeten in vrijheid bungelen. De tenen schuin naar voren, de punten wijzend naar de lege kist.

Ik sprak van haat en nijd en afgunst en van gevoelens die uit onwetendheid waren vermoord, over negerinnen, die nu zwarten heten en over Fikkie van meneer pastoor, ik sprak over drank en pillen en touw dat m'n vader gebruikte om aardappelzakken mee dicht te naaien, het touw dat voor het trapje van de kansel hing en me afsloot van de wereld die achter me lag. Ik oreerde over eeuwige trouw aan een ander, over verslaving, onwetendheid en angst en misbruik. Was ik in de Grote of in de Sint-Joriskerk?

Het orgel speelde een lied, zong over de schuilplaats in poëzie en proza en over Petrus en over oesters die splijten.

Dat soort dromen en dan steeds opnieuw een paard, steigerend, de voorbenen hoog omhoog klauwend in de lucht, als een standbeeld, met een ruiter, een cavalier, fier en recht en trots het hoofd. Het paard trok de bovenlip naar boven, ik deed m'n ogen dicht en zag de doorbloede koppen van de draak, voelde het zwaard in m'n hand. M'n moeder was al vertrokken. Ze wist dat ze weg moest gaan voor ik haar schelp zou klieven, met blanke sabel.

Soms komt hier een schrijver in het café. Hij noemt zich niet zo, dat doen wij wel. Hij heeft een verhaal geschreven over een stille liefde die in dit café werkt. Ze heet Petra. Petra serveert in de avonduren. Ik vind haar aardig en vlot, maar verder ga ik niet. Ik heb dat achter me gelaten. Liefde en hartstocht zit in m'n hoofd, niet langer in m'n kruis. Ik maak er geen punt meer van. Ik heb de draak verslagen. Mijn sabel steekt voorgoed in de schede, m'n blanke. Ja, lach gerust.

Die schrijver heeft Petra in een verhaal bedacht. Dat moet zo zijn, denk ik, dat is de manier, wat er moet zijn, dat is er en wat geweest is, dat is geweest. Petra van die schrijver serveert warme schotels en koele drankjes in het café om in zijn verhaal terecht te komen en ze zet een bakje water op de vloer voor een patrijshond die zachtjes

jankt en straks tegen de schacht op het basement pist. Zo zit ik aan de stamtafel m'n dagmenu te eten, omdat het bord voor me wordt neergezet. Het eten wordt door Petra neergezet, omdat ik hier zit en zij serveert. Zo kom ik met Petra in een verhaal, zonder Anna. Ik lig daar niet meer wakker van, ik maak er niet méér van, dan wat het is. Als ik hier niet met je had zitten praten, dat was ik elders geweest, dan had ik wellicht gezwegen en dat hoorde dan ook zo te zijn.

Ik zie de schrijver kijken en ik zie hoe hij noteert hoe er bier wordt getapt, wijn wordt geschonken, brood wordt gesneden, hoe een vrouw de lange rode krullen met trage hand langs haar oor naar achteren schuift en zich een beetje openlegt voor wie naar haar kijkt, voor wie in haar probeert te zwemmen, ik zie hoe de schrijver zich verliest in haar ogen en verdrinkt in haar gulle mond met gouden tanden. Die schrijver schrijft dat op, schetst in korte halen haar portret op een bierviltje. Hij weet nog niet dat ze daar voor hém zit. Misschien is dat beetje wat hij ziet hem al te veel, misschien schrijft hij het daarom op. Misschien zoekt hij houvast in tekens en in zinnen als op die gladde zerken in de Grote of Sint-Joriskerk. Ik deed dat ook, ik schreef Greetje hoe ik elke dag een vierkantswortel uit één trok. Het bleef altijd één, nooit werd het meer.

Toen Greetje weg was, door dat hondje, door die patrijs die ik niet geschoten had, bleef m'n liefdeleven een poosje onaangetast. Ik durfde niet zo goed meer, niet om Greetje, maar om het hondje. Ik durfde niet zo goed te schieten, de angst om te missen was groot. Ik vond een schrijfvriendin op een ver en zonnig terras en schreef haar een brief vol hartstocht en overgave, een brief vol spelfouten. Met taal, met woorden en vervoegingen behoevde de Voorzienigheid me voor misstappen. Hondjes en spelfouten sturen m'n leven, en ik ben nog steeds een prins

te paard. Ik zoek een paard, soms zit ik erop en voel ik bloed in m'n lijf kloppen, voel ik pijn in m'n billen, m'n steenpuist, m'n hart.

Schrijven en liefde bedrijven leer je niet in een keer. Ik niet. Jij misschien wel, maar ik niet. Anna heeft me veel geleerd, maar ik volg een ander spoor. Ik slaap niet meer, droom enkel nog. Ik zeg dat nooit hardop, dat past me beter. In bed wil Anna over boekhouden praten en over inkoop van zure beaujolais primeur en vraagt ze me of ze het aandurft vóór de toegestane datum een fles van de wrange wijn thuis uit te schenken. Ook bittere en zure wijn verdient een krans en moet vloeien als de tijd rijp is.

Als Anna praat over zoete volle wijnen, wil ik een mooi en vrolijk spel met haar, maar zij heeft andere zaken aan d'r hoofd. Bokbier en rode poon, zalm, versgebakken stokbrood en de nieuwe spijskaart met wild en gevogelte, met konijn, ree en patrijs. Ik ken de geuren.

Het paard wil de kar trekken. Het paard wil een wagen volgeladen met goudgeel hooi, geen harde straffe wortels meer. Ik heb je gewaarschuwd, soms maak ik banale grappen. Ook als je ze niet mocht begrijpen. Anna ziet niet dat de stoflaag op de flessen dik genoeg is. Maar er komt een tijd, dat ik de kurk uit de hals verwijder en de wijngeest zachtjes en teer uitschenk, mijn droesem met vaste hand achterlaat. Dat duurt niet lang meer.

M'n vader verbouwde aardappelen, niet veel, niet meer dan een halve hectare per jaar, maar het waren er veel. Seed potatoes, zei ik in Afrika toen ik ervan vertelde, het waren pootaardappelen, niet voor consumptie. M'n vader vertrouwde z'n zaad, z'n seed potatoes, aan zijn zwarte moeder toe. Ik volgde zijn voorbeeld in een hutje met een strooien dak en uitzicht op de hemel.

Wie geen dagmenu kiest, maar een gerecht van de kaart, een van de gerechten met exotische namen als:

Bourgondisch leven, Aan de rand van de vulkaan, In elkaar verstrengeld, Filosofisch monument. – Anna verzint dat, kijk me er niet op aan – krijgt er heldergele dunne frieten bij en gebakken aardappelen met bruinzwarte korstjes. Geen pommes parisiennes, geen sweet potatoes.

Zijn liefde, ik heb het over m'n vader, lag niet in het echtelijke bed. Hij heeft me dat nooit gezegd, hij was dood voor hij me dat had kunnen zeggen, hij had het me nooit willen zeggen. Nu weet ik dat, hij was trots en bang. Ik zal zijn naam nooit van zijn grafsteen lezen, die letters, cijfers, tekens. Op het land had hij zijn woorden gezaaid, op die halve hectare warme zwarte aarde. Zijn liefde was niet groter dan een halve hectare met planten die zwegen. Ik liep achter hem door het hoge natte loof. We wisselden geen woord. Ik had nog geen plooiën in m'n broek. Ik had paard willen rijden op z'n schouders, maar ik droeg nog corduroy. Schreeuwend liep ik achter hem te zwijgen. Ik zocht naar woorden, maar ik zag de planten niet, ik zag geen groene ranken, geen putti's, geen engeltjes, ik verspilde schreeuwend m'n zaad. Ik dacht aan Greetje en aan schone lakens. Ik kon nog niet kijken. Verdiept in eindeloze aardappelvelden hoorde hij niet hoe ik jankte. Schreien had ik niet geleerd.

De was doe ik zelf. Anna heeft er geen tijd voor. Ze zegt dat ik de was de deur uit moet doen, maar ik ben eigenzinnig, ik doe dat niet. M'n hemden strijk ik zelf. Glad. M'n broeken pers ik zelf en de plooiën komen op de juiste plek. De naden zijn er wel, maar ze verwonden me niet meer. Dat is geweest. Als ik wil, dan draag ik corduroy en loop ik door aardappelvelden. Zo doe ik dat. Je zult me niet vaak in een ruitbroek zien.

Misschien denk je dat het café me niet aanstaat. Dan vergis je je. Ik houd van het grand café, van het geroezemoes, van de muziek, er is alleen klassieke muziek

te horen, soms met trompetten, ik houd van de ongelezen kranten op de leestafel, het hekje voor de ramen. Over de gasten hoor je me niet. Ik houd ervan als de vetjeude zich laat zien, met stront aan de broekspijpen en met de plooi op de goede plaats. Ik weet dat hij twee broeken extra draagt en zuiver is op z'n blote vel. Hij knikt naar me als hij binnenkomt. Dan ga ik achter de bar, daar kom ik niet vaak, maar dan wel, dan haal ik twee glazen, dan vraag ik Petra brood te brengen en een fles rode wijn. Dan zwijgen we en zeggen we wat we te zeggen hebben zonder een woord prijs te geven. Dan nemen we wat de zwarte moeder gul heeft gegeven.

Daar komt Anna. 'Zit niet zo te dromen,' ik lees het van haar gezicht. Ze zegt het niet. Ze weet dat ik niet meer van haar ben en zij niet meer van mij. Ze weet dat er maar één wereld voor me is die echt is, een wereld die ze niet kent. Ik vertel haar niet waar ik ben als ik aan de stamtafel zit en de dagschotel eet, een glas wijn drink en een beetje schaapachtig voor me uit zit te kijken, ik zeg niet waar ik ben als op een korstje stokbrood kauw en naar Petra lach. Vraag Anna maar als je meer wilt weten.

Beperkt houdbaar

Licht is kostbaar, heel kostbaar. Herbert draait aan de deksel van de pot met kersen op siroop. Het witte plastic glijdt onder z'n natte vingers door. Z'n gedachten werden even afgeleid door een zonnevlek op het plafond van de keuken. Dat was een plek waar zonlicht nooit zou schijnen, net als op honderden andere plaatsen die naar het noorden waren gekeerd of die met de onderkant naar de aarde waren gericht. Maar aan het raam had het tafeltje met de glazen plaat anders beslist. Het gebruikte een hoekje naast de pot met kamerplant om buitenlicht door te laten naar het paarsblauwe kleed op de vloer en een deel van de stralen naar de hoek boven het aanrecht te buigen waar vale draden spinrag leken te zweven.

Het zijn kersen zonder pit. Hollandse kersen zonder pit op lichte siroop, staat op de bovenrand van het etiket. Daaronder een plaatje met acht kersen erop, met steeltjes, met pitten.

Boven de kersen die willekeurig over de onderrand van het etiket gestrooid lijken, wappert roodwitblauw een gebroken vlaggetje zoals kinderen in groep zeven vlaggetjes tekenen, liniaalzwart-omlijnd. Rechts zijn tekst en kersen geflankeerd door een zwaar aangezette streepjescode, links ligt een waarschuwing op de kant:

Ondanks onze grote zorg voor dit produkt blijft het mogelijk dat u enkele pitten kunt aantreffen.

En:

Na opening beperkt houdbaar en koel bewaren.

Totaal gehalte aan suikers 19 g per 100 g.

Ingrediënten: kersen, water, suiker. Een netto inhoud van 350 g en een uitlekgewicht van 185 g.

Herbert kent de tekst niet uit z'n hoofd. Hij kent het beeld en zou het etiket op het transparante donkerrode glas uit honderden herkennen, zo niet uit meer, maar zonder te kunnen zeggen wat staat vermeld. Zo had hij ook de boeken van Tsjechow, Tolstoi, Toergenev gelezen. Hij kent de verhaallijn, de plot, de afloop, de liefdesscènes, de wreedheden, de worstelingen, maar hij zou niet één van de Russische namen van de personages kunnen noemen.

Herbert onthoudt karakters uit verhalen door het letterbeeld, niet door de klanken die woorden in hem wakker maken. Hij heeft nog nooit een boek hardop gelezen, als kind misschien.

Als Herbert in de stoel achter het raam aan de straatkant bladzijden omslaat en af en toe naar voorbijgangers kijkt, weet hij soms niet waar het verhaal over gaat. De woorden en de witregels halen z'n hoofd leeg. Herbert heeft dan het gevoel dat hij als een cocon in de stoel zit, als een rups die bezig is zich te verpoppen en ingesponnen op z'n tijd wacht.

Herbert drukt het potje stevig op het aanrechtblad, de duim en wijsvinger door de lichte inkeping in het glas geklemd. Het potje sist zachtjes als lucht onder het deksel duikt. Herbert likt de lepel af die voor hem in het kommetje met yoghurt steekt. Zachtzuur glijdt de witte crème door z'n keel. Met zijn vrije hand strijkt hij een druppel yoghurt uit z'n snor. Herbert wrikt de lepel voorzichtig in het potje met kersen. Restjes van de yoghurt verspreiden een witte troebeling in het bordeauxrode vocht. Langzaam haalt

Herbert een schep kersen langs de binnenkant uit het glas omhoog, hij houdt het potje scheef, maar net niet te ver, al het sap blijft behouden. Het zijn acht kersen op de lepel. Herbert laat ze in het halfvolle bakje yoghurt glijden en roert voorzichtig. Het sap dat z'n intense kleur verliest vloeit paars uiteen met witte slierten. Het toetje ziet er onsmakelijk uit.

Al bijna een jaar sluit Herbert elke maaltijd af met yoghurt met kersen. Twaalf pitten is hij in de afgelopen maanden tegengekomen, dertien eigenlijk, die eerste uit de reeks was hem ontsnapt, die had hij doorgeslikt voor hij er weet van had gehad. De twaalf overgeblevenen liggen in een potje in het keukenkastje. Nog een week, dan schroeft hij z'n laatste potje kersen op lichte siroop open. Daarna is het voor altijd afgelopen. Dat is z'n besluit.

In de stoel achter het raam lepelt hij het nagerecht naar binnen. Buiten loopt Mathilde voorbij. Ze heeft beide handen aan het stuur van de fiets. Grote stappen neemt ze. Ze duwt de fiets, ze wordt niet door de fiets meegesleurd naar haar huis, zoals een paard de ruiter naar huis kan draven. Als Mathilde Herbert ziet, laat haar hand het zwarte plastic even los en groeten opgeheven vingers, aaneengesloten, voorzichtig de kalende man achter het glas. Ze kennen elkaar niet, al wonen ze al jaren naast elkaar. Herbert op de begane grond op de hoek, Mathilde op de eerste etage aan de andere kant van de portiek. Mathilde schuift de fiets door de open deur met de weerbarstige drammer in het trappenhuis van de etagewoningen. Vorig jaar zomer trof Herbert Mathilde op de stoep in de avondzon. Ze las een boek, leunde achterover in het gele licht, de paardestaart in de nek, bijgehouden door een elastiekje.

'Ik werk in het onderwijs,' had ze op zijn vraag geantwoord.

'Zo, je staat voor de klas,' had Herbert gezegd.

‘Nee, ín de klas, niet vóór de klas.’

Haar ogen hadden geschitterd. Even had hij in haar klas willen zitten, een uurtje misschien, daarna was dat verlangen voorbijgeleden. Ze had niet naar zijn werk gevraagd.

Haar vriend was langsegekomen en ze was met Jan naar binnengegaan.

De laatste weken kwam telkens een jonge vrouw bij Mathilde op bezoek. De lange jongen had Herbert al maanden niet gezien. Mathilde had een stuurse blik gekregen, die blik had ze soms ook toen Jan nog wel kwam. Dan knikte Mathilde niet als ze Herbert achter het raam zag zitten.

x x x x x

Een telefoontje naar de groothandel was genoeg geweest. De leverancier kent de wasserij. Herbert zorgt ervoor dat er nooit openstaande rekeningen zijn, bij wie dan ook. Drie dagen later was de papiervernietiger op het kantoor afgeleverd. Op de wasserij hadden ze altijd zonder gedaan, en ook nu nog is het min of meer een overbodige uitgave, maar de zaken gaan goed en ondanks de automatisering hopen nota's en brieven zich op. Papieren die Herbert, als de belastingformulieren zijn ingeleverd en oude boekhouding niet langer bewaard hoeft te blijven, in verloren uren doorscheurde tot z'n handen pijnlijk werden en de voldoening van het gedachtenloze handwerk en van de ongerichte vernietiging wegzakten achter schraalrodevingerscharnieren aan de pinken.

Uit de krant had Herbert een artikel geknipt over de boekhouding van een bejaardentehuis die bij het oud papier was aangetroffen en hoe bewoners, en vooral familie van de ouderen van dat tehuis daarop hadden

gereageerd. Dat was rechtvaardiging genoeg geweest om de uitgave te doen. Al is hij aan niemand verantwoording schuldig. Op de administratie is Herbert eigen baas.

In z'n tas heeft Herbert vijf boeken, vijf dezelfde. Ze maken hem wat zenuwachtig. Het is alsof de boeken, nieuw en ongelezen, weten wat ze te wachten staat en in stil protest door Herberts hoofd heen en weer gaan. Woorden die eenmaal gezegd en geschreven zijn, laten zich niet ongemerkt overwinnen.

Vanuit z'n kantoortje hoog boven de hal ziet Herbert achter het glas de ketels, centrifuges, droogtrommels en magazijnstellingen waar schoon linnengoed in krimpfolie te wachten ligt op transport. Muurman loopt in z'n grijsblauwe stofjas met een lege doos naar het magazijn. Zeepoeder zonder bleekmiddelen zat in de doos. Even later komt Muurman terug met een plastic zak met poeder. Dat is poeder met perboraat voor de lakens en handdoeken van het verzorgingstehuis. Muurman schuift rolkarren met grauwwitte zakken erop in een hoek. Door het glas hoort Herbert de hoge tonen van de centrifuges. Straks bij nog hogere toerentallen voelt hij de lichte trillingen in de vloer van het kantoor. Het ritme van de was is overal in het gebouw voelbaar.

De tas gaapt Herbert vanonder z'n bureau met een brede mond aan. De koperen sluiting ligt ver teruggebogen en heeft geen verlangen naar de gesp die aan de andere kant tevergeefs wacht op contact. De randen glimmen, er zitten krassen in het leer die geen moeite doen de ouderdom van de tas te verbergen. Veel heeft Herbert niet meegenomen. Zo'n grote tas heeft hij eigenlijk niet nodig voor de dagelijkse dingen. Naar kantoor neemt hij meestal maar een paar boterhammen mee in een papieren zakje en soms wat fruit. De tas is voor de krant, of voor een tijdschrift en voor belastingpapieren die hij op kantoor kopieert. Als

hij laat van kantoor komt en naar huis loopt, glijdt bij de bakker soms een brood in de tas of een pak koeken, maar meestal is de tas vrijwel leeg. Het is alsof de boeken weet hebben van de leegte van de tas, alsof ze schreeuwen om die ruimte voor altijd op te mogen vullen.

Herbert pakt de banaan uit het zijvak. De lichtgele schil heeft bruine vlekken die als sproeten op een huid niet gelijkmatig verdeeld zijn. Met een mesje uit de la van het bureau kerft Herbert de banaan en knikt de schil achterover.

x x x x x

‘Kijk Marieke, een banaan.’

Marieke legt het tijdschrift waar ze in bladerde opzij en reikt naar Herbert, die stil naast haar was komen staan.

‘Heerlijk, wat zorg je goed voor mij.’

Haar wangen bollen een beetje naar boven, haar ogen lijken groter te worden, net als haar mond waar glimstrepjes op verschijnen nadat de natrillende woorden haar mond hebben verlaten.

‘Ik heb de banaan alvast in partjes verdeeld,’ zegt Herbert.

Strak glijdt het geluid van de keuken naar de kamer. Z’n blik verraadt een ondeugendheid, maar Marieke heeft geen idee waar de grap begint, ze knikt de schil op de plek waar Herbert in de banaan een snee heeft gezet.

‘Voorzichtig uitpakken,’ zegt Herbert.

Hij wil de grap verraden, en weet zich ternauwernood te beheersen. Dan verlegt hij z’n aandacht naar de aardappelen die op het aanrecht op z’n mes wachten. De eerste spruiten wijzen al met lichtgele puntjes en zachtgroene draadjes naar boven. De kiemen lijken transparant, paarsroze uit het zetmeel van de knol gekropen. Marieke trekt de banaanflappen langzaam tot halfweg de banaan uiteen en houdt de banaan voor zich uit.

‘Plakje pakken,’ zegt Herbert.

Hij is verbaasd over de alliteratie die hij met de woorden heeft opgeroepen.

‘Plakje pakken,’ zegt hij opnieuw.

Het klinkt al anders, alsof de woorden elkaar najlen, maar elkaar niet meer kunnen bereiken en in hun vlucht de hopeloosheid van die race beseffen. Herbert maakt een gebaar met z’n handen. De ene hand in een kokertje, de andere in milde grijpbeweging erboven, reikend naar de virtuele banaan.

Marieke begrijpt wat Herbert bedoelt. Ze maakt haar lippen vochtig en tuit ze naar buiten. Het licht weerkaatst telkens anders, lijkt de halfgepelde banaan even te vergeten, dan zuigt Marieke haar lippen om het topje van het vruchtvlies en zonder te bijten neemt ze de bovenkant mee.

‘Wat heb je gedaan? Hoe kan dit?’

Marieke is oprecht verbaasd over de banaan die in plakjes uit de schil tevoorschijn is gekomen. Ze slikt het stukje banaan door, bijna zonder te kauwen, zonder te proeven en neemt met vingers, die snel plakkerig worden, de schijfjes van de vrucht.

Herbert droogt z’n handen. De drang laat zich niet langer beheersen. Uit het behang, naast het schilderijtje met geverfde en opgeplakte wasknijpers, trekt hij de speld met de rode kop. Z’n gezicht laat een milde overwinning zien. Hij heeft Marieke ingehaald, verrast als een kind dat z’n moeder blij maakt met een nieuwe ontdekking.

Z’n rug in een ronde boog, staat Herbert voor haar, de gesp van z’n broek steekt diep in z’n buik. Herbert prikt op de knik in de schil van de banaan en beweegt de speld heen en weer. De kleine gaatjes bereiken de ogen van Marieke, de steeltjes worden korter.

Haar hand zoekt de nek van Herbert die bezig was

achteruit te deinzen. Herbert is niet snel genoeg, ze vindt hem. Dan maken haar lippen af waar haar handen en haar ogen een begin mee maakten. Herbert proeft banaan. Als hij gaat staan, ziet hij Mathilde en Jan over de stoep voorbijgaan. Elk heeft z'n eigen. Ze groeten niet.

x x x x x

In het uiteinde van de banaan blijft een stukje steken. Herbert hapt met z'n tanden het vruchtvlees uit de schil, dan pelt hij de banaan in één keer af. De schillen vinden de prullenbak. De plastic zak die zich aan de rand van de bak vasthoudt, ruist heel even voor de ontvangst. Muurman komt met een nieuwe doos waspoeder uit het magazijn. Hij kijkt omhoog naar het kantoor dat als een vogelkooi langs de muur is getimmerd. Herbert knikt naar de man op de aarde beneden hem.

x x x x x

In De Slegte in Groningen loopt Herbert langs de rekken. Op de begane grond hangt een lucht van hondenpis, van overgare spruitjes, van een afgesloten zee-arm met rottend wier en bedorven vis. Het is alsof de reis- en kookboeken hun aanwezigheid nadrukkelijk kenbaar willen maken. Afdedant en afgeprijsd, maar juist daardoor zo sterk aanwezig als kankerpatiënten en oude mensen die hun geursignalen afgeven en bewijzen dat ze nog leven en meetellen. Op de trap naar de tussenetage verandert de lucht. Hier staan detectives, pockets en boeken over luchtvaart, elektronica, over oorlogen die voorbij zijn, lang- en kortgeleden. Op de bovenste etage staat literatuur. De geur is welwillend. Deze boeken weten dat ze gelezen zijn en aan een tweede leven, een derde wellicht beginnen,

niet omdat ze afgedankt zijn, maar omdat hun eigenaar ze heeft verlaten en door de tijd is ingehaald. Deze boeken weten dat hun woorden zin hebben gehad. Ze ademen de geur van tevredenheid en weten dat elk jaar dat ze op de plank staan een toegift is. Elke tijd heeft immers z'n eigen verhalenvertellers, en als de verhalen de tijd overleven, dan zal toch steeds de vorm weer anders zijn om hetzelfde te zeggen. Als deze boeken meegaan met een nieuwe eigenaar, weten ze dat ze plaats maken voor een ander. Ze doen het graag. De boeken weten dat dit de bedoeling van de schrijver was.

Maar op een vergeten plank staan vijf boeken dichtbij de houten vloer. De middelste staan wat verder naar achteren, misschien heeft een lezer ze met de punt van een schoen geraakt toen hij naar de bovenste rij rekte.

Herbert zakt door z'n knieën.

Vijf gave exemplaren op een rij, niet gebruikt, door de uitgever verramsjt, lijkt het, of misschien door de auteur persoonlijk afgeleverd voor een grijpstuiver die nog dezelfde dag in bier of een copieus diner is vertaald. De ruggen zijn aan de bovenkant donkerblauw en verlopen in pasteltinten naar okergeel aan de onderkant dat zich in de lichtbruine plank van de kast voortzet en over de vloer verder glijdt. Deze boeken horen hier te staan. De ogen van Herbert zuigen de kleuren naar binnen, rusten even op het boekenschilderij op de onderste plank. Herbert legt z'n hand op het vijftal, honderden opeengepakte pagina's ribbelen onder een dun laagje stof over z'n vingertoppen. Alsof hij bezig is een zegel te verbreken, alsof hij al een zegel heeft verbroken.

Op het omslag staat een heide-landschap met een molen aan een vaart en arbeidershuisjes weggedoken in veen. De wolkenluchten in het blauw weerspiegelen stilletjes in de rietomzoomde vaart. Een zandpad volgt de vaart en gaat

samen met de roodpannen daken naar het verdwijnpunt even boven het midden, even boven de horizon die doorbroken wordt door turfhopen. Aan de zijkant vouwt een berkenboom zich naar de rug. Het is een boek van voor de oorlog met dialogen in een streektaal. Herbert fluistert een zin, een passage, hij hoort de klanken in z'n hoofd weerkaatsen tegen blinde muren, tegen rode bakstenen met blauwgrijze voegen van een trasraam. Hij leest de laatste bladzijde, zonder dialect.

x x x x x

Herbert loopt met Marieke over het zandpad langs het Oranjekanaal dat diep beneden stil water vasthoudt. Onderaan de wal is een jaagpad begroeid met brem en struiken. Tussen het wilde gras strekt een slenterpad zich uit langs de oever met riet, lisdoddes en waterlelies. De streep in het groen naast het water is te smal om met twee personen naast elkaar te lopen. Ze lopen bovenaan in het rulle zand, hand in hand. Af en toe laten de handen elkaar los, dan vinden de vingers elkaar weer. Naar het westen strekken landerijen zich zwart uit. Aan de einder is de toren van Sleen te zien, massief, bijna te massief voor het dorp en het land. Een toren die te groot lijkt en verwachtingen wekt die niet in vervulling kunnen gaan omdat ze de maat van het bestaan overschrijden.

Te lang heeft het niet geregend. Zand stuift over het pad en zakt in de luwte boven het water dat matte vlekken laat zien van het gedaalde woestenijspoeder.

‘Ik vind die verhalen te ver van me vandaan,’ zegt ze.

Herbert vroeg waarom ze niet van lezen houdt. En als Herbert met de mouw van z'n jas langs haar arm schuurt en even naar Marieke kijkt en dan naar de rillen in het pad met een verdwaalde kei in het oker, zegt ze:

‘Ik praat liever rechtstreeks met een ander. Ik hoef dat indirecte niet.’

Herbert laat Mariekes hand los en balanceert over de ril van een karrenspoor. Overal waar hij z’n voeten zet, zakt de aarde in elkaar als een ontkenning van de vooruitgang van het paard en de wagen die hier langskwamen voor hij en Marieke een ander spoor over het oude spoor trekken. Herbert leest graag.

‘Kijk. Zo’n Rawie met z’n *Onmogelijk geluk*. Wat moet ik daar nou mee.’

Mariekes stem krijgt een boze boventoon, alsof de dichter naast haar loopt en haar in de tang probeert te nemen.

‘Op het omslag een sterrenbeeld. Niemand mag weten dat het de Grote Beer is,’ ze wijst naar de hemel, naar de poolster die zich in het daglicht verbergt, alom aanwezig, maar onzichtbaar voor wie kijkt.

‘Dat is z’n minnares. Ach je weet het wel.’

Herbert had haar zelf verteld van de boodschap van de Grote Beer op het omslag, van die andere covers die meer bedekten dan iedereen op het eerste oog kon zien en zo een publiek geheim werden.

Marieke blijft van boeken af. Ze zingt. Dat is genoeg voor haar. Ze hoeft al die boeken met raadselachtige verhalen, met dubbelzinnige omslagen en geheime titelpagina’s niet. Ze heeft geen zin om alle eerste woorden van hoofdstukken te rangschikken op verborgen gebreken en geheime liefdes. Het Wilhelmus is het enige acrosticon dat ze kent, ze zingt het volkslied op de late avond in mei, dat is haar voldoende. Aan haar zijn zoekplaatjes en particuliere grapjes van schrijvers niet besteed.

‘Waarom zeg je niet direct wat je voelt, waarom gaat dat alleen in het geniep en na een lange aanloop?’ Het is nog niet genoeg.

‘Ik vind literatuur zo plat.’

Een veldmuis steekt het zandpad over. Herbert stelt voor om de loopbrug te nemen en naar Westenesch te wandelen. Daar is een leuk café, zegt hij. Ze gaan de brug op, leunen over de leuning en groeten de man en vrouw die vanuit de heldere diepte naar boven kijken. Zo zwart is het daar.

X X X X X

De Slegte in Zwolle heeft dezelfde geuren als de winkel in Groningen. Herbert zoekt naar *Dode zielen*. Hij is z'n exemplaar kwijtgeraakt. Ineens is de behoefte aan dat boek bovengekomen. Herbert had nog gezocht naar de aanleiding van dat verlangen in de hoop het dan te neutraliseren. Hij had de speurtocht uitgesteld, de was gedaan, de wc schoongemaakt en in het restaurant in het park koffie gedronken. Het verlangen had hem niet verteld waar het vandaan was gekomen. Herbert had niet willen luisteren naar wat zich aan hem opdrong. De boekenkast, de dozen op zolder, het was alsof ze een spel met hem speelden. Alsof de boeken een complot hadden gesmeed met als enige doel aangeraakt te worden door de handen van Herbert, om bekeken te worden door zijn zoekende, wanhopige en verlangende ogen. De boeken wilden gelezen en gezien worden en ze hadden hun eigen methode om dat te bereiken.

Herbert zet z'n zoektocht voort in de kast met buitenlandse literatuur. De geur van paarden, van drank en sigaren komt hem tegemoet. Hij stapt salonkamers binnen en draalt even op het bordes van houten huizen, in slaapkamers met hemelbedden en grote spiegels. Het boek laat zich niet vinden. Het heeft zich onder de vleugels van Marieke verstopt, het blijft ongelezen. Herbert durft het niet terug te vragen.

Onderin de kast, alsof het afgesproken is, staan opnieuw vijf ruggen naast elkaar, vijf halve berkenbomen in wollegras. Winkeldochters die zich niet gemakkelijk gewonnen geven, die zich niet door iedereen mee laten nemen. Hoe Gogol op een niet te ontkomen manier Herbert gebruikt om de pittoreske landschappen in vijfvoud binnen te halen en zich die eigen te laten maken. Het gaat bijna tegen Herberts wil. Het lijkt een onderhuids verlangen waar Herbert nog geen weet van heeft, waar hij geen weerstand aan kan bieden, maar die tegelijkertijd een drift wakker maakt die hem met weerzin vervult. Het voelt alsof hij koolrabi klaarmaakt, koolrabi met knollen, met kikkererwten, met kapucijnen. Herbert lust dat niet. Hij eet het als het moet. Hij eet het omdat Marieke ervan smult. Paëlla, inktvis, mosselen, zeefruit. Hij voelt de weerzin, maar schept opnieuw uit de ovenschaal die tussen Marieke en hem op tafel staat op een warmhoudertje.

Dezelfde druk, de eerste, en van hetzelfde jaar, met strakke ruggen, ongelezen. Blijkbaar is het boek maar één keer verschenen. Beneden in de winkel rekent hij alle exemplaren af.

‘t Is voor een vriendenklub,’ zegt hij.

De vrouw kijkt hem niet-begrijpend aan. Herbert voelt zich alsof hij in verboden waar handelt, alsof hij wetten overtreedt. De ontwapenende blik van de vrouw die hem de kassabon overhandigt en dan haar bril afzet, raakt al z’n verlegenheidszenuwuiteinden. De drang om te vluchten knijpt z’n blaas ineen.

Marieke hield niet van kersen. Ze hield niet van yoghurt met vruchten.

X X X X X

‘Je houdt het glas verkeerd vast,’ zegt Marieke.

De witte wijn sprankelt in de glazen. De vis warmt zich onder de hete stolp. Volksmuziek streelt de oren van Herbert. Het steeltje van het glas vraagt om z'n vingers, de bol wijst hem af. Hij nipt van de wijn en zet het glas naast z'n bord. Marieke zit mooi te kijken. Haar mondhoeken gaan een eindje omhoog. Dat doen ze zelf, daar heeft Marieke niets over te zeggen. Ook Herbert niet. Hij ziet hoe de mondhoeken van Marieke donker kleuren in de hoeken, hoe de glans, die er net nog was van de witte wijn, doffer wordt.

'Ik wens je veel gezondheid en veel geluk.'

Herbert houdt het wijnglas bij de steel. In z'n mond speelt een vergeten pit van een olijf met het puntje van z'n tong.

'Doe niet zo formeel,' zegt Marieke.

'Proost,' zegt Herbert.

Hij wenst zich veel geluk en stilte, daar heeft hij geen woorden voor nodig.

De ober haalt de halve aluminium bol van de stomende mootjes. De vis heeft geen kop en geen staart. Toefjes peterselie steken in roomboter die bijna is gesmolten.

'Mathilde heeft de verkering uit,' zegt Herbert.

'Jan is ook alleen.'

De ober doet een stap dichterbij en knikt beleefd. Hij heeft een doekje over z'n onderarm. Hij vraagt of alles naar wens is en schenkt wijn bij.

'Het is een streekgerecht,' zegt Herbert.

'Ik ken dit wel, dank u.'

x x x x x

De zon staat zo hoog dat de onderkant van de wolken weer grijstinten hebben gekregen. De zijkanten zijn helder wit met vlekjes en krassen van onregelmatigheden in het

water daar boven. De bovenkant van de wolken is wit en schitterend, maar dat kan Herbert niet zien. Hij zet de fiets tegen een bank aan de rand van de open plek in het bos. Forse wolken drijven traag over. Verderop lijkt de blauwe lucht bedekt, maar dat is gezichtsbedrog, ook ginds is door de naden de hemel zichtbaar met op grote hoogte dunne sluiers tegen donkerblauw.

De romp van een vliegtuig laat het licht schitteren en trekt een ijzig spoor tussen twee wolken. Dan verdwijnt het toestel achter de wolk. De witte kristalbaan verbindt de wolken die elkaar steeds sneller naderen, dan is de hechting compleet en is daarmee ook de blauwe afgrond verdwenen.

De leren tas staat onwillig op de bagagedrager, ineengedrukt door het rubber van de veelkleurige spin. Herbert haakt de elastieken los en zet de tas naast zich op de bank. De sluiting springt open als hij het hengsel van de tas loslaat, alsof de glazen potjes naar buiten willen. De papieren zak met boterhammen kent z'n plek, voelt zich wat onwennig naast de pakjes met jus d'orange, naast het glazen potje met kersenpit.

Herbert vouwt de broodzak langzaam open. Hij heeft de tijd. Z'n werk zit er bijna op. Uit z'n jaszak haalt hij het tuinschepje. De verf is er vanaf op een enkele groene flinter na. De boterham is niet belegd. De harde droge korst kraakt een beetje tussen z'n tanden. Het pakje met sap laat hij onaangebrouwen in de tas. Dat is voor straks, voor later.

X X X X X

In de kast tegen de achterwand ligt een stapel boeken naast enveloppen, kopieerpapier, ordners en het doosje met plakstiften, nietjes en ander klein bureaumateriaal. Ook in

Utrecht, Amsterdam, Den Haag en die andere steden die Herbert, als door vreemde hand gedreven, had bezocht, hadden de boeken met het landschap zich aan Herbert opgedrongen. Hij had de wil van de boeken niet kunnen weerstaan en na verloop van tijd had hij ze zelfs gezocht en het als zijn plicht beschouwd ze te verzamelen en thuis te brengen, een taak die hij moest volbrengen, om wat voor reden dan ook.

Muurman scharrelt beneden tussen de rekken, draait kranen dicht en zet schakelaars op de uitstand. De werkdag is voorbij. Herbert groet als Muurman z'n stofjas aan een haak hangt en de hand op steekt.

De versnipperaar wacht. Lijkt er trek in te hebben.

Herbert snijdt met de brievenopener het omslag van een boek en legt dat op de hoek van het bureau. Dan gaan de katernen een voor een door de gretige messen. De machine gromt. Herbert hoort tevreden geknor. Van binnen gloeit zijn lijf, de stofwisseling neemt de besturing in eigen hand, lijkt een heerlijke verbranding van koolhydraten en vetten te vieren. Herbert krijgt dorst.

Na het eerste boek kijkt Herbert in de bak onder de messen. Korte dunne repen liggen kriskras door elkaar en vormen een ander verhaal dan de auteur ooit heeft verteld.

X X X X X

Het waren er 119. Het laatste potje zit nog in de tas die duidelijk de sporen draagt van de fietstochten van de laatste weken en weerspannig maar onvermijdelijk jaren ouder is geworden. Elke zaterdag en zondag op pad, weer of geen weer. Ook met Marieke was het altijd weer of geen weer. Herbert draagt haar met zich mee, elke dag een beetje minder, maar restanten blijven als een boek dat geschreven is, dat gelezen is misschien, of slachtoffer werd

van een woordenversnipperaar. De woorden zijn gezegd en zweven als beelden in de ruimte tussen zijn cellen, raken af en toe een zenuw en sturen zijn lichaam naar een ander boek dat om aandacht vraagt. Herbert voelt angst voor De Slegte.

Herbert leunt achterover tegen de plank die nog nat is van de regen. De zon kan deze plek nauwelijks bereiken. Het hout is groen uitgeslagen boven de teerlaag van donkerbruin carbolineum. De voeten van Herbert zoeken een plek naast elkaar, willen allebei de hakken van de schoenen in de aarde laten steken. Als Herbert de benen gestrekt over elkaar slaat duurt het maar even of de voeten gaan weer hun eigen gang. Herbert geeft zich over. Hij laat wat er moet gebeuren z'n gang gaan.

x x x x x

Die coniferendoolhofwandelingen en berberusbosjesdwalingen met Marieke.

x x x x x

Met z'n tong probeert Herbert het plukje brood dat achter z'n voortanden kleeft, weg te halen. Het lukt niet ineens. Herbert weigert z'n vingers te gebruiken en blijft z'n tong in strakke kronkels tegen z'n tanden duwen tot het propje deeg weg is.

Er is niemand in het bos te zien. Achter hem sombert de lucht tussen zware dennenbomen. Er is nauwelijks ondergroei tussen de ielgrijpende takken. Voor hem wuift spierig wollegras achter berken. Dit is de laatste van de plekken die hij zocht. Die hem lokten.

Herbert hangt z'n jasje over de leuning van de bosbank. Aan de rand van de open plek zoekt hij een kaal stukje

grond. Eerst gaat hij op de hurken zitten, dan, als de grond harder en stijver is dat het leek, gaat Herbert op de knieën en steekt de punten van de schoenen in het zand. Dit deed hij meer honderd maal. Dit is het slot van zijn missie om te vergeten wat altijd blijven zal. Een tevergeefse operatie, zo zinvol als moord, zo noodzakelijk.

De aarde geeft zich niet gemakkelijk gewonnen. Ze is weerbarstig, alsof ze weigert dit ongewenste cadeau te nemen. Alsof het potje met schroefdeksel dat naast Herbert in het dorre gras ligt de aarde zal vergiftigen.

Herbert is doende woordbeelden die hij niet langer met zich mee wil dragen te begraven. Hij stuit op een steentje. De kiezel in de aarde wijst hem de weg.

De smalle kuil is nog geen dertig centimeter diep. Net breed genoeg voor het potje met de kaft van het boek, met de twaalfde kersenpit.

Na de derde kiezelsteen slaat vermoeidheid bij Herbert toe. Z'n billen raken de hakken van z'n schoenen. Voor hem glinstert het vertrouwde ven. Het water lijkt ondoordringbaar en tegelijk onverstoorbaar diepzuigend. Dan vliegrent een eend over het vlakke water, nog één en een derde neemt de aanloop voor een vlucht. Sporen overlappen en doorsnijden elkaar op water dat steeds witter wordt onder de lichtgrijze lucht.

Herbert schroeft het dekseltje van het potje. Er staat een nummer op het plastic gedrukt, een code in stippelcijfers. Geldig tot augustus volgend jaar.

Achter hem schreeuwt z'n jasje, schreeuwt in de binnenzak de foto van Marieke, schreeuwt de ring in de portefeuille. Ze willen mee, ze willen weg, ze willen hun eigen lot. Ze willen afscheid nemen van Herbert. Ze willen hun eigen avontuur.

De kersenpit ligt in de ring op de bodem van het flesje. Marieke kijkt met haar linkeroog over de rand van het

etiket. Het rechter is verborgen achter Hollandse kersen zonder pit op lichte siroop. De vlag wappert vrolijk in de wind. Rode kersenwangen flikkeren in zonlicht dat alle plaatsen kan bereiken. Herbert legt de opgegraven kiezels in het potje. Zand kleeft aan z'n handen, alsof het er nooit weer vanaf wil. Het tuinschepje steekt met forse haal een gat in het deksel. Dan schroeft Herbert het deksel op het potje dat steeds draaizwaarder wordt.

De lucht, de aarde en het water wachten in stilte in het bos samen met het geelrode licht op Herbert. Herbert zet een stap terug. Buigt z'n arm tot ver achter z'n rug. Tranen wachten op de startstreep om los te gaan zodra het sein op veilig staat. Ze mogen overal heen, hoeven nergens naar toe. Herbert zwaait het potje door de lucht.

Marieke ijlt door de lucht met op haar rug het opgerolde landschap en de kiezels boven het goud. Ze kijkt met één oog achter de kersen op steeltjes vandaan. Tot over de horizon ziet ze plaatsen die haar hebben opgenomen, toegelaten en weer hebben uitgestoten. Ze maakt een rondvlucht om de aarde en landt zacht in het spiegelvlak van het ven dat haar even opneemt, stuiiterend afstoot alsof ze niet welkom is en dat haar dan opnieuw koestert tot ze zigzagschommelend naar de bodem reist waar geen licht meer komt. Haar nabeeld bellenstroomt naar het zonverlichte wateroppervlak.

Maar Herbert heeft zich al omgedraaid. Z'n voeten en z'n benen brengen hem naar het glimlicht op de bank van de gezworenen. Z'n dorstende lippen sturen z'n handen naar geheime plekken onderin de tas waar een flesje kriek vraaglessend sprankelt.

Gehakkelde aurelia

‘Drenthe is te klein voor een man met zo’n vrije geest en met zo’n intelligentie,’ zegt ze. En of het niet genoeg is: ‘Misschien is de hele wereld wel te klein voor je.’

Op het ovaalronde gezicht van Ria verschijnt een glimlach. Haar diepliggende ogen, omrand met donkerblauwe ogenstift en losgeraakte zilverglinstertjes, winnen aan warmte. Van koele meren veranderen haar ogen in warmwaterbronnen. Haar blik gericht op de reproductie van *Le déjeuner sur l’herbe* aan het hoofdeind tussen IKEA-bedlampjes. Ze ziet de afbeelding niet. Haar blik is nog naar binnen gericht, nagenietend van wat zich tijdloos aan haar lichaam heeft voltrokken. Ook met restanten mascara en lippenstift volgde de nacht de natuurlijke loop der ongehaaste dingen. Ria meent wat ze zegt, maar er blijft een ondertoon van milde ironie hoorbaar alsof ze zeggen wil: neem het leven niet te serieus.

De ellebogen van Ria rusten op het matras vlak onder het hoofdkussen. Handen onder haar kin. Pinken op haar traanklieren. Nee, ze heeft niet gehuild. Huilen doet ze niet meer, soms schreien haar ogen zonder dat ze dat wil. Dat is de leeftijd. Hoofd in haar nek. Vouwen in haar lichtbruine nek met korte blonde haartjes, niet gebleekt zoals haar hoog opgeknipte jongenskapsel. Niemand kan grijze haren ontdekken, maar ze heeft niets te verbergen. Haar middelbarevrouwenrug verdwijnt halverwege onder het laken. Haar antwoord op de opmerking van Hendrik is een voortzetting van haar monologue intérieur. Ria is met zichzelf in voortdurend overleg. Af en toe mag een ander meeluisteren. Nu, half zeven in de ochtend met

kwetterende en zingende vogels op de achtergrond, is Hendrik de toehoorder. De ochtendstond heeft goudrood in de mond, en geel en oker op de tong achter de rij berkenbomen op de erfscheiding en de smaak van een doorleefde nacht.

‘De hemel,’ zegt Hendrik, ‘als de aarde te klein is, blijft voor mij alleen de hemel over.’

De middelvinger van zijn linkerhand glijdt omhoog tussen haar zweetbeparelde bilnaad en vandaar naar haar schouderblad met tatoeage van een vlinder; gehakkelde aurelia op ware grootte.

Hendrik maakt met zijn duim een kleine cirkelbeweging op haar ruggegraat, ruikt aan zijn vingers en steekt zijn hand langs zijn behaarde buik onder het laken. Hendrik ligt op zijn rechterzij, laken tot boven zijn heupen. Zwaarbehaarde borst. Kaal hoofd met schrammen van de rozenstruik die zich krachtig tegen het snoeimes verzette. De hemel, althans de zevende, is geen onbekende plek voor de hoogspanningsmonteur in ruste.

‘Je vergeet iets.’

Ria legt haar lichtgepoederde kin in haar linkerhand. Haar rechterhand glijdt van Hendriks halfopgerichte schouder naar zijn hals en naar de wang met stoppels van drie dagen. Vrijen versterkt de baardgroei had ze gelezen, maar of het waar was, dat wist ze niet. Ze wilde niet alles geloven wat ze hoorde en las. En zolang kende ze Hendrik niet. Als het erop aan kwam kende ze hem steeds minder sinds zijn vertrek bij het spoor.

‘Je vergeet iets,’ herhaalt ze. Haar duim duwt zachtjes in zijn oogkas. Het ooglid van Hendrik trekt scheef omhoog. Pastelroze nagels, net als de kleur op haar lippen. Maar van zo dichtbij kan hij haar nagels niet meer onderscheiden. Alles wat te dichtbij komt, lijkt op afstand te komen en kleur te verliezen.

‘De hel,’ zegt hij met korte stoot.

Hendrik had willen wachten tot Ria het antwoord zou geven op de vraag naar zijn plek van bestemming, maar wachten op haar ongetwijfeld goedbedoelde “hel” zou haar opvatting over zijn intelligentie onder druk kunnen zetten. En naast zijn lichamelijke gevoeligheid voor een naakt vrouwenlichaam lag zijn sensibiliteit in het intellect, vooral van zichzelf, en in het verstand van zijn bedpartner. Als hij zich niet aan een vrouw kon spiegelen, wat eruditie en inzichten aanging, raakte hij snel verveeld. Zijn lichamelijke opwinding leed onder domheid, van de ander, en onder vonkloze kortsluiting als het ging om begrip en invoelingsvermogen van anders getalenteerden. Waarmee hij uiteraard domme mensen bedoelde.

‘De hel,’ zei Ria. ‘Ik had het je willen vertellen, maar je was me voor. Goed bedacht. De hel.’ Ze nam zijn hoofd tussen beide handen en trok Hendrik naar zich toe. De kus volgde, maar pas na een korte aarzeling, met een tussenstop in de beweging en met gesloten lippen.

‘Jij dacht zeker dat de hel alleen voor anderen bestemd is.’

Er was maar één de baas, in bed en daarbuiten.

Er was geen misverstand mogelijk als het om pikorde ging in het dagelijkse leven onder gewone mensen. Buiten de slaapkamer van dit echtpaar en uiteraard buiten al die andere plekken – zijnde bos, wei, duinen, heide, zandverstuiving – waar ze zich lijfelijk aan elkaar overgaven, mocht Hendrik de primus inter pares zijn. Voor Ria was dat geen punt. Met rangorde had Ria geen enkele moeite. Sterker nog: rangorde speelde geen rol in haar bestaan. Elke volgorde was haar om het even. En juist dat gebrek aan inspanning, het gebrek aan ambitie om in dagelijkse omgang met de wereld de beste te zijn, zette

haar in de ogen van Hendrik weer vooraan. Hij was de strijd nog niet voorbij. Zijn ijdelheid zat hem in de weg, behalve in de slaapkamer, behalve op al die andere plekken van zijn en haar naakte bestaan. In de buitenwereld hield hij zijn sokken en schoenen aan.

Vrouwen had hij al zijn hele leven op de eerste plaats gezet. De eerste plek van de andere sexe viel samen met het gevoel dat de vrouwen in zijn leven die positie onterecht innamen. Hendrik Stavast wilde de eerste zijn, al had hij op de vraag van Ria “En wat is dat dan? Eerste?” geen antwoord geweten. Het was niet de eerste keer dat ze hem aan het wankelen had gebracht.

“Ga er maar van houden,” had ze gezegd, “van verwarring.” En na een knipoog: “Van ontregeling leer je jezelf kennen.” Maar Hendrik was er nog allerm minst zeker van, dat hij wilde weten wie hij zou kunnen zijn. Hij was tevreden met wie hij was. Hij koesterde zijn comfortzone, althans tot hij met korte verhalen was begonnen. Nee, niet als lezer. Als schrijver.

‘Je bent een schat,’ zegt Ria. ‘Maar dat wist je al, ik vertel je niets nieuws.’

Hendrik gleed uit bed. Ria meende wat ze zei. Hij had haar nog nooit op een leugentje kunnen betrappen. Daarbij kwam dat hij ook niet langer op zoek ging naar inconsequenties, niet bij haar en ook niet bij zichzelf. De belangrijkste bron van conflicten en onprettige woordenwisselingen was daarmee uit hun huwelijk verdwenen. Alleen in het *Dagblad van het Noorden* wilde hij zich op de strippagina nog wel overgeven aan de uitdaging: zoek de 10 verschillen. Bij Ria was hij op zoek naar overeenkomsten, naar verscheidenheid en – om in stijl te blijven – naar tederheid met gedoseerde heftigheid.

Ria’s woorden waren in de loop van de jaren van betekenis veranderd. Of beter: ze hadden een extra

dimensie gekregen. Gekoppeld aan uitbuiken, na de daad tijdens de zonsopkomst, betekende “Je bent een schat.” dat ze graag thee wilde. Op bed.

Sinds de tram op de Lange Poten op een zonnige dag het bezoek aan het Mauritshuis had verhinderd en de onderdanen van Ria op gelijke hoogte net boven haar knieën had afgesneden, draaide Hendrik op voor de meest elementaire huishoudelijke zaken. “Wat een geluk dat we Panorama Mesdag nog hebben gezien,” had Ria gezegd toen ze uit de narcose was bijgekomen. “Het puttertje komt nog wel. Fabritius kan wachten.”

Hendrik had haar opmerking toegeschreven aan de naweeën van de sedatieve middelen. Met haar benen, die ze te fors had gevonden voor een elegante rok, had ze haar positieve levensinstelling niet verloren. Haar geest leek er geen punt van te maken dat ze niet meer op eigen voeten kon staan. “We leven in een rijk land,” had ze gezegd. En dat was ook zo. Twee jaar na het ongeval in de Hofstad liep ze op kunstbenen die met strakke kokers om de restanten van haar bovenbenen werden geschoven. Ze was met haar prothesen vijf centimeter langer dan voorheen, zelfde lengte als Hendrik. Zonder hoge hakken. Iedereen die wilde mocht haar benen zien, de namaak en de restanten van de echte.

Die expositie van Ria’s onderlichaam was Hendrik maar matig bevallen. Hij voelde het een beetje als inbreuk op zijn privacy: Ria met bleke dijën in een strak bordeauxrood slipje met rouches als publiek bezit. Weliswaar geen minimaal slipje, maar toch.

“Stel je niet aan,” had Ria gezegd. Meer dan de helft van de wereldbevolking heeft hetzelfde. Daar doe ik niet geheimzinnig over.” Het drieletterwoord had Hendrik haar nog nooit horen uitspreken. Eén keer.

Ria had haar baan als storemanager bij HEMA moeten beëindigen, maar haar deeltijdbaas als aanzegger op afroep had ze na drie jaar onderbreking weer opgepakt. Wie wilde kon haar als ZZP-er inhuren om tijdens begrafenissen en crematies in de aula de achterblijvers stichtelijk toe te spreken. Het maakte Ria niet uit of het een humanistische, atheïstische, gereformeerde, katholieke of islamitische toespraak moest zijn. Ze was van alle markten thuis, met of zonder kruis, met of zonder hoofddoek. Het kostte haar geen enkele moeite om van doden iets goeds te zeggen. Ook voor levenden had ze geen kwaad woord over.

“Ik heb goede herinneringen aan die uitvaartdiensten,” had ze gezegd. “Dat weet jij ook wel.”

Hendrik wist dat wel. Het was inmiddels vijftien jaar geleden dat hij Ria voor het eerst had ontmoet tijdens een crematieplechtigheid. In die tijd heette een zelfmoord op het spoor nog zelfmoord, later veranderde dat in zelfdoding en zijn laatste jaren bij de hoogspanning sprak de voorlichter van het spoor van: aanrijding met een persoon.

Ria had Hendrik voortdurend aangekeken tijdens haar toespraak, in de veronderstelling dat hij de weduwnaar was van het slachtoffer. Onder haar blik was hij zachtjes gaan huilen. Tegen zijn wil. Ze was na afloop naar hem toe gegaan. “Dit was mijn vijftiengste zelfmoord op het spoor,” had Hendrik Stavast gezegd. “Het went nooit. Ik kan alle slachtoffers nog voor de geest halen.”

Hendrik Stavast was geen familie van het slachtoffer en hij was ook niet van de opruimploeg. Hij was verantwoordelijk voor de hoogspanning op de bovenleiding. Brandweer en ambulance konden pas met het opruim- en veegwerk beginnen als de spanning van de bovenleiding was. Er zouden nog vijftien doden volgen voor Hendrik Stavast met een uitstapregeling de dienst kon verlaten. Dat Ria door een

tram arbeidsongeschikt was geworden, althans ongeschikt als chef in HEMA, had de onderhandelingen over de regeling niet negatief beïnvloed.

‘Doe je voorzichtig,’ zegt Ria als Hendrik het dienblad met thee en glazen over de naad van de matrassen zet. Behalve thee en theeglazen staan er op deze moederdag ook twee kelkglazen op het dienblad. Na de thee volgt op deze dag rode port voor Ria en cranberrysap voor Hendrik die altijd van de blauwe knoop is geweest. Hij dronk niet, ook niet in de tijd dat hij nog geen rijbewijs had en zich door de meester op de bok overal naar toe liet rijden. Ria bestuurde de sedan, tot ze haar benen kwijtraakte. Na de tramvertraging in Den Haag had Hendrik na dertien lessen in één keer het rijbewijs gehaald.

De examinerator had ook een vrouw zonder benen – suiker – maar net zo goed zonder. De vrouw van de examinerator had nooit het rijbewijs gehad. Haar man vond rijlessen niet nodig. Zolang zijn eega de keukenprinses speelde, wilde hij zijn waardigheid als man niet te grabbel gooien. De examinerator had het stuur in handen, ook als hij naast een kandidaat zat.

‘Dit zit heel gemakkelijk,’ zei Ria. Ze had haar stompjes vooruit gestoken – een andere zithouding zou ook niet kunnen – en twee kussens achter haar rug gezet. Haar bovenlichaam ging schuil achter een t-shirt met Mickey Mouse en haar onderlichaam was ingepakt in bloemetjeskatoen met vergeet-me-nietjes.

‘Ik heb je nieuwste verhaal gelezen,’ zegt ze. ‘Wil je mijn opmerkingen?’

Sinds zijn uittreding schrijft Hendrik korte verhalen over dagelijkse zaken en langzaam probeert hij meer diepgang in zijn proza aan te brengen. Ria is de enige echte lezer.

Hendrik laat zijn verhalen ook aan anderen lezen, maar hij vermijdt de stortvloed van een hedendaags blog, dat in het Duits heel passend *Tagebuch* heet. Een dagboek vindt hij vooral geneuzel. Die transparantie op het web leidt volgens Hendrik teveel naar egotripperij en zelfbevelekking. Hij probeert ver te blijven van dat maatschappelijke verschijnsel waarin iedereen achtervolgers probeert te verzamelen. Maar meer lezers dan Ria zou wel mooi zijn. Zijn productie heeft veel van een slagaderlijke bloeding. Niet iedereen kan tegen bloed, heeft hij tot zijn bevreemding ontdekt.

Ria geeft Hendrik feedback als ze terugkoppeling bedoelt. Ze geeft commentaar, vaak netjes en positief verpakt, dan weer wat mopperig en drammen, als wil ze benadrukken dat ze de leeftijd van de wijzen heeft bereikt.

‘Herhaling. Er zit veel herhaling in je verhalen.’ Ria knikt en trekt haar lippen uiteen. Ze bevestigt met haar gezicht wat haar hoofd kwijt wil. ‘Ik vind herhaling niet erg. Het hele leven is een herhalingsoefening, maar je zou eens naar je schrijfstijl kunnen kijken. Literatuur moet een lezer uit zijn dagelijkse ritme halen. Literatuur moet een beetje schuren en piepen. Je maakt van je verhalen soms een dagelijkse boenbeurt met groene zeep. Ook is niet steeds helder waar de schoonmaak in je hoofd begint. Structuur, structuur bedoel ik.’

Hendrik kent haar diplomatieke verpakkingen. Hij kent zijn gevoeligheden. Kritiek ontvangen is niet zijn sterke kant. Schuren en piepen kent hij van treinen die met hoge snelheid van spoor veranderen en wissels onder druk zetten, of hopeloos remmen voor een persoon tussen de rails. Groene zeep kent hij van het lekkere vingergevoel in de geelbruine visceuze pasta. Groene zeep haalt Heimweh bij hem boven, en Fernweh. – Sinds zijn vertrek bij het spoor mist hij de gratis treinkaartjes voor Duitsland. *An der Reize* is er niet meer bij.–

‘En je omgevallen boekenkast, als ik dat zo mag zeggen. Ik zeg het misschien wat direct, maar ik ben graag helder.’

Hendrik trekt zijn wenkbrauwen omhoog en knoeit thee over zijn boxer short. Hij wrijft over de natte plek en trekt het laken tot zijn naveloog omhoog. Alles gaat straks in de bleekwas op 40 graden. Ook Ria’s bloemetjes en haar stripfiguur. Ze heeft niet geknoeid.

‘Impedantie, transformatoren, wisselspanning, voltages, spoelen, inductie, vonkvorming. Je strooit al je kennis over de lezer heen, over mij dus.’ Ze zet het theeglas terug en zegt: ‘Ik weet wel dat je dat veel van elektronica weet, maar ik hoef niet telkens te horen dat je dat weet. En een vreemde lezer zeker niet. Je schrijft toch niet voor *Tussen de rails*?’

Het vakblad heeft Hendrik al jaren geleden de deur uitgedaan. En *Tussen de rails* bestaat al lang niet meer, maar dat zegt hij niet. De titel van het maandbericht is veranderd in *Spoorzoeker*. Heel toepasselijk als hij de berichten over zijn voormalige werkgever leest.

‘Ik kan beter over jou schrijven,’ zegt Hendrik in een openhartige bui.

Hij verkent zijn literaire grenzen.

‘Kan.’ Ria wacht en pakt het gegraveerde kelkglas van het dienblad. Ze is toe aan de rode port om het ochtendgloren kracht bij te zetten. Dit is haar dag. Net als alle andere dagen.

‘Kan. Je kunt over mij schrijven, maar het hoeft niet.’ Haar woordenstroom stokt. Blijkbaar heeft Hendrik een gevoelige snaar geraakt. Wil ze wel of wil ze niet in zijn verhalen? Hij weet het niet. Hendrik wil het niet weten. Hij kan niet anders dan alles wat Ria zegt op een verknippte manier aan elkaar breien tot het zijn breiwerk is. Soms is hij bang dat Ria het patroon herkent, maar die angst is een deel van de charme van verhalen te schrijven. Soms denkt hij dat hij een masochist is, op zoek naar verslavende vernedering.

Hendrik reikt naar de Ruby in het open nachtkastje.

‘Ik zal je niet tegenhouden om over wat dan ook te schrijven, maar,’ Ria houdt het glas recht terwijl Hendrik de zoete geurende rode stroom in de kelk dirigeert. ‘Maar ik heb liever dat je de seks er buiten laat. Een ander hoeft onze intimiteiten niet te lezen. En ik ook niet,’ laat ze volgen. ‘Ik weet al hoe dat tussen ons gaat.’

Ria vindt seks in boeken vervelend, overbodig en gezocht. Goedkoop effectbejag. Lokkers om een verhaal aan de man of aan de vrouw te brengen. Of pindakaas. Of tandpasta. Of toiletreiniger. Geilheid als Haarlemmerolie in de consumptiemaatschappij.

Hendrik schrijft over de daad en over wat hij op dat deels afgegraven veen heeft meegemaakt, of graag zou willen meemaken, maar waar hij om de een of andere reden niet aan toe is gekomen.

Zijn liefde is; taal als schepper van een nieuwe wereld, als een nieuw Nieuw-Amsterdam, als New York, als de wereld van Peter Stuyvesant. Woorden als ei- en zaadcel bij elkaar laten komen om een geesteskind in de wereld te zetten. Zoiets. En een beetje Kafka of Dvorak in een verhaal is niet verkeerd. Nadenkende lezers moeten ook aan hun trekken komen. En wie verborgen boodschappen tussen de regels niet vindt, kan altijd een ander boek gaan lezen, naar muziek luisteren of onkruid wieden. Het ene is niet beter dan het andere; volgens Ria. Hendrik Stavast is haar achtervolger.

‘Als je over mij wilt schrijven,’ zegt Ria, ‘ik zie dat je dat wilt, schrijf dan eens over mijn verzameling glazen, zoals deze.’ Ze draait het kelkglas om de steel.

‘Begin twintigste eeuw of uit het tweede kwart, uit Frankrijk waarschijnlijk. Sodaglas met gravures van vogels, vlinders, bloemen, lelietjes-van-dalen.’ Ze houdt het glas omhoog. De vogels lijken uit een golvende rode zee op te stijgen.

‘Zie je dat het geen ganzen zijn? Ze hebben de staart van een fazant en het lichaam en de kop van een gans. De graveur was geen vogelkenner.’ Ria kent de vogels, mezen, sijsjes en merels.

‘En dat ben jij,’ zegt ze met haar wijsvinger op de grillige vlinder. Robert-le-diable.’ Ze tilt het glas naar de zijkant van haar hoofd. Wijsvinger omhoog.

‘Misschien is het glas ook wel geëetst met waterstoffluoride. Niet gegraveerd,’ zegt ze. ‘Het is geen loodglas, geen kristal. Niet giftig. Dit glas kan niet zingen.’ Ria tikt tegen de rand en neemt een laatste voorzichtige slok. Op de bodem blijft een beetje droesem achter. Haar hoorcollege is begonnen.

‘Beneden in het kabinet staan kristallen coupes uit Frankrijk, met gouden rand. Voor champagne. Eind negentiende eeuw,’ zegt ze. ‘In die tijd dronk de beau monde uit brede platte glazen. Nu is het meer voor verfijnd dessert.’

Ze zet het glas terug op het dienblad, strijkt over de onregelmatigheden aan de rand en gaat met de rug van haar hand langs haar lippen.

Hendrik schudt zijn hoofd en trekt zijn wenkbauwen op. Zijn rechterhand glijdt door zijn donkerblonde borstharen, met een enkele grijze. Hij doet niet aan de mode mee om zijn hele lichaam kaal te scheren. Dat kaalscheren laat hij, als het van pas komt, wel in een kort verhaal gebeuren, en dan in combinatie met de ervaring met grillige Jantien in De Kleibosch. Midden in de winter was dat, maar in het verhaal komt dat seizoen als zomer tevoorschijn. Zijn hand stopt bij de lakenrand.

‘Kijk, dat bedoel ik,’ zegt Ria met onbedoelde triomf in haar stem. ‘Als je je bijzondere kennis kwijt wilt in een verhaal, voer je een deskundige op. Die kun je alles over glas laten vertellen.’

Ria heeft, nadat ze opnieuw heeft leren lopen, haar

glashobby uitgebreid. In de kleine voorkamer, waar vroeger een boekhoudkantoor was van het Plaatselijk Nut, heeft ze een winkeltje ingericht met drink – en dessertglazen van vroeg zeventiende eeuw tot na de Tweede Wereldoorlog. Franse, Engelse en Duitse glazen en gekleurde waterkannen uit Noorwegen. Op de voetjes van licht beschadigde glazen zit een rode stip. Ze verkoopt geen rommel. Eerlijkheid en helderheid zijn haar devies.

‘Als je in je verhaal een glazenverkoper laat vertellen over Jacob Sang – glazenmaker uit de achttiende eeuw, werkzaam tussen 1752 en 1762 – en over het pontielmerk dan ben je niet zelf de deskundige alwetende verteller.’ Ze wijst naar de vitrinekast aan het voeteneind waar ze haar eigen verzameling tentoon heeft gesteld in een kast die stevig aan de buitenmuur is verankerd. De eerste collectie sneuvelde onder het omgevallen kabinet na onhandig stofzuigen door de hulp.

‘Je schrijft graag over de ziel. Nou dan is een antiek glas heel geschikt. De ongepolijste “ziel” van het glas heet pontielmerk. Dit is het litteken van het pontielijzer waarop het glas is opgebouwd. Wanneer het glas voltooid is, wordt het van dit ijzer afgebroken en in de gritoven geplaatst om het gedoseerd te laten afkoelen. Dit litteken werd tot en met de achttiende eeuw gelaten voor wat het was. Pas in de negentiende eeuw gaat men het wegpolijsten. De opkomst van stoomkracht maakte dat mogelijk. Vanzelfsprekend had iedere factorij hierin zijn eigen tempo. Zo heeft het Groningse glaasje van het oude academiegebouw nog een pontielmerk. Het is van 1858, van vóór de brand aan de Broerstraat.’

Ria had het glaasje gekocht voor 3400 euro. Ze wilde het oranjebruine glaasje hebben als aandenken aan haar mislukte studie aan de Rijksuniversiteit. Tussen haar 25ste en 36ste had ze, als het te pas kwam, gezegd: “Ik heb in

Groningen gestudeerd. Rijksuniversiteit”. Niemand had naar voltooiing gevraagd. “Psychologie”.

‘Niet over onze intimiteiten,’ zegt Hendrik, ‘maar ik schrijf wel over je benen. Je hebt dat al kunnen lezen. Maar het onderwerp lijkt me nog niet uitgeput.’

Zijn eerste zorg na de aanrijding was de hoogspanning op de bovenleiding geweest. Later kreeg hij te horen dat de bezorgdheid om de stroom een teken was van overspronggedrag. Iets anders gaan doen omdat de voorliggende taak te groot lijkt. Overspronggedrag was Ria vreemd, toen ook al.

Een toevallig passerend kamerlid had 112 gebeld. Ondanks zijn aangeslagenheid had Hendrik op tijd de pumps van Ria opgepakt voor hij in de ambulance naast de chauffeur werd geduwd.

‘Ik wil meer over je benen schrijven,’ zegt Hendrik. ‘Geef me een paar aanzetten, als je wilt.’

‘Benen is prima,’ zegt Ria, ‘want die heb ik niet meer.’

De pumps had ze laten vergulden en in de vitrinekast tussen de glaasjes gezet. Klanten vroegen soms naar de gouden pumps en na het verhaal met de tram en een opgeschoven broekspijp betaalden ze graag de vraagprijs.

‘In de lift,’ zegt Ria, ‘heb ik een bijzondere ervaring.’ Ze kijkt Hendrik aan. ‘Bijna erotisch, net wat voor jou,’ zegt ze, ‘maar dat hoeft je niet op te schrijven.’

Ria weet inmiddels dat Hendrik alles gebruikt wat hem op zijn pad komt. Met of zonder haar instemming. Hendrik wacht.

‘Als de lift omhoog gaat, voel ik een prettige verhoogde druk en als de lift naar beneden gaat, valt de druk op mijn benen helemaal weg. Hoe langzaam de lift ook daalt. Het is alsof ik gewichtloos ben. Zo voelt dat.’

‘In je hoofd? Je voelt dat in je hoofd?’ vraagt Hendrik.

Hij heeft nog steeds moeite met het onderscheid tussen voelen en denken.

‘In mijn benen, in mijn onderbuik,’ zegt Ria. Ze vormt een ovaal met haar lippen alsof ze een woord wil vermijden. ‘Niet in mijn hoofd.’

Hendrik glijdt onderuit over het matras en legt zijn hoofd op het kussen. Van de plafonière daalt een langpootspin aan een draad.

‘Je schrijft in je verhalen wat je van mij en van omstanders hoort en wat je zelf tijdens visites vertelt,’ zegt Ria. ‘Vind ik ook prima. Maar waar ik me aan stoer is de correctheid. Je verkondigt gemakkelijk storende onwaarheden. Door Lange Poten in Den Haag rijdt al jaren geen tram meer. Het was op het Spui, lijn 2 van de HTM naar Kraayenstein. En Spui is minstens zo goed om iets kwijt te raken dan Lange Poten. Beter zelfs. Lange Poten heeft – ondanks het gebouw van de Tweede Kamer – niets te maken met onderdanen maar met wilgenbomen die daar ooit zijn gepoot.’

Hendrik trekt het laken tot onder zijn kin. Straks gaat hij zich scheren en als ze niet te laat opstaan, haalt hij met de tondeuze de restanten hoofdhaar weg. Alles doet hij zelf. Al jaren heeft hij geen kapsalon aan de binnenkant gezien. Hij mist de kapper niet, en ook niet de kakelende meiden met glossy golven in het haar. In een kapperswinkel, waar hij vrouwenferomonen verwachtte, ruikt het naar hairspray en chemie. Hendrik heeft niks met chemie. Niemand zal hem nog op een bezoek aan een kapsalon betrappen. Hooguit in een verhaal.

‘Schrijf over schrijvers, of over vrouwen van schrijvers die ook de benen door een ongeluk zijn kwijtgeraakt. Laat suikerpatiënten weg, dat is niet interessant, die wegwijnende diabetesvoeten. Schrijf over ongelukken en hoe slachtoffers omgaan met hun gemis. Met die verwerking

van leed kan een lezer zijn voordeel doen.' Ria houdt het glas met beide handen vast. Het is duidelijk. Deze hoogmis is nog niet voorbij. De preek gaat volgen. Hendrik schenkt bij, een halfje in de kelk.

Na een half jaar waren de wonden op haar dijen dicht en de eerste kokers werden gepast. Ria had elke keer een ander verhaal verteld als bezoek vroeg: "Hoe is het nou?" .

Met ruime fantasie had ze leren goedpraten wat ondraaglijk lijkt, of toch anders was dan ze altijd had gedacht. Cognitieve dissonantie als: God bestaat, want wat moet ik als God niet bestaan?

Ria wisselde de almachtige met gemak in voor haar onderbenen. Ook haar onderbenen bestonden niet meer. Haar benen waren enkel aanwezig als een onregelmatig opflakkerende fantoompijn, net als verloren kindertijd, net als God. Links heftiger dan rechts. Met de protheses had ze het lengteverschil tussen haar benen laten opheffen. Ze zou niet langer scheef lopen, ook al leverde die correctie een zeurend pijn in de heupen.

Hendrik hoort Ria nog fabuleren. "Weet je trouwens dat ik ervan overtuigd ben dat een kwaal je levenshouding representeert?" Ze sprak zichzelf toe in de tweede persoon. "Jij bent niet geaard. Elektronen uit je opgeladen batterij landen niet waar je ze gedacht had. De elektronen kunnen niet afvloeien naar de aarde, maar geven ergens anders in je lichaam knetterend kortsluiting. Spookstromen met een boodschap."

Ze had hard gelachen toen haar hoogspanningsdeskundige een dag later had gevraagd die verklaring te herhalen.

"Herhaling, jij ook altijd met je herhaling." De psychofarmaca, van synthetische of natuurlijke oorsprong, waren uitgewerkt. Ria stond weer met beide voeten op de grond.

‘Je kunt ook Belcampo naar voren halen,’ zei Ria, alsof één voorbeeld niet genoeg was. ‘Herman Schönfeld Wichers, de studentenarts uit Groningen schrijft ook over benen. En als je mij als gesjeesde studente – Aletta – opvoert in je verhaal, kun je mij over Belcampo laten vertellen zonder dat je het verwijt krijgt belezen te zijn.’

Met enige regelmaat had Ria, na het snijdend voorval op de Haagse tramlijn, uit de verhalenbundel van Belcampo voorgelezen. Belcampo’s verhaal over de man zonder benen en met nog slechts één arm was haar favoriet. De eenarmige man belt aan bij een vriend met het verzoek ook de tweede en laatste arm af te snijden en in soep te verwerken. Met slechts één hand is het lastig om de eigen arm uit te benen. De eenarmige had eerder een per ongeluk afgehakte vinger in de soep gedaan en was verrukt geraakt over de smaak van zijn eigen lichaam.’

‘Bevroren vuurwerk,’ zegt Hendrik. ‘De bundel heet *Bevroren vuurwerk*, als ik me niet vergis.’

‘Kijk,’ zegt Ria, ‘dat bedoel ik nou. Het verhaal *De verwarring* staat in die bundel, maar het verhaal over de soep vind je daar niet. In *De verwarring* proberen brandgasten een brand te blussen door met de armen en benen van de dode burgemeester te pompen. Jij bent nooir slordig in citeren.’

Op de keukentafel staat een ontbijt voor twee. Op het aanrecht twee kelkglazen. Een nog voor de helft gevuld met Ruby en een met een rode stip van cranberrysap boven de steel zonder pontielmerk. Ria en Hendrik hadden hun tijdverdrijf in het echtelijke bed afgebroken. Hendrik dekte de tafel met effen groen tafellaken en zette naast een mandje met fruit drie zachtgekookte eieren. Verder staan op de tafel een pot thee en glazen karnemelk. Naast een rond zonnebrood en fijnavolkoren is er een nieuw

brood. De bakker heeft voor moederdag een “thuisbrood” gelanceerd. Zonnebloempitten en meloenpitten in maltbruin brood. Een experiment om de klandizie te binden op dagen dat mannen boodschappen doen.

‘Ben je er klaar voor?’ vraagt Hendrik.

Ria is er klaar voor. Ze heeft zichzelf aangekleed – “er mankeert mij niets aan de handen.” – en zit op de rand van het bed. Voor korte afstanden gespt ze in huis de benen niet om. Hendrik tilt zijn vrouw van het bed naar de keukenstoel. “Ik ben minder zwaar dan ik was voor lijn 2,” had ze gezegd, “en je bent een sterke man.” Ria laat zich graag dragen. Hendrik geniet van zijn mannelijke noodzakelijkheid in het huishouden.

‘Terwijl jij bezig was met het ontbijt en de thee, heb ik nog eens nagedacht over je verhalen,’ zegt Ria. Ze onthoofdt een ei en strooit zout op het glibberige eigeel.

‘Je verhalen zijn rauw, direct en schokkend, maar ik krijg de indruk dat je dat zelf niet zo ervaart.’

Hendrik strijkt de halvarine met traag gebaar over een snee “thuisbrood”. Misschien is hij inderdaad rauw van woord en geest. Misschien wekt hij gramschap op met zijn eigenzinnigheid. Misschien.

‘Je bent direct en je neemt geen blad voor de mond. Het zou kunnen zijn dat je dat zelf niet in de gaten hebt. Voor jou is een verhaal een taalspel, een associatie van wat je misschien “grappige” wendingen zou kunnen noemen. Ik weet het niet. Ik ben nog zoekende. En,’ zegt ze terwijl eigeel langs haar kin drupt, ‘je bent een kwetsbare man. Ik probeer je voorzichtig duidelijk te maken wat ik lees.’ Ria veegt het eigeel van haar kin en likt haar hand schoon. ‘Je raakt aan de kwetsbaarheid van de lezer, en’ ze aarzelt, ‘en misschien wil die lezer helemaal niet geraakt worden op zijn kwetsbaarheid.’

Hendrik steekt de eetlepel in de weckfles met eigengemaakte kruisbessenjam. Kruisbessenjam vindt hij de lekkerste van de eigengemaakte jams en dat heeft voor hem niets met kruis en bessen te maken, maar nu die associatie voorbijkomt, voelt hij toch lichte bloos in zijn gezicht. Hij zwijgt.

‘Ik las een interview met Carl Djerassi,’ zegt Ria, ‘Ja, ik hoor je commentaar. Ik speel nu een encyclopedie, een boekenkast, een pdf-bestand met geleerdheid.’

Ria heeft alle tijd. Sinds ze haar benen kwijt is en alleen thuis nog in korte rok loopt, leest ze wat los en vast zit.

‘Djerassi is de ontdekker van de pil. Hij heeft seks losgemaakt van voortplanting. Als je het goed beschouwt, kun jij – excusez le mot – je ‘kutverhalen’ schrijven dankzij die man. Hij is 91, en hij had de Nobelprijs moeten krijgen.’

Hendrik meent alles te weten van die onderwerpen – pil, prijzen en seks omwille van het wederzijds genoeg. De kruisbessen tegen zijn verhemelte houden zijn antwoord tegen. Zoetzuur en karakter. Als Ria praat, zwijgt Hendrik bij voorkeur.

‘Maar niet iedereen krijgt de prijs en de waardering die hij verdient,’ gaat Ria verder. ‘Veel mensen gokken op het verkeerde paard. Jij denkt dat je met Drenthe en Drentse identiteit in je verhalen een literatuurprijs kunt winnen. Nou...?’

Ria herneemt zich – ze ziet het betrokken gezicht van Hendrik achter een halfvol glas karnemelk met gordijnstrepen aan de binnenkant – en terwijl ze een beschuit smeert en naar de pot kruisbessenjam reikt, zegt ze: ‘Djerassi zegt dat vrouwen de wereld veroveren, als ze dat al niet hebben gedaan, en dat ze na uitbundige seksbeleving zo rond hun veertigste alsnog een diepgevroren eicel laten plaatsnemen. Hun eigen eicel van de tijd rond hun twintigste toen ze nog mooi en wild waren, zodat ze een zuivere eicel

tot een prachtig kind kunnen laten uitgroeien. Niks oude gemankeerde eicellen met overjarig sperma.’

Ria tikt het kapje van het tweede ei. Dat is al jaren de verdeling. Eén ei voor Hendrik, twee voor haar.

‘De rauwe seks in je verhalen dank je dus aan die wetenschapper,’ sluit ze af.

Ze roert in haar thee zonder suiker en zegt: ‘En wat je misschien niet wist: Djerassi is geen chemicus meer. De oude Jood schrijft romans en toneelstukken. Zijn literair werk gaat ook over voortplanting en seks, maar wat hij vooral doet. Hij shockeert en grijpt je in het...’ Ria stopt abrupt en zegt dan: ‘Djerassi is een echte schrijver. Net als jij Hendrik Stavast. Jij bent een echte schrijver.’

En met verlaagde stem: ‘Ik weet niet waarom ik je dit vertel.’

Als Ria blijft zwijgen, citeert Hendrik uit zijn hoofd opmerkingen van lezers uit zijn vriendenkring. “Je hebt een strak ritme in een stevig tempo met leesbare lekkere zinnen, en je verhalen staan vol alledaagse beslommeringen, dat mag je gerust als compliment opvatten.” En of het nog niet genoeg is: “Je bent onwaarschijnlijk jezelf. Heel mooi dat je je eigen zelf kan bespiegelen in je eigen stijl. Ik ben trots op je en ook de rest van de familie is trots op je.”

Of de hele familie trots is op Hendriks verhalen is de vraag. Niet iedereen heeft zijn verhalen gelezen en een grote meerderheid lijkt ook niet van plan zich te verdiepen in de woelingen van Hendriks geest. Een verre neef mailt: “Mooi verhaal, het tekent goed de persoon die je nu bent. Er staat wel het nodige in om nog eens over door te praten.”

En een mailvriendin laat weten: “Je durft dorpsneger te schrijven in plaats van kleurling of iets dergelijks. Negerzoenen behoren niet meer tot het toegestane en Zwarte Piet ligt ook onder vuur. Gebruik je neger vanuit

visie, of heb je lak aan het voorgeschreven correcte taalgebruik?”

Hendrik had van de dorpsneger een homo willen maken, maar bij gebrek aan een autochtone platpratende homo in zijn verhaal had hij de dorpsneger met de mooiste meid van het dorp laten vrijen. Het grootste deel van de beschrijving van de zwarte en de blonde had hij geschraapt, niet om de kleuren, maar om het bloot.

De neger is geen doel in zijn verhalen, maar een middel. Al kan een lezer anders denken over allochtone en autochtone gekleurde medemensen in het proza van Hendrik Stavast. In het donker – de grot van Plato bijvoorbeeld – zijn alle schepsels zwart, op z'n minst grijs. Het donker kent geen kleuren, al was de eerste negerin die Hendrik Stavast in een donkerbruin verleden van nabij had leren kennen blauwzwart; zeer diep intens blauwzwart. Bloot in het donker gaf ze licht, blauwzwart licht, maar misschien kwam dat in zijn viriele jaren ook door de drank. Voor Franciska was – voor haar blauwzwarte existentie – de blanke man de quintessens. Hendrik Stavast, niet als doel, maar als middel om uit de negorij te ontsnappen.

De toevallige varkenskleurige voorbijganger was haar overlevingsstrategie, ook zonder filosofie over de zin van het bestaan. Maar Franciska stierf waar ze geboren was; in een ronde hut met lemen vloer en strooien dak. En Hendrik was na een penicillinekuur gezond genoeg om in het vliegtuig te stappen naar nabijere verten. Boven de evenaar had hij aandrang gevoeld om voor Franciska te bidden en *In Paradisum* te zingen, maar een zwarte missionaris had hem verteld dat god – zonder hoofdletter – enkel de lokale taal verstond, het Lozi. God hield niet van mensen die zelf nadachten en andere talen hadden geleerd. Verantwoording aan hogere machten afleggen gebeurde enkel in het dialect, en niet alleen in Afrika

Met verhalen in het dialect had Hendrik Stavast zich nooit schrijver durven noemen. “Stel je voor wat anderen ervan zouden zeggen!”

En misschien is Hendrik Stavast zelf de dorpsneger, de zendeling op het heidedorp, het buitenechtelijke kind op zoek naar zijn roots, maar te trots om zich tussen tractoren en boeren te laten filmen voor een televisieprogramma dat aanbelt bij zijn echte vader. Of op een dodenakker van een halve bunder naast het graf van zijn verwekker met een nog onbekende achternaam. Een witte dorpsneger als illusionist; de wereld in beweging zetten, onwetend van het feit dat de wereld als een komeet door het heelal ijlt. Hendrik Stavast: te trots om zijn nek uit te steken, of te bang.

‘Je lezers, de handvol volgelingen, begrijpen je niet,’ zegt Ria. ‘Een aantal begrijpt je niet. Ze denken dat je confronteert om de confrontatie. Schoppen om te schoppen. Ze denken dat het boek over jou gaat, maar het boek gaat niet over jou, niet alleen over jou. Het verhaal gaat ook over de lezer, maar die lezer haakt af door de absurditeiten en het bizarre.’ En, laat ze volgen terwijl ze over haar virtuele rechterknie aait, als wilde ze Hendrik Stavast erover leggen en een pak slaag geven. ‘Er zijn ook veel domme mensen. Maar ook domme mensen denken dat ze intelligent zijn. En dat zijn ze ook, op hun manier. Heb mededogen met de armen van geest.’

Het was Hendrik Stavast niet duidelijk of zijn Ria – zonder benen, maar met een goed verstand – hem ook tot de armen van geest rekende.

Als Hendrik naar de klok kijkt, zegt ze: ‘Kijk me aan. We hebben alle tijd.’ En ze laat volgen: ‘Je zegt dat je je verhalen niet badinerend bedoelt, maar je toon is wel badinerend. Als je het niet badinerend bedoelt, wat bedoel je dan wel?’

Ria legt mes en vork neer en duwt haar stoel een eindje naar achteren. Ze wacht zijn antwoord niet af.

‘Hendrik?’

Hendrik weet wat hem te doen staat. Na karnemelk en twee glazen thee en vooral na een Ruby op de nuchtere maag, werken Ria’s nieren optimaal. Hij haalt de po-stoel uit de hoek van de keuken en tilt Ria voor een *kleine Pause* op de pot. Natuurlijk, de geur van urine bevordert niet het Appetit zoals de Duitsers dat zo mooi zeggen, maar liefde overwint ook deze hobbel. Er is nog fruit.

Terug aan de ontbijttafel zegt ze: ‘Je verhaal is een permanente zoektocht en reflectie. Het zit vol met vragen over religie, seks, omgangsvormen, dood, liefde, haat, wrok, en vol met vragen naar herhaling. Ben ik laf? Moet ik breken met geloof? Blijf ik trouw aan wat ik ooit met mezelf heb afgesproken? Accepteer ik mijn afkomst? Laat ik mijn verleden los? Geloof ik in de toekomst? In het heden? Wat zijn grote verschuivingen in mijn innerlijke opvattingen?’

Ria reikt naar de verse jus van bloedsinasappelen. Ze laat het fruitmandje onaangeroerd.

‘Kijk, en wat ook niet helpt om lezers aan je te binden is het gebruik van hun uitspraken en gedragingen. Die lezers schrikken zich dood als ze in jouw verhaal lezen wat ze hebben gezegd. Dat jij, Hendrik Stavast, geen geheimen en belemmeringen in ogenschouw neemt, betekent niet dat anderen hun hele hebben en houden op schrift willen zien. Jij mag dan denken en schrijven dat je onafhankelijk bent, anderen willen dat niet horen. Het herinnert ze aan hun eigen grenzen. En intimiteiten vertellen is iets anders dan die intimiteiten voor de eeuwigheid vastgelegd zien.’ Het lijkt alsof de toon van Ria verhardt en of er een lichte verbetering in haar bovenkomt.

‘Er zit echt helemaal niemand en nooit en waar dan

ook op je verhalen te wachten. Niet binnen en niet buiten Drenthe. Ach Drenthe,' Ria aarzelt, maar haar woordenstroom is niet tegen te houden. Sinds ze geen benen meer heeft gaat ze lichtvoetig door het leven. 'Op dat omgekeerde soepbordplateau – de Drent verheven, of opgelicht – gaat een klein clubje met kruiwagens langs de deuren om folkloristische shit te verkopen. Zo erg dat ik er zelfs geen Drents woord voor weet. Shit. Weinig verheffend en onbelangrijk. Maar ga gerust door met je verhalen, want zelfs met een oog half dichtgeknepen en blind aan het andere kun je koning spelen, of literatuurpauze. Ach, en een klein koninkrijkje is *zu bevorzugen* boven een leven in de anonimiteit.'

Ria neemt een slokje van het bloedsinasappelsap.

'De idee een voorvechter te zijn voor de regionale identiteit is niet langer houdbaar. Het is helemaal niet erg als de Drentse literatuur verdwijnt. Die stelde nauwelijks iets voor. Het is preken voor eigen parochie in een dorp zonder intellectuelen, zonder underground, zonder experiment, zonder kritiek. We moeten er afstand van nemen, van die zwakke clubjes uit de onderste regionen van de hoofdklasse. En liefst zo snel mogelijk. In Drenthe worden de schrijvers vergeleken met Roel Reyntjes en Marga Kool. Daarbuiten moet je opboksen tegen Marquez, Dostojevskij, Rilke, Reve en Wieringa. Dat is andere koek.'

Hendrik kijkt opnieuw naar de keukenklok. Hij weet dat veel mensen een mening hebben over de grote schrijvers, en dat maar weinigen de Russen, Mexicanen en Zuid-Amerikanen hebben gelezen, laat staan een Drentse schriever. Zo praat iedereen over de ander naar hij verstand heeft. En zonder kennis van zaken is oordelen gemakkelijker dan met kennis van de hoed en de rand. Hendrik Stavast schrijft omdat hij met uitzicht op geamputeerde onderdanen – niet anders kan.

“Zwakzinnige parochies bestaan ook achter de horizon van Drenthe,” denkt hij, maar dat zegt hij niet. Het hele leven is tijdverspilling. En als hij alles van tevoren had geweten in het land van dubbelties en kwarties, had hij zich beijverd een daalder te vinden, of een rijksdaalder. Maar hij kijkt niet om in wrok. Hij ziet om in verwondering en hij heeft alle tijd om zich verder te bekwamen zonder sigaretten, zonder drank en met groente uit eigen tuin. Bad Heimgarten is een warm bad. Hendrik is – met zijn Reisefieber – niet op zoek naar zwakzinnige parochies achter de IJssellinie. Hij heeft zin aan een kop koffie. Ria schudt haar hoofd en laat het sapglas uit haar hand vallen.

‘Niets aan de hand,’ zegt Hendrik. ‘Je hoeft geen schone sokken.’ Hij kust de stompjes.

Alleen de vloer is nat van bloedsap. Terwijl hij naar het aanrecht loopt voor een tissue van de keukenrol zegt Ria: ‘Ik denk trouwens dat de pathetische toon in je verhaal je geen goed zal doen en ik vind de onmacht die eruit spreekt haaks staan op je zelfvertrouwen. Je wéét dat je one of a kind bent! Je mist alleen voldoende erkenning en het zal mij niet verbazen wanneer die pas postuum wordt toegekend, voorbeelden te over. Ik weet daar alles van.’

Ria meent wat ze zegt, maar er blijft een ondertoon van milde ironie hoorbaar alsof ze zeggen wil: neem de dood niet te serieus.

Quattro stagioni

Marcel maakt zich al jaren geen zorgen. Zijn pijp blijft wel roken. Hij heeft de oudste rechten, en als er al een reorganisatie komt, wat hij niet verwacht, want het aanbod van werk is regelmatig met slechts af en toe een dip en een piek, dan gaat hij als laatste de deur uit. Marcel weet zeker dat hij in het harnas zal sterven. Z'n laatste twee maandsalarissen gaan terug naar z'n werkgever, daar doet hij niet moeilijk over. Dat maakt hij niet meer mee, niet bewust en ook niet onbewust.

Na de dienstjaren op de begraafplaats en de omscholing van aarde naar vuur, naar wat hij in het begin oneerbiedig 'stoker' noemde, zit zijn baan gebeiteld. Elke dag wordt er gestorven en elke dag, behalve op zondag, rookt de pijp van het crematorium. De directeur, die zich beheerder laat noemen omdat dat aangenamer voor de klandizie klinkt, heeft dan wel verstand van personeelszaken en financiën, maar van de oven, de gastoevoer, het rooster en de urnen weet Molenkamp niet veel af, niets vrijwel. Pas op de open dag van vorige maand was Molenkamp in de kelder wezen kijken. Toen waren er geen lijken. Niet in de oven.

Het crematorium staat in een buitenwijk. Aan de linkerkant is de bloedbank, met daar weer achter het ziekenhuis. Aan de rechterkant, vanaf de ringweg gezien, is een jaar geleden een dierenkliniek gebouwd. Het is een kliniek voor kleine huisdieren, niet voor gebruiksvee, al komt af en toe een kind met een geitje of een lammetje op de arm voorbij. Marcel kan dat zien vanuit de kelder waarin de oven is geplaatst. Vlak boven het maaiveld zijn smalle, maar brede ramen aangebracht met uitzicht op het gazon

en op de rij lage berberusstruikjes die de scheiding langs het voetpad vormen. Daarachter ligt de ringweg. Het verkeer trekt traag voorbij door de vele verkeerslichten. De auto's van de rouwenden komen via een zijweg achter de dierenkliniek langs naar de parkeerplaats aan de achterkant. Dagelijks ziet Marcel nabestaanden over het trottoir naar de hoofdingang lopen. Ze komen met de bus die bij de bloedbank stopt. Veelal rokend, met zware gang en uitgestreken gezicht gaan de bezoekers naar de plechtigheid. Na afloop lijkt vaak een vreemd soort lucht de zielen in beslag te nemen. De mensen lachen en ginnegappen en slaan elkaar op de schouder als Marcel de achterblijver de oven inschuift.

Tegen de muur van de kelder is een smal verhoog getimmerd, niet heel breed, maar breed genoeg voor een tafeltje en een stoel, daar drinkt Marcel koffie als de oven aan het eind van de kelder staat te loeien en het tijd is voor een sigaret.

Marcel is aan de verbranding en aan de doden gewend. Hij klaagt niet meer over de geur die in z'n kleding blijft hangen. Hij ruikt de doden niet meer, net als een boer ook geen stront meer ruikt, zegt hij als hem gevraagd wordt, maar bijna niemand vraagt hem naar z'n werk. Net als een hond op z'n baas gaat lijken, denkt Marcel, ga ik op m'n werk lijken. Hij houdt niet van honden. Hij houdt ook niet van de dood, niet van z'n eigen, nog niet, maar hij is er ook niet meer bang voor sinds Rika hem voor is gegaan en hem met Peter heeft achtergelaten. De crematie van Rika was de enige dag, afgezien van snipperdagen en vakanties dat Marcel verstek heeft laten gaan in de kelder. Hij is graag op z'n werk.

Marcel kan zwijgen, net als de mensen die hij over de rolletjes naar voren duwt tot boven de gasbranders, nadat hij het hang- en sluitwerk van de kist heeft geschroefd en de deksel er naast heeft gezet of scheef over de kist heeft gelegd.

In de dikke ovendeur zit een kijkglas, het lijkt op het kijkglasje in een gevangenisdeur. Een metalen lepelkje valt voor het vuurvast glas. Langs de randen is een roodgele gloed te zien. Marcel kijkt niet meer naar de vlammen, kijkt niet meer naar de kist die langzaam vlam vat en dan uit elkaar valt. Eenmaal heeft hij van begin tot eind gekeken, tranende en schrijnende ogen had hij eraan overgehouden. Eenmaal wilde hij van begin tot eind zien hoe een mens tot as weerkeert. Eenmaal was genoeg.

Hij schuift het koffiekopje bij hem vandaan en kijkt over het gras naar de weg. Straks gaat hij naar de bloedbank, er is sinds vorige herfst weer een half jaar om. Voor hij weggaat zal hij de radio wat zachter zetten zodat de muziek boven in de grote zaal niet hoorbaar is als de schuifdeuren naar de lift open gaan en de kist als door godenhand bewogen naar achteren het hiernamaals binnenglijdt.

Peter werd onhanteerbaar nadat Rika was gestorven. Begin van de puberteit, waar de jongen laat mee was, maar die door de dood van z'n moeder in een versnelling leek te komen. Peter had de tweede klas van het vwo opnieuw gedaan en was langzaam tot rust gekomen. Peter zit de zesde klas. In de avonduren is hij pizzakoerier en jakkert hij met veel lawaai op een stinkende brommer door de stad.

‘Als je niet voorzichtiger doet, dan schuif ik je straks de oven in. Kijk uit,’ had Marcel gezegd. Maar Peter had niet geluisterd.

‘Als ik licht aan heb op de brommer,’ had Peter gezegd, ‘denkt de politie dat ik een drugsrunner ben. Ze houden iedereen aan die zich aan de verkeersregels houdt.’

Marcel was opgehouden de jongen te berispen, helemaal sinds Peter de dochter van de veehandelaar ongevraagd mee naar de slaapkamer had genomen, alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Achttien was die knaap. De volgende ochtend had Bienenke bij hem aan het ontbijt gezeten, met een

geur van echtelijk bed om zich heen, ze had zich nog niet gedouchet, alsof ze al jaren over de vloer kwam.

‘Zorg dat je ergens goed in wordt, wat dat is kan me niet schelen,’ dat was het laatste advies geweest dat hij vorige zomer aan Peter had gegeven. Sindsdien was de verhouding met z’n zoon beter geworden. Bienneke was nog een paar keer blijven slapen en had Marcel na de laatste keer de hand geschud en hem bedankt voor de gastvrijheid. De branderige lucht in het huis had Bienneke vervelend gevonden, had ze gezegd. Ze wist zeker dat het geen oregano was, maar wat het wel was had ze niet kunnen ontdekken.

Het is in de bloedbank veel minder warm dan in de kelder, ook minder benauwd, een beetje als na het weekeinde in de kelder voordat de ovens weer volop branden. De verpleegsters dragen meer kleding onder de witte jurk dan de vrouwen in het ziekenhuis. Het is alsof de uniformen minder transparant zijn, dat ook, maar misschien ligt dat aan het buitenlicht dat door het grote raam met uitzicht op de achtertuin en de parkeerplaats van het crematorium, binnenkomt.

Marcel wil er niet teveel aan denken. Rika komt dan in hem boven. Rika was vijf jaar jonger dan hij. Ze werkte in de kraamzorg en droeg ook een wit uniform. ‘Babies lijken al op oude mensen,’ zei ze vaak. Dat verbaasde haar na elke geboorte. ‘Ze hebben al van die rimpelige gezichtjes, net alsof ze de dood al vanaf de geboorte meedragen.’

‘Dat is ook zo,’ zei hij dan. Dat hoorde bij hun ritueel, die paar zinnen na elke bevalling die ze had meegemaakt. Toen de kanker aan de eierstokken werd ontdekt, was ze met haar werk gestopt. Een half jaar later had Marcel z’n verzuimdag in verband met speciale omstandigheden.

Het personeel mag de zaal niet verlaten zolang de donoren aan de naald liggen en bespreekt intussen de dagelijkse beslommingen. De vader van de hoofdzuster ligt op sterven.

Hij heeft nierstuwung gehad. Marcel hoort het verhaal drie keer voor de verklikker van de bloedzak piept en weten laat dat de halve liter eruit is. Dan vertelt ze voor de vierde keer over de nierstuwung van de oude man. Hij is 84, zegt ze, maar hij is nog helder. Het is als met de grappen over verrijzenis van lijken, scheuren in de aarde en waarschuwingen aan Peter dat de oven ook voor hem klaarstaat. Vertellen tot het genoeg is en het zwijgen het wint van het praten. De winter na Rika's dood had Marcel van de een op de andere dag leren zwijgen. Het was ineens genoeg geweest.

Hij kijkt opzij en wacht tot de hefboom met de bloedzak omslaat. De vader met nierstuwung grapt nog over appelmoes, als hij in de war is, vertelt de hoofdzuster, na een koortsaanval vertelt de oude baas soms een jodenmop. Niemand luistert.

De verklikker naast Marcel piept. De zuster zet de klem op de slang en trek ruw de naald uit de arm van Marcel.

'Hij heeft vrede met de dood,' zegt ze. 'We hebben zondag afscheid van hem genomen, heel intiem was dat, heel gezellig. Daarna knapte hij weer op, vreemd eigenlijk.'

Doden liggen er altijd gezonder en helderder bij dan levenden die aan de laatste meters bezig zijn, weet Marcel. Dat doet hem goed. Marcel vraagt een glas water. Ze knijpt in de zak met zijn warme bloed. Marcel stroopt de mouw over de wattendot op z'n arm. Hij blijft niet voor koffie met koek.

'Tot ziens,' zegt Marcel.

In de kelder maakt hij verse koffie. De asbak staat in de vensterbank. Onder de struik voor het raam zit een egeltje. Uit z'n tas haalt Marcel een tupperware doos met een pizza erin. Hij snijdt de pizza in vieren en zet de stukken naast elkaar op de bovenrand van de oven deur. De lucht van oregano walmt hem even later tegemoet.

Reiger

Een cartoonist had Rolf Reiger met losse pols als vogel kunnen uittekenen. Lange licht naar achteren gebogen nek met een ovale spitse verdikking op de plek van de adamsappel en een snavelneus als spies boven een zuinige mond. Bruingroene ogen strak tegen de bleekwitte huid van de neuswortel. Rolf Reiger had afhangelende schouders en een lichaam dat in de jaren was uitgezakt als verbeeldde hij een oude vrouw met een ruime voorraad reserve-vet op brede heupen. Zijn breed en rond onderlijf was een late expressie van genetische aanleg. Rolf Reiger stond niet op schouders van groten. Hij was met al zijn vezels onlosmakelijk verbonden aan de lichamen en geesten van zijn voorvaderen, aan zijn moeder, zijn oma's en aan al die andere vrouwen; met niet enkel een genetische maar ook een culturele inbreng in zijn bestaan. Hem viel niets te verwijten. Hij had zichzelf noch ontworpen, noch gemaakt.

Als Rolf Reiger voor zich uit stond te staren hield hij zijn handen diep in zijn broekzakken. Pas als hij enige tijd aan het woord was – soms duurde dat langer dan een minuut of tien – deden zijn handen en armen mee aan het gesprek. Alsof hij warm moest draaien, alsof de woorden en zinnen niet voor het oprapen lagen maar uit diepe krochten naar het oppervlak gejaagd moesten worden. Maar misschien hield hij de woorden en zinnen het liefst verborgen in de opbergkast van zijn geest. Een tekenaar zou de zwijgend alerte zestiger als reiger in een sloot plaatsen om de korte benen te maskeren. Rolf Reiger in korte broek; gefascineerd en overdonderd door zijn eigen spiegelbeeld in troebel water.

Een portrettekenaar had het pad van Rolf Reiger, die zich na zijn middelbareschooltijd Ruud noemde en zich na de universiteit als Ruby bekend maakte, nooit gekruist. De gepensioneerde patholoog anatoom had zich ooit op een kunstmarkt laten verleiden een zelfportret te schetsen. Niet onverdienstelijk, zoals de marktkunstenaar had opgemerkt. Sprekend, herkenbaar, karakteristiek, een dolende ziel met een frivole touch van magisch realisme. De tweedimensionale werkelijkheid in houtskool liet een getormenteerde blik zien; een man in zijn nadagen, nog niet onthecht van wat hij binnenkort, of over een paar jaar voor altijd los zou moeten laten; zijn lichaam en met zijn lichaam ook zijn ziel.

Rolf Reiger zat zo vol onuitwisbare geconstrueerde herinneringen dat er nauwelijks plek was voor wat zich *hic et nunc* aan hem voordeed. Het houtskoolportret was in een encyclopedische vogelbijbel verdwenen: *Avifauna van de Westerse Wereld en de Levant*. Zonder opzienbarende gebeurtenissen was voor de lijkenontleder de vergetelheid al begonnen. *Tant pis*, maar misschien was het allesbehalve jammer dat de wereld hem zou vergeten. Slechts een enkele grote en wrede geest overleefde de geschiedenis. Rolf Reiger hoorde daar niet bij. Slechts één boek droeg zijn naam; *Dood & lijkontbinding in vogelvlucht*. Na zijn studie had hij nooit weer een boek opengeslagen.

Op een terras met uitkijk op de basiliek van Sint-Jan Evangelist in Den Bosch – buiten zicht van directe kennissen en familie – wachtte Rolf Reiger op zijn zoveelste date. Niet dat hij zich – ver van huis – onbespied kon wanen. Decennia was hij in de vorige eeuw een regelmatige gast in praatprogramma's op televisie. Na vondst van een lijk mocht hij als deskundige zijn kennis en kunde etaleren over dood en lijkontbinding met gezellige

kout over instant rigor mortis, zwartkleuring van een dode zodat het onduidelijk was of het slachtoffer een zwarte of een witte was geweest, het drijfvermogen van een lijk, mummificatie, veenlijken, gasontwikkeling, lijkengif en de ontsnapping – na de laatste ademtocht – van de ziel uit het lichaam. De anekdote uit een roman van Andrei Platonov, door Frija in bed voorgelezen, had hij zelfs driemaal in een praatprogramma kunnen vertellen. In het Rusland van de revoluties werden veroordeelden opgehangen. De strop kneep luchtweg en slokdarm dicht; de geest kon niet ontsnappen als de strop z'n werk had gedaan. Dode zielen, had hij na de nachtzoen gezegd. Hilarisch verhaal voor het slapengaan, en bizar.

De dood was voor een lijken snijder nooit ver weg. De ziel bleef binnen handbereik; zijn ziel. Die necrofiele tijd was voorbij. Oh. Ach en voorgoed voorbij. Heel af en toe kwam een gevoel van heimwee. Aanvankelijk leek die nostalgie naar zijn gelukkigste jaren op willekeurige momenten de kop op te steken – teken van ouderdom – maar langzaam had Rolf Reiger ontdekt dat een bezoek aan de keurslager dat gevoel naarboven haalde. De geur van onverpakt vlees. Of, zoals hij in zijn moerstaal zei: “De locht van zwien op ledder.” Een herinnering aan de tijd dat varkens op de boerderij met een halsgerichte snede het leven lieten en ruggelings op een ladder werden uitgebeend.

Rolf Reiger was een uur te vroeg voor zijn afspraak. Zijn stiptheid gaf hem een gevoel van contrôle en vooral van veiligheid. Waar mogelijk, en ook waar onmogelijk, hield hij graag zelf de touwtjes in handen. Zorgvuldigheid was, met zelfstandigheid, een van de belangrijkste kwaliteiten van een patholoog anatoom; naast uiteraard ambachtelijke handvaardigheid en een scherpe niet-vooringenomen blik. Hij zou zich door niemand, dood of levend, een oor

laten aannaaien. Mensenkennis had hij als zijn sterke kant ontwikkeld. Uiteraard had die mensenkennis betrekking op anderen.

Carola Kreutzberg droeg, naast zelfkennis – waar ze zich niet op voorstond – een goudkleurige zijden jurk, breed uitwaaiierend tot vlak boven haar enkels. Ze droeg een woestijnkleurig hesje dat ruim om haar nog steeds prominente boezem viel. Een zijden sjaal; appelgroen, licht *off color*, verborg de spleet tussen haar borsten. Haar rossig haar was versierd met een witte papieren bloem met een rood hart. De bloem hield het midden tussen een cactusdahlia en een dubbele pioen. Kunstzinnig Japans vouwwerk; een eindopdracht van de cursus origami voor gevorderden. Carola Kreutzberg was handig. Ze had een verfijnde motoriek die van pas kwam bij kunstzinnig knippen, snijden en vouwen van rijstpapier. Niet de analyse van de dood was haar hobby. Carola Kreuzberg ging voor het leven, voor de natuur en voor de heilheid van het universum zonder neiging naar het holistisch occulte of verzanding in het zweverige metafysische. De gewezen beroepsdanseres kende geen onzekerheidsrelaties. Onbepaaldheid was haar vreemd; zij het dat de oorsprong van een lage rugpijn nog niet was vastgesteld.

Rolf Reiger was enigszins van zijn stuk gebracht door de flamboyante verschijning van zijn date. Hij ging staan en hield met zijn linkerhand het hoge glas met Reinheitsgebot Weizenbier (0%) vast zonder te morsen. Met één oog op zijn zilveren BMW en met een spontane gedachte aan de bijna verlopen parkeertijd stak hij zijn hand uit naar de vrouw met wie hij op een datingsite een afspraak had gemaakt.

‘Mooi op tijd,’ zei Rolf Reiger. ‘Ik was er al.’

De begroeting leek vooral aan zichzelf gericht. Hij liet het bierglas los en stak zijn linkerhand diep in zijn

broekzak. Onwillekeurig drukte hij op de contactsleutel. Aan de overkant van de straat knipperden de lichtjes van de BMW hem bemoedigend toe.

‘Ga zitten. Kom erbij. Goed u te zien.’ Voor hij kon voorstellen elkaar te tutoyeren zei Carola:

‘Gezellig je te ontmoeten. Je ziet er goed uit.’ Ze schoof de terrasstoel met kunststof rotan strak tegen de stoel van Rolf Reiger. Haar lichtgetinte hand, met aan drie vingers gouden ringen met robijn, amethyst en turkoois, daalde neer op de onderarm van Reiger. Hij leek een schrikreactie te onderdrukken.

‘U ook,’ zei Reiger, ‘Jij ziet er ook uit. Goed, bedoel ik. Mooi.’

Een ober in zwarte broek, zwart vest en niet meer smetteloos wit hemd maaide het gras weg voor de voeten van de patholoog anatoom in ruste.

‘Kan ik u wat te drinken inschenken; mevrouw.’ En voor Carola Kreuzberg kon antwoorden liet de ober volgen: ‘Wat ziet u er feestelijk en kleurig uit. Juist wat deze stad nodig heeft.’ Overmoedig, of brutaal, dat was niet te horen, liet de ober volgen: ‘En uw parfum, wat voor naam heeft die lucht?’

De klokken van de Sint-Jan tingeltangelden Gregoriaans over flanerende omstanders. Een gesprek was – dankzij beginnende hardhorendheid van beide partners – voorlopig niet nodig. Beelden spraken voor zich. Lichaamstaal liet zich horen.

Rolf Reiger hield zijn handen inmiddels in de zakken van zijn steenrood jasje. Carola Kreuzberg gesticuleerde naar het tafereel voor de Sint-Jan. Vanuit de hoofdingang kwam een processie met trage en eerbiedige tred langs de terrassen van de belendende horeca-percelen. Voorop liep een man van een jaar of veertig met aan een draagstok een

vaandel in groen fluweel met gouden randen. *Ave verum* in goud op de banier, maar het zou ook een andere tekst kunnen zijn. De voorloper droeg een witte jurk met kanten zoom over een zwarte toga zonder priesterboord. Duidelijk een leek. Achter de voorloper volgden twaalf misdienaars als in een Romeins cohort. Voor de draagstoel met een beeld van de Heilige Maagd Maria met Kind schreed een hogepriester in geborduurd kazuifel, voorzien van boord, mijter en staf. De klokken beierden tot de stoet een zijstraat insloeg en buiten het zicht van de menigte God lof en eer bracht. De wierookdampen waren naar de strakblauwe hemel opgetrokken. Het gesprek kon een aanvang nemen.

‘Mooie traditie,’ zei Rolf Reiger. Hij haalde beide handen voorzichtig uit de zakken van zijn jasje.

Rolfje was zes jaar. – Geef mij een kind, hoorde hij de Jezüiet zeggen, en ik zal het onherstelbaar verbeteren. –

Een pater, die deken heette, had de kleine Rolf op de stang van de katholieke herenfiets getild voor een ritje naar.... Achter de bosjes van de begraafplaats.... Nee, niet alles hoefde gezegd te worden. Als hij de gebeurtenissen in het kerkenbos zou verzwijgen, bleef er nog genoeg over aan barokke ervaringen als rechtvaardiging van zijn levensloop; van zijn successen en vooral van zijn mislukkingen.

Op de datingsite hadden Rolf en Carola van gedachten gewisseld. Theatrale vormen van religies waren geen onderwerp van gesprek geweest. Misschien, dacht hij, misschien had ik kunnen zeggen: met je prachtige feestjurk was je een goede vervanger geweest van de Heilige Maagd. Je bent een vrouw om op handen te dragen. Gelukkig dacht hij, gelukkig zeg ik niet alles wat ik denk. Dat is mijn geluk; dat ik niet alles zeg.

Rolf Reiger keek opzij. Carola Kreutzberg had een vrolijk gezicht. Ze had haar gezicht bijgewerkt in passende tinten.

Pastelrode lippen, lichtbruine mascara en dunne zwarte streepjes rond haar ogen. Nee, ze leek niet op een zigeunerin. Ze was een zigeunerin. De glazen bol stak ongetwijfeld in haar handtas. Carola: een vrouw van de weg, de waarheid en van het leven vóór de dood. Al wist je nooit of deze zigeunerin bedrog tot haar vaste repertoire had gemaakt. Naïviteit en wantrouwen hadden Rolf Reiger nooit verlaten. Hij was de Jezuiet nergens dankbaar voor.

Ze is misschien niet wat ik in mijn hoofd had, dacht Rolf Reiger terwijl ze naar de parkeerplaats liepen. Maar op mijn leeftijd en met mijn ervaringen kan ik wellicht niets anders krijgen. Al weet ik niet wat mij drijft om te krijgen wat onbereikbaar is. De gedachte: ik verdien iets beters, wist hij op afstand te houden.

Carola Kreutzberg had geen hinder van secundaire gedachten. Elke dag is nieuw en elke ontmoeting is een avontuur. Niets te verliezen en ook niet bang. Ze had na de sushi en na de sapjes Rolf Reiger uitgenodigd om bij haar thuis de kennismaking voort te zetten.

“Wat opmerkelijk dat we beiden in het noorden wonen.” Rolf had aan zelfvertrouwen gewonnen.

“Ik had het wel gedacht,” had ze gezegd, “Sommige gebeurtenissen zie ik aankomen. Andere niet.”

Rolf Reiger had zijn BMW tweemaal laten knippen om de auto in het gezelschapsspel te betrekken. Nu hij eenmaal beet had was hij niet naar de parkeerautomaat gegaan. Een boete zou hij voor lief nemen. Badinerend, alsof hij zich wilde verontschuldigen voor zijn luxe auto, had hij gezegd: “Mijn speeltje kan alles zelf. De auto, de naam zegt het al, *auto*, is zelfsturend, zelfcorrigerend en *auto* kiest zelf de route, de opritten en afslagen. De wegen liggen er al. Leven is niets anders dan je neus volgen.” Rolf volgde in zijn leven zijn scherpe reigerneus met openingen groot

genoeg voor snufjes zout. “De auto kent mij beter dan ik mezelf ken. Grapje,” had hij ten overvloede toegevoegd. Opnieuw liet hij achterwege wat hem voor op de tong lag; auto, een auto met vaste wegligging, flexibiliteit, warmte, geborgenheid, een kooi van veiligheid met ruimte voor bevrediging voorbij zelfbevrediging. Zijn auto: een gehoorzame en warme speelkameraad met een luisterend oor, een partner met potentie.

‘Ik was patholoog anatoom,’ zei Rolf Reiger. Zoemend en zoevend waren ze de Maas overgestoken. Ongemerkt. Hij hield de duimen op twintig over acht losjes op de binnenkant van het stuur. De auto corrigeerde overschrijding van de middenstreep. Als het erop aan zou komen deed de auto wat nodig was zonder rekening te houden met de wensen van de chauffeur. De BMW nam het moeilijkste en meest confronterende uit handen: zelf beslissen en zelf nadenken. Welbeschouwd was de BMW evenknie van Faust; veroveraar van de ziel van de bestuurder. De BMW was de dwingende vader van Rolf Reiger. De *auto* als materialisatie van zijn genetisch en cultureel erfgoed.

‘Weet je wat dat is?’ vroeg hij. ‘Weet je wat een patholoog anatoom doet?’

‘Ik heb er wel een beeld bij,’ zei Carola. ‘Tulp.’

‘Juist.’ De stem van Reiger schakelde als vanzelf naar zijn verleden als hoogleraar. ‘De anatomische les.’

De anatomische les was de openingsdia bij introductie van; blootlegging van de ziel. *Zwien op ledder* als inleiding tot het betere ontleedwerk.

‘Mijn vrouw,’ zei Rolf. ‘Frija.’

Rechts schoof een natuurplasje voorbij; aangelegde wetlands. Ganzen vlogen in noordelijke richting een eindje

mee en maakten in harmonie een draai rechtsomkeerd. Een pastorale oefenvlucht louter voor plezier.

‘Ik heb mijn vrouw verloren in de Algarve. Vakantie. Onze laatste vakantie. Twintig jaar alweer. Ik wil je er niets over vertellen, maar ik heb graag dat je naar me luistert. Ook al is vandaag de eerste dag van onze date. Ik weet het. Heb ik maar vast gezegd wat ik toch zou vertellen als we thuis zijn.’

Rolf Reiger wist van de intieme bekentenissen die hij, eenmaal naakt aan de haak, op dat moment zou doen. Vaker dan eens, elke keer, was de hoogmis niet doorgegaan. De dames hadden Reiger meegenomen voor een plezierig samenzijn; niet voor een therapeutisch gesprek met een slappe lul, met slap gelul; om het ondiplomatiek uit te drukken. Pas in Rwanda, waar hij als lijkdeskundige op het gebied van steek- en snijwonden was ingevlogen – het was kort na de genocide – had Reiger onbevangen kunnen vrijen zonder zelf met een dwingend relaas over paters, dekens en kerkhoven de eigen en gezamenlijke pret te verstoren. Midden in de tropennacht. Reiger had niets kunnen zien. Het was hem zwart voor ogen geworden, zoals hij graag vertelde. Reiger had enkel kunnen voelen. Reiger had enkel kunnen ruiken. Blind had hij elk orgaan van haar gevonden. En zijn eigen. De geur van vlees. Voor het eerst. Voor het laatst. *Thank God for darkness.*

‘Portugal,’ zei Carola. Ze was nog nooit in de Algarve geweest. In het zuidelijkste district van Portugal met wetlands had ze niets verloren. Ook in Cabo da Roca was ze nooit geweest. De meest westelijke punt van Europa kende ze niet, net zo min als de noordkaap en ook het verre oosten en diepe zuiden hadden nog veel geheimen voor haar. Maar als het nodig was kon ze gelijk welke vakantieherinnering naar voren brengen, ook

herinneringen aan plaatsen en tijden waar ze nooit was geweest. Haar geest koesterde een tomeloze zwerflust. Reiger, had ze opgezocht, was in het Engels *heron*, *Reiher* bij de oosterburen, *héron* in Frankrijk, *airone* in het Italiaans, *garza* in het Spaans en *garça* in het Portugees. *Garça* klonk als *garçon*, jongetje. En misschien was die benaming een afspiegeling van het karakter van haar date.

‘Frija, zo heette ze,’ zei Rolf. ‘Mijn vrouw was vegetariër, maar in het buitenland liet ze die overtuiging buiten de deur van het restaurant. Standvastig in de leer als katholieken op vrijdag, zo ongeveer. Thuis geen vlees op vrijdag, maar buiten de deur eten wat de pot schaft. Of zeg ik dat te badinerend?’ En zonder een antwoord af te wachten liet hij koersvast volgen met beide handen opgeheven: ‘Of geloof je in god?’

Ook het antwoord op die vraag wachtte hij niet af.

‘Ja,’ zei de BMW, ‘als het me past geloof ik in god.’ Rolf Reiger negeerde de Jezüet.

‘Mijn Frija hield niet van vis,’ herhaalde Reiger een eerdere monoloog. ‘Ze bestelde in een bodega aan de monding van de rivier *Carne de touro del Guadiana*. Biologisch natuurzuiver vlees van koeien uit de wetlands.

‘Vila Real de Santo António,’ zei Carola, ‘met aan de overkant van de Guadiana het vissersdorp Ayamonte. Spanje.’ Ze kende de topografie van Europa. Rolf knikte. Kort keek hij opzij, daarna volgde zijn blik de achterlichten van een truck met een Poolse nummerplaat. De BMW had nog niet tot inhalen besloten.

‘We namen een voorafje met sinasappelschijfjes en bruine suiker. Karamel.’ Zijn duimen dansten synchroon op het leer van het onafhankelijke stuur. ‘We zaten tegenover elkaar, Frija en ik. Lege flessen chianti in nisjes en walmende kaarsen. Fado. Fado. Fado. ... Je kent dat

wel. ... Frija wilde zeggen dat ze van me hield. Ik wist het. Ik had gezegd dat ik van haar hield. Ze wilde zeggen dat ze van me hield. Ik wist het. Ze hoestte. Frija greep naar haar keel. Ik. Ik....' Rolf Reiger legde zijn handen om zijn keel. De adamsappel verdween uit zicht.

'Rundvlees, een stukje rundvlees. Van een stier.'

'Touro.'

'Touro,' herhaalde Rolf. 'Frija, mijn Frija stikte in Touro del Guadiana.' Hij zweeg en na wat een eeuwigheid leek, zei hij: 'Ik keek toe. Ik keek toe. Ik deed niets. Niets.'

'Pathetisch,' zei Carola. 'Dokter. Dokter.'

'Ik was versteend,' zei Reiger met beide handen terug in de zakken van zijn jasje. 'Ik zag hoe de kleur uit haar gezicht verdween. Ik zag hoe Frija van haar stoel.... Ik deed niets. Niets. Ik deed niets.' De afhangende schouders zakten verder naar onderen. Rolf duwde zijn hoofd naar achteren tegen de verwarmde hoofdsteun. Hij zuchtte terwijl de BMW aan de tweede inhaalpoging begon. In het Pools, dacht Carola, in het Pools heet een reiger *czapla*.

'De eigenaar van de bodega rolde mijn Frija op een deken en sleepte haar lichaam door de keuken naar de binnenplaats. Een ober sprenkelde rozenwater op de vloer; alsof het routine was, een lijk in het eethuis. Ik bleef op de binnenplaats naast haar zitten. Ik hield zwerfhonden bij haar vandaan tot de schouwarts kwam. Een collega.'

Rolf Reiger leek opgelucht. Het kwaad was geschied. Hij had bij de zigeunerin gebiecht en gezegd hoe hij zijn vrouw, ondanks alles, altijd trouw was gebleven; ook na de bekentenis van zijn zoon. Ook nadat Walter had verteld van de herenliefde te zijn. Nee, de zoon had de vader niets verweten. Niets. Niemand was baas over zijn eigenheid. Alles lag vast in de sterren en in de afkomst. Of waar en wanneer dan ook. Een mens kon enkel variëren op de voorgebakken vorm van het bestaan; dat heette vrijheid.

Reiger was zijn lot trouw geweest. Lijken had hij ontleed, nooit had hij het mes in zijn huwelijk gezet, ook niet toen Frija haar bevrediging buiten de deur had gezocht. Op de oprit nota bene, met de poelier.

‘In m’n iPhone.’ Rolf Reiger wees op de telefoon in de houder. ‘Mijn wachtwoord is frija911touro. Je kunt. ... De foto’s.’

‘Mooie brug,’ zei Carola. Ze reden Zaltbommel voorbij. Ze hoefde de foto’s niet te zien. Bij de monding van de Guadiana was geen brug, enkel een veerpont om naar Spanje te vluchten, of omgekeerd.

‘Mijn zoon woont in De Lichtmis, met mij in mijn ouderlijk huis, met opa. Mijn vader. Weet je waar dat is? De Lichtmis. Boven Zwolle. Ik ken het adres uit mijn hoofd. Zolang het duurt. Ik hoef niets meer te onthouden. Alles zit in de iPhone. In de routeplanner. Alles zit in de auto. Ik kan goed met de auto. Ik kan goed met mijn zoon. Homo. Geeft niks. Ik heb er geen moeite mee. Walter is een echte man. Hij lijkt op z’n opa.’ En na een korte pauze: ‘Er is een pistool naar hem genoemd.’

‘Ik ben jaren lesbisch geweest,’ zei Carola. Niet omdat het waar was, zei ze dat ze van de vrouwenliefde was geweest, maar omdat het waar had kunnen zijn. Misschien zei ze het om Garça te provoceren of om van onderwerp te veranderen. ‘Maar nu ben ik weer gewoon.’ Ze raakte de onderarm van Rolf. ‘Er is geen wapen naar me genoemd,’ zei ze. ‘Ik heb me gespecialiseerd in ontwapening.’ Carola’s hand rustte kort op z’n kruis. Ze kneep zachtjes en liet volgen: ‘Ik kan in de toekomst kijken, maar ik geef vooral vorm aan het heden.’

‘Ja jongen,’ zei de BMW. ‘Ja jongetje.’

Tussen de brug over de Waal en de brug over de Nederrijn zwegen ze. De BMW bemoeide zich niet met

hun lichaamstaal, druk als Hij was met de buitenwereld. De weg naar huis is lang voor wie haast heeft.

Op de snelweg naar Zwolle, voorbij vliegveld Terlet, leek Reiger zijn spraakwater te hervinden.

‘Het belangrijkste uit mijn leven heb ik je verteld,’ zei hij. ‘Ik heb mijn vrouw laten stikken.’ Reiger grijnsde, al kon het ook een glimlach zijn omgeven met verholen schuldgevoel; zonder berouw. In de schemering van de straatverlichting vielen kleuren weg. Zijn gezichtsuitdrukking was niet goed te lezen. Rolf vervolgde: ‘Je mag alles vergeten wat ik je heb verteld. Iedereen heeft immers een eigen geschiedenis. En de eigen geschiedenis is enkel van belang voor jezelf. Of niet soms?’

Carola Kreuzberg had een eigen geschiedenis. En omdat haar geschiedenis volgens de patholoog anatoom alleen interessant was voor haar deed ze er het zwijgen toe.

‘Wat sympathiek dat ik gelijk op de eerste date-dag met je mee naar je huis mag,’ zei Rolf. ‘Ik waardeer dat bijzonder. Echt wel.’ En alsof het kind in hem wakker was gemaakt herhaalde hij ‘Naar huis. Naar huis.’ Op de console flikkerden lampjes. De BMW bewaarde alle gesprekken in Zijn hart.

‘Je bent me vertrouwd als stil verlangen,’ zei Rolf.

‘En wat is je stille verlangen?’ Carola stelde een overbodige vraag. Ook zonder haar aansporing liep de kluis van haar date leeg.

‘Mijn eerste enige echte liefde, als ik die daad zo mag ontleden, was een zwarte vrouw. Misschien dat haar naam me nog tebinnenschiet. De keren daarna, in bed, de reeks date’s na de zwarte... Ik kon niet... Ik was...’

‘Erectieloos,’ zei Carola terwijl ze met de muis van haar hand over de pook draaide. ‘Je kreeg geen erectie bij witte vrouwen.’ De BMW versnelde.

‘Ze noemde me *Arre Arre*. In Rwanda was R. R. de afkorting van *Réconstruction Rurale. Rural Reconstruction*, sinds ze in dat land de Franse taal in de ban hadden gedaan.’ Z’n hoofd op de ranke nek knikte als was het een metronoom.

‘Ik zou graag.’ Arre Arre keek opzij. ‘Ik zou graag nog eens de liefde bedrijven met een zwarte vrouw. Ik zou graag nog eens bewijzen dat...’

‘Ik kan toveren,’ onderbrak Carola. ‘Ik kan alles en iedereen zwart maken, en wit.’ De BMW nam gas terug.

Rolf legde zijn hand op het linker bovenbeen van Carola. Hij boog naar haar, als wilde hij haar zoenen. Een vrouw naar zijn hart. Na de BMW leek Carola Kreuzberg de eerste die onvoorwaardelijk in hem geloofde, een vrouw die hem begreep. Met lichtgedraaid hoofd en zijn linkerhand in zijn kruis zei hij: ‘Maatje, ik moet pissen. Stop bij het eerstvolgende wegrestaurant.’

Voor de afslag Deventer parkeerde de BMW op de insteekhaven het dichtst bij de ingang van LaPlace. Tegen hoge sluierwolken weerkaatste licht van Apeldoorn. Rolf liep gelijk door naar achteren. Carola haalde bij het buffet gezonde salade, een spies saté met pindasaus en Vlaamse frieten met veel zout. Chocomel voor Garça en en Spa rood voor haar. De BMW rekende af.

De hemel is donkerblauw. Aan de vaalblauwe horizon zijn lichten te zien van de snelweg, oranjegele weerkaatsing van het hart Zwolle over de IJssel.

‘Ik voel me niet lekker. Rijd jij.... Heb je een rijbewijs...., en met lichte stemverheffing: ‘Volgende parkeerplaats.’

Na afslag Heerde wacht de BMW op de parkeerplaats naast een koeltransport met inktvis en marlijn uit Portugal tot Carola de wollen deken op de achterbank heeft gespreid. Reiger legt zich neer, kussentje onder

zijn hoofd. ‘Was van Frija,’ zegt hij, terwijl hij het kussentje schikt. ‘Haar liefdesverklaring staat middenop geborduurd: INRI.’ Een tweede kussentje schuift hij tussen zijn knieën. Reiger steekt zijn handen diep in zijn broekzakken. Carola aait de reiger over z’n hoofd. De zigeunerin likt zout van zijn neus. Ze sluit het achterportier en neemt plaats in de cockpit.

‘Waar wil je naartoe? Waarheen leidt de weg?’ vraagt de BMW.

Voor Carola kan antwoorden klinkt met gebroken stem vanaf de achterbank: ‘Naor huus. Ik wil naor huus.’

De BMW voegt behoedzaam in op de A50. Hoe dichter bij het noorden hoe minder verkeer. Carola houdt haar handen aan het stuur op kwart over negen. Het loopt tegen middernacht. Ze laat het stuur los en draait de binnenspiegel. Op de achterbank ligt Reiger met de ogen dicht. De adamsappel steekt naar voren, alsof een kikker of muis aarzelt om af te zakken door de golvende hals.

‘Zwolle,’ zegt de BMW. ‘We gaot de Iessel aover.’

Op de spoorbrug glijden intercity’s naar Lelystad en Groningen langs elkaar.

‘Naor huus,’ fluistert Reiger. ‘Naor huus.’

De motor broemt als een Schnitgerorgel met Buxtehude in de pijpen.

Carola neuriet een lied. Ze kent de woorden en de zinnen, maar het lied schiet haar niet te binnen.

‘Zwarte Water,’ zegt de BMW. ‘Over honderd meter kruisen we het Zwarte Water.’

De snavel van de reiger zakt van het kussen. De poten vallen slap. De vleugels schieten uit de ruststand.

‘Naor huus,’ zegt Carola, ‘naor huus.’

Voor de auto zich met de lucht van dood en bederf kan vullen schakelt de BMW de air condition op vol. De wagen sproeit de geur van seringenbloesem.

De BMW neemt behoedzaam de afslag bij De Lichtmis.

‘Wil je dat ik *In Paradisum* laat horen?’ vraagt de BMW. De auto rijdt stapvoets. De motor is nauwelijks hoorbaar. Een Jezuïetenstem zegt uit vier windstreken: ‘Ik herkende je geneurie.’ Op de achterbank klappert een vleugel tevergeefs. Nooit weer handen in de zakken.

De BMW parkeert achteruit op de oprit van een herenhuis. Amsterdamse school. Een onderwijzerswoning, het huis van een directeur, het onderkomen van de grote baas.

‘Thuisgekomen. Arre Arre. Hij is thuisgekomen,’ zegt de BMW, ‘En,’ laat *auto* volgen, ‘hier is je lied.’

Vanuit de hemel klinkt *In Paradisum*. Carola wacht met uitstappen tot de voordeur van het huis opengaat. Ze weet wat komt. Ze weet wie komt. De BMW opent het portier.

Een man met baard, gekleed in lange crèmewitte nachtjurk over afhangende schouders staat op de stoep. Blote voeten. De overeenkomst met een reiger is treffend. Een kunstenaar zou slechts enkele houtskoolstreken nodig hebben om Vader en Zoon te karakteriseren. Maar misschien lijken alle vogels op elkaar.

De baardman neemt de tippen van de deken. Vader reiger trekt het dode lichaam van zijn Zoon langzaam van de achterbank. Carola neemt het andere einde van de deken. Stapje voor stapje schuifelen ze de hoge stoep op. Het lijk van de Zoon in een hangmat.

‘Walter.’ Opa draait zijn hoofd naar zijn kleinkind.
‘Walter Petrus, mijn liefste, waar ben je?’

Walter P. haalt zijn handen uit zijn zakken. Met z’n linkerhand houdt kleinzoon de poort open. Zijn rechtervuist omklemt het pistool. Niet ieder is welkom

in het huis van zijn Opa. Ongelovigen kunnen stikken en verrotten tot ook hun zielen zijn afgestorven.

Een hond jankt. De volle maan hangt als een glazen bol aan de hemel. Walter P. vernevelt wierooklucht uit een spuitbus.

‘Eindelijk thuisgekomen,’ zegt Vader als hij *Garça* door de hoge gang achter zich naar de binnenplaats sleept. ‘Waar heb je al die tijd gezeten?’

De BMW toetert. Het achterportier gaat open. Carola Kreuzberg stapt in. Onderin haar rug zeurt fantoompijn.

‘Waarheen leidt de weg?’ vraagt de waarzegster.

Verantwoording

Veel verhalen zijn te vinden in mijn *Verzameld Werk* (zes delen, als pdf op het web) en in eerdere bundels. De Drentse verhalen zijn in *Drents letterkundig tijdschrift Roet* gepubliceerd. Reiger verscheen in mijn particulier cultureel literair tijdschrift *Poze* nummer 15.

Droesjba (1988)

Na een bezoek met Drentse schrijvers aan Antwerpen.

An de reize (1993)

In staat van verwarring.

Kolde kameraod (1995)

Naar een krantenbericht over een beschoten leraar scheikunde in Leeuwarden.

Oranjekanaol (2005)

*Geïnspireerd door het project **Oranjekanaal** van 8 Drentse grafische vormgevers.*

De steunzolen van mien va (1985)

Mijn Drents debuut.

Van het concert des levens (1992)

*Mijn debuut in **Hollands Maandblad**.*

Mooie streek (april 2013)

Regioreis met de VOR-bus.

Impromptu (voor 2014)
Verstilde muziek in de regio.

Blindganger(1998)
Blind ziende.

Skazki (2012)
Muziek van Medtner in de veenkoloniën.

Wrak vee (1997)
Gepubliceerd in literair tijdschrift NWT

Beperkt houdbaar (1997)
Op zoek naar ordening.

Gehakkelde aurelia (2014)
Over schrijvers en schrijven in Drenthe.

Quattro stagione (1994)
Anekdotische omgang met de dood en het leven.

Reiger (2020)
Surrealistische weergave van veel elementen uit mijn werk.

Martin Koster

https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Koster

